
Pomůcka pro používání základních historických map

pro studenty FA ČVUT

Ing.arch. Milena Hauserová, CSc.

Ing.arch. Jitka Poláková

Autor (editor): Ing. arch. Milena Hauserová, CSc., Ing. arch. Jitka Poláková
Název díla: Pomůcka pro používání základních historických map pro studenty FA ČVUT
Vydalo: České vysoké učení technické v Praze
Zpracovala: Fakulta architektury
Kontaktní adresa: Thákurova 9, 160 00 Praha
Tel.: 224 355 530
Tisk: Elektronická publikace
<http://pamatky-facvut.cz/download/dokumenty/pomucka.pdf>
Počet stran: 63 **Náklad:** el.publikace **Pořadí vydání:** 1
ISBN 978-80-01-05715-5

ke vzniku pomůcky přispěly

Ing. arch. Alena Rákosníková
Ing. arch. Magdalena Biedermanová

Vznik pomůcky byl podpořen grantem
MŠ IP RPMT 2014 – “Využití historických map v bakalářském studiu”
č. RPMT 1051444E000/15114

Fakulta architektury Českého vysokého učení v Praze
Ústav památkové péče
Dat. poslední revize: 1/2015

2015

OBSAH

	Úvodem	2
	Historická dimenze pohledu na životní prostředí	4
	Historická mapová díla jako pramen poznání	4
1.	Charakteristiky vybraných mapových děl	6
1.1	Základní charakteristiky	6
1.1.1	Další zdroje map	7
1.1.2	Zahraničí	8
1.2	Podrobněji k jednotlivým mapováním	9
1.2.1	První vojenské mapování	11
1.2.2	Mapy stabilního katastru	12
1.2.2.1	Indikační skici	12
1.2.2.1.1	Reambulace stabilního katastru	13
1.2.3.2	Poznámky k interpretaci map stabilního katastru	13
1.2.3.2.1	Jak staré jevy vidíme na mapách stabilního katastru?	13
1.2.3.2.2	Zobrazení pozemkové držby	13
1.2.3.2.3	Krajina na prahu průmyslové revoluce	14
1.2.3.2.4	Spalné a nespalné stavby	14
1.2.3.2.5	Starobylé rysy krajiny	14
1.2.3.2.6	Historické názvy v mapách stabilního katastru	14
1.2.3.2.7	Co na mapě nenajdeme?	15
1.2.3	Druhé vojenské mapování	15
1.2.4	Třetí vojenské mapování	15
2.	Co lze vytěžit z informací obsažených v mapách?	17
2.1	Jevy s menším podílem transformací	17
2.2	Doklady zaniklé skutečnosti	17
2.2.3	Výchozí podoba prostředí před změnou, kterou budeme sledovat v mladší vrstvě	17
2.2.4	Sledování změn a jejich tendencí	18
2.2.5	Srovnání s novějšími a zcela současnými mapovými díly.	18
2.2.6	Přítomnost jevů „dlouhého času“	19
3.	Co naleznete v přílohách pomůcky?	20
3.1	Návod k jednotlivým kartám	20
3.2	Co v přílohách pomůcky nenaleznete	21
4.	Interaktivní seznam případových studií	22
5.	Literatura	56
4.1	Literatura a zdroje obrázků obecně	56
4.2	Literatura u jednotlivých případových studií	58
4.3	Seznam zdrojů obrazových příloh	61

Úvodem

Pomůcka, kterou otevíráte, je zamýšlena jako první průvodce praxí používání běžně dostupných historických mapových děl. Je koncipována s ohledem na potřeby studentů architektury, kteří chtějí lépe pochopit historické proměny prostředí, jímž se ve svých projektech i seminárních pracích zabývají.

S ohledem na dostupnost těchto vzácných historických pramenů je zaměřena právě na ta mapová díla, která jsou jednoduše přístupná na webu a zároveň pokrývají celé území našeho státu.

Shromážděné informace a doporučení Vám usnadní užívání tohoto informačně bohatého zdroje, který uchovává informace o minulých podobách krajiny volné i zastavěné.

Mapy jsou schematizovaným obrazem skutečnosti. Pro porozumění tomu, co zachycují a jakým způsobem vypovídají o minulých skutečnostech, je třeba pochopit účel, pro nějž byla mapování pořízena i technická východiska a i organizační podmínky jejich provedení. K historickým mapovým dílům u nás existuje velmi bohatá odborná literatura. Tato pomůcka z ní podává jen nezákladnější orientační výtah. Na tomto základě se pokusíme poněkud šířeji rozvést problematiku porozumění těm složkám informačního obsahu historických mapových děl, které mohou být zvláště významné pro návrh zásahů do sídel i volné krajiny.

Obr.1. Obce Králka a Bulánka – Kouřimsko, Foto: J. Poláková

Historická dimenze pohledu na životní prostředí

Podoba prostředí, v němž žijeme je důsledkem změn, které ho přetvářely od dávných dob až do současnosti. V nynějším obrazu zastavěného i nezastavěného prostředí se proto mohou vedle výsledků jeho nejnovějších změn přímo uplatňovat i různě dochované pozůstatky jeho starších historických stadií. Někdy jsou přítomny v podobě dlouhodobě životaschopných jevů, jindy jako pozůstatky již odeznělých dějů, nebo jen zlomky více či méně srozumitelných souvislostí a jejich různě zřetelné stopy. Pro podobu našeho současného životního prostředí mají význam nejen fyzicky dochované doklady jeho starších historických stadií, ale i dávno odeznělé skutečnosti a souvislosti, které v minulosti ovlivnily jeho další vývoj. Přestože už samy o sobě pominuly, mohly nastavit výhybku na trati jeho historického směřování způsobem, který dodnes podstatně ovlivňuje podobu prostředí, v němž žijeme.

Významný přínos k porozumění dnešnímu stavu prostředí proto může poskytnout právě pohled do minulosti. K samozřejmému „tady a teď“ našeho dneška se tak přidá další rozměr - rozměr času. V něm se odvíjel, stále odvíjí (a dá se i přirozeně sledovat) historický proces proměn. Jeho výsledkem je i aktuální podoba našeho životního prostředí. Naše „tady a teď“ vnímané z takového zorného úhlu pak přestává být faktem, který může působit dojmem nezávazné nahodilosti, ale stává se smysluplnou skutečností, o níž tušíme, že vyrůstá z hlubokých historických kořenů. Jejich živnou půdu tvořily v průběhu času vedle přírodních poměrů především měnící se socioekonomické souvislosti.

I když už dávno pominuly časy prosté důvěry v jednoduchou předvídatelnost a ovladatelnost přírodních i sociálních procesů, tak stále trvá přesvědčení, že dobré porozumění těmto procesům je zatím stále jedním z důležitých informačních vstupů, které by neměly být pominuty při koncepci jakýchkoliv zásahů do životního prostředí. Studium procesů, které ovlivňovaly podobu životního prostředí a mají podíl na jeho současné podobě, se zabývá environmentální historie.¹

Architekti zodpovědně uvažující o prostředí, do něhož svým dílem vstupují, patří k těm, kteří by si měli být vědomi komplexnosti tohoto úkolu. Ve hře je interakce kulturních a přírodních charakteristik zděděného prostředí, která je v krajině tak hustě osídlené a hospodářsky využívané, jako ta naše, po generace citlivě balancována v zájmu životaschopnosti tohoto soužití. Spolupráce s příslušnými specialisty na historii životního prostředí zatím není běžným standardem. Lze ale předpokládat, že pochopení významu této součinnosti bude postupně narůstat. Zároveň by bylo vítané, kdyby si již nyní architekti sami uměli efektivně poradit se získáním alespoň orientačního náhledu na historii kulturních i přírodních charakteristik území, kterým se zabývají. Historická mapová díla patří pro tyto účely k vítaným, relativně přístupným a poměrně srozumitelným informačním zdrojům.

Historická mapová díla jako pramen poznání

Jedním z prvních kroků do oblasti studia dějin životního prostředí (environmentální historie) představuje seznámení se **základními historickými prameny**. Vedle pramenů psaných a jsou to především **historická mapová díla**. Jejich studium má u nás již delší tradici.² Vědecká disciplína, která původně vzešla z jejich výzkumu, se označuje jako historická geografie. V současné době se rozvíjí na pomezí historických, přírodních a technických věd.³

¹ Environmentální historie je transdisciplinárním oborem na pomezí humanitních a přírodních věd. Zkoumá vztah a vzájemné interakce mezi člověkem a jeho prostředím v minulosti. U nás se v současné době přednáší na filosofické fakultě University Palackého v Olomouci.

² Za zrodem historické geografie u nás stojí František Palacký a jeho žák August Sedláček.

³ Hlavními pracovišti, kde se tato disciplína pěstuje, jsou: Historický ústav akademie věd České republiky (HÚ AV ČR) a Kabinet regionálních dějin na Katedře historie Filosofické fakulty Palackého university v Olomouci.

Historickou geografii na Historickém ústavu AV ČR oficiálně reprezentuje Komise pro historickou geografii HÚ AV ČR. Předsedá jí Eva Semotanová – jedna z vůdčích osobností oboru. Více: http://www.klaudyran.cz/dwnl/200901/01_Novacek_pdf.pdf

³ V případě zájmu kontaktujte autorky materiálu.

Stará mapová díla jsou cenným zdrojem informací o podobě dřívější krajiny. Je možné z nich vysledovat její proměny a odhalit antropogenní zásahy do jejího rázu. Tyto poznatky lze využít v mnoha různých oborech. V současné době se studiem historické krajiny a jejích zastavěných i nezastavěných částí zajímá široký okruh odborníků, zejména krajinných ekologů, geografů, geobotaniků, archeologů, historiků a dalších specialistů. Cílevědomé využití těchto poznatků v krajinném a územním plánování je v počátcích. Mezi zvláště dobře badatelsky využitelná mapová díla patří ta, která pokrývají rozsáhlá území a jsou vyhotovena jednotným způsobem. Tyto kartografické prameny, nazývané jako prameny srovnávací, mají velkou vypovídací hodnotu. Významnými srovnávacími prameny pro Českou republiku, jsou zejména vojenská mapování, jejichž měřítka jsou navíc velice vhodná pro krajinné studie. V kombinaci s mapami stabilního katastru přinášejí výborný základ pro studium novověkých proměn krajiny.

Z bohatého fondu našich historických map se proto tato pomůcka obrací právě k těm historickým mapovým dílům, která pokrývají celé území našeho státu a jsou navíc běžnému uživateli snadno dostupná na webu. Tam je provází i stručná charakteristika a vysvětlivky. Pomůcka Vás k těmto materiálům navede (viz . kap 1.1 Základní charakteristiky).

Cílem této pomůcky je tyto informace doplnit o zkušenosti se zacházením s mapami při studiu podoby a změn historického prostředí. Pomůcka se proto soustředí na některé méně známé stránky informačního obsahu našich nejvýznamnějších historických mapových děl, které může využít architekt uvažující o historických podobách a fungování prostředí, jehož přítomností a budoucností se zabývá. Tuto informaci doplňuje i upozornění na meze jejich použitelnosti při historickém výzkumu zastavěného i nezastavěného prostředí. Těžiště výkladu tkví v rozboru vybraných příkladů, které byly zvoleny tak, aby zvláště vhodně dokumentovaly předváděné jevy. Soubor příkladů je koncipován jako otevřená řada, kterou bude možno průběžně doplňovat o další položky. Aktivní spolupráce studentů, kteří se setkají s dalšími pozoruhodnými a zatím neuvedenými příklady je velmi vítaná.⁴ Tato pomůcka si neklade za cíl shrnovat poznatky dostupné v publikovaných pracích a na internetových stránkách. Jejich výběr naleznete v závěru textu.

⁴ Všechny zdroje uvedené v této pomůcce byly plně funkční v prosinci 2014.

Základní charakteristiky vybraných mapových děl

Pro účely základní orientace v historických stadiích proměn prostředí byla vybrána mapová díla, která zachycují obraz naší krajiny s městskými a vesnickými sídly na území celého našeho nynějšího státu ve významných historických etapách:

1) **I. Vojenské mapování - Josefské** (1764 - 1768 a 1780 - 1783 (rektifikace), měřítko 1 : 28 800): zachycuje barokní krajinu na samém sklonku raného novověku, kdy ještě dožívaly vztahy konstituované hluboko ve feudalismu.

Dostupné na:

http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=70&lang=cs&z_width=0&z_newwin=0&map_root=1vm

2) **II. Vojenské mapování – Františkovo** (1836 - 1852, měřítko 1 : 28 800): zachycuje nástup industrializace ve městech a zavádění intenzivních forem zemědělství

Dostupné na:

http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=70&lang=cs&z_width=0&z_newwin=0&map_root=2vm

ve spojené podobě na : <http://www.mapy.cz/19stoleti?x=15.7956009&y=49.7781811&z=6>

3) **Stabilní katastr** (Čechy 1826–1830 a 1837–1843, Morava 1824–1830 a 1833–1836, měřítko 1:2880): země před prahem průmyslové revoluce zachycená do detailu jednotlivých pozemků včetně jejich využití a pokryvu

Dostupné na:

<http://archivnimapy.cuzk.cz/> (Čechy, propojeno s MZA v Brně – obsaženy i Morava a Slezsko),

<http://www.mza.cz/indikacniskici/> (pouze Morava a Slezsko)

Charakteristika:

http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/text_co.html

http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/text_sk.html

Legenda k mapě je dostupná na:

http://archivnimapy.cuzk.cz/cocm_leg/cocm_leg_wms.html

4) **III. vojenské mapování** (Františko - Josefské)

1876 - 1878 (Morava a Slezsko), 1877-1880 (Čechy) , měřítko 1 : 25 000

III. vojenské mapování: země v období vrcholící industrializace

Dostupné na:

http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=70&lang=cs&z_width=0&z_newwin=0&map_root=3vm

Další zdroje map:

Česká republika

Letecké snímky území České republiky z 50.let

<http://kontaminace.cenia.cz>

Volně přístupný georeliéf

<http://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/>

Stínovaný model reliéfu může orientačně pomoci pochopit např. vliv morfologie terénu na vývoj krajiny.

Mapy Brna

Od pol. 19. stol do pol. 20. stol.

<http://www.vilemwalter.cz/mapy/>

Mapy Plzně

Letecké snímky od 30. let 20. stol do současnosti,

<http://gis.plzen.eu/staremapy/>

<http://www.meuslany.cz/cs/o-meste-slanem-a-okoli/mapy-plany-erby-mest/letecke-snimky/>

Mapy města Slaný

Regulační plán 1901, Orientační plán ze 30. let 20. stol

<http://www.meuslany.cz/cs/o-meste-slanem-a-okoli/mapy-plany-erby-mest/historicke-mapy/>

Rozcestník serverů zaměřených na historické mapy

<http://www.staremapy.cz/sbirky-starych-map-v-cr/>

Zahraničí

Slovensko

Komplexní výčet stránek, které po částech či jednotlivých regionech zobrazují historické mapy, by čítal stovky odkazů, jejichž funkčnost se každým rokem mění.

Naším cílem bylo obsáhnout alespoň Slovenskou republiku. Nicméně data ze stabilního katastru pro Slovenskou republiku nejsou zatím dostupná online. Digitalizací těchto map se od roku 2011 zabývá spolek ICARUS⁵, který postupně pracuje na zpřístupnění veškerých map zemí bývalého Rakouska-Uherska online. V Ústředním archivu geodézie a kartografie, spadající pod Úřad geodézie, kartografie a katastru Slovenské republiky (ÚGKK SR), se shromažďuje, uchovává a zpřístupňuje archivní dokumentace související s tvorbou map od konce 18. století až do současnosti. Více informací o zpřístupňování a členění mapových sbírek lze nalézt na slovenském geoportálu.

<http://www.geoportal.sk/sk/archiv/archiv.html>

Mapy I., II. a III. vojenského mapování pro Slovenskou republiku jsou dostupné online na webových portálech zaměřených na historii Rakouska-Uherska. Zejména se jedná o stránky v němčině nebo maďarštině s částečným anglickým překladem.

Chorvatsko, Maďarsko, Rakousko, Slovensko, Slovinsko...

Spojené mapy I., II. a III. vojenského mapování, katastrální mapa Části východního Rakouska a Západu Maďarska a část dnešní Belgie [dostupné prosinec 2014]:

<http://mapire.eu/en/>

Maďarsko

Katastrální mapa Maďarska rozdělené na územní části(1856 -), spojená mapa II.vojenského mapování (1806-1869).Vyžaduje instalaci prohlížeče AAGISView (zdarma).

<http://www.archivportal.arcanum.hu/kataszter/>

Maďarská lokalita Vezsprém (1856)

http://www.archivportal.arcanum.hu/tiles/veszprem_full/

III.vojenské mapování zemí střední Evropy, vč. části Řecka a Itálie (1910)

<http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/topo/3felmeres.htm>

Spojená katastrální mapa východního Rakouska (1824 - 1830)

[http://doris.ooe.gv.at/viewer/\(S\(tmny0vdgjbiv3hepb5n1wlj\)\)/init.aspx?ks=alk&karte=urmappe](http://doris.ooe.gv.at/viewer/(S(tmny0vdgjbiv3hepb5n1wlj))/init.aspx?ks=alk&karte=urmappe)

Domovská stránka:

<http://doris.ooe.gv.at/>

⁵ Mezinárodní centrum pro archivní výzkum, více informací: <http://www.czechmaps.cz/>, <http://icar-us.eu/>

Podrobněji k jednotlivým mapováním

1. vojenské mapování

označuje se také jako Josefské. Proběhlo v 60. až 80. letech 18. století.⁶ Jeho bezprostředním důvodem bylo čím dále tím naléhavější potřeba pořídit první jednotný mapový podklad pro vojenské účely. Rakouská armáda do té doby neměla k dispozici jednotné, přiměřeně podrobné a přesné mapování. Během pouhých 23 let byla zmapována celá monarchie většinou v podrobném tzv. vojenském jednoduchém měřítku 1 : 28 800. Na svou dobu se jednalo o kvalitní mapové dílo (měřítko, topografický obsah a grafická úprava mapových listů).

Mapování vedli zkušení důstojníci rakouské armády. Jako základ však používali zvětšenou starší mapu pořízenou v 2. desetiletí 18. století.⁷ Na přesný trigonometrický základ pro polohopis nového mapování se bohužel kvůli spěchu ale i z úsporných důvodů rezignovalo. Mapování se do zvětšené osnovy vkreslovalo pouze „*a la vue*“ – tedy od oka. Tyto okolnosti pochopitelně způsobují, že listy map 1. vojenského mapování nelze bez zkreslení ani spojovat ani promítnout do současné mapy s geodetickým základem.

Jednotlivé mapové listy byly zhotoveny jako ručně malované originály.

Polohopis byl znázorněn barvami:

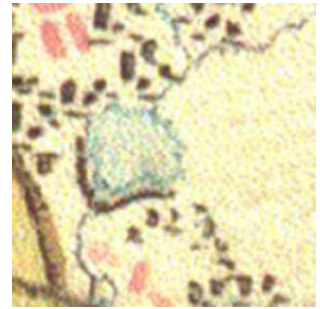
tmavě šedá - mapové značky

červená - zděné budovy, silnice, zděné mosty

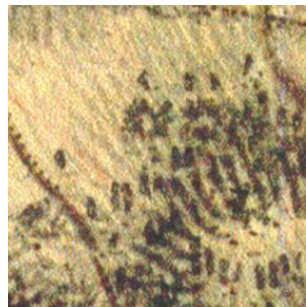
modř tmavá - vodstvo, okraje vodních ploch

modř světlá – vodní plochy

zelená – louky a pastviny

šedozelená – lesy⁸

černá - popis

šedá – šrafy a značky skal

Tab.1 – Příkladů značení polohopisu I.vojenského mapování

Polohopisná složka mapy měla zobrazit všechny vojensky důležité složky krajiny:

komunikační síť v celém rozsahu: silnice všech druhů, polní a lesní cesty, haťové cesty na močálovitě půdě, stezky a pěšiny

vodní síť se všemi mosty, převozy a brody, rybníky, tůňe, močály, kanály, příkopy, studně a prameny

mlýny: vodní, lodní, koňské a větrné

jednotlivé stavby: domy, kostely, zámky, dvory

⁶ První vlna měření proběhla v letech 1764 – 67, opravy (rektifikace) 1780 – 84, Morava mapována v letech 1764 – 68.

⁷ Tímto podkladem se stala tzv. Müllerova mapa Čech dokončená v roce 1722 vyhotovená v měřítku 1:132 000. Tento polohopisný podklad který sám o sobě nebyl bezvadný se pro účely vojenského mapování více než 4x zvětšoval. Podrobněji: <http://mapy.vugtk.cz/muller/index.php?rs=2>.

⁸ K zakreslení lesů na historických mapách podrobněji: <http://bruna.geolab.cz/files/oldmaps/srni.pdf>

osídlení: vesnice se skutečnou polohou domů, u **měst a městeček** i hradební zdi
lesy rozlišené podle hustoty porostů, stromy podél silnic, cest a vodních toků
louky a pastviny

Zobrazení budov je v případě jejich hospodářského využití doplněno zkratkami:

Mühle popř. M . M. (Meiermühle) - mlýn popř. panský mlýn (pronajatý)

W. nebo W. H. (Wirthshaus) – hostinec

MH (Meierhof) – panský dvůr (pronajatý)

JH (Jägerhaus) – myslivna

WH (Wächterhaus) – strážní domek

Znázornění terénu rovněž vyplývalo z tehdejších vojenských požadavků. V mapovém obraze měly být pečlivě zachyceny všechny vyvýšeniny a jejich horizontální rozčlenění na svahové hřbety a údolí. Kresbou se zdůraznily dominanty a místa s dobrým rozhledem. Modelace terénu se realisticky zobrazovala šrafováním a lavírováním.⁹

I. vojenské mapování sice nebylo zvláště technicky vynikajícím kartografickým dílem, ale s mimořádnou výstižností zachycovalo zobrazenou skutečnost. Náčrt bez měření kladl na kresliče mapy mimořádné nároky. Proto byly tyto práce svěřovány jen nejnadanějším a nejschopnějším.

Přestože se pracovalo podle jednotných směrnic, tak zvolená míra schematizace záznamu nesetřela individuální rysy krajinného detailu. Zaujetí vojenských specialistů pro informace potřebné pro orientaci vojska v terénu, jeho přesuny, zásobování i usazení pochopitelně vedlo k tomu, že zachycení reliéfu krajiny, rozsahu zalesnění, její průchodnosti, orientačních bodů jak přírodních, tak vytvořených lidskou rukou (křížky, kapličky apod.), přítomnosti vody v krajině vnímané jako překážka i jako zdroje pro lidi a zvířata je věnována maximální pozornost. Toto mapování nezastupitelným způsobem zachytilo „portrét“ krajiny doznívajícího baroka. Krajina je zobrazena ve vrcholném stadiu své rozmanitosti a členitosti svého pokryvu. Sídla zastihujeme ještě v předindustriální podobě. Půdorysný rozvrh mnohých z nich se ještě příliš nevzdálil jejich středověkým počátkům. Věrně je zachycena jejich velikost a základní rysy půdorysné struktury včetně případných opevňovacích prvků (hradby, valy, brány). Logika komunikačních tahů zástavbou bývá dokonce zvýrazněna a stává se tak dobře čitelnou a srozumitelnou. Na jemnější detail jednotlivých staveb se vzhledem k měřítku i účelu rezignuje. Majetkové hranice zde pochopitelně nejsou předmětem zájmu, a proto se nezakreslují.

Nedílnou součástí mapování se stal písemný operát, který podrobně popisuje krajinu s ohledem na potřeby vojska. Detailně např. postihuje sjízdnost jednotlivých úseků cest v zimním i letním období apod. Vojenskozeměpisný popis (operát) má 19 rukopisných svazků psaných v němčině. Jeho vypovídací hodnota zatím nebyla využita.

Originály map uloženy Österreichisches Staatsarchiv- Kriegsarchiv ve Vídni, u nás jen nebarevné kopie v Národním archivu v Praze.¹⁰

⁹ Tento způsob znamenal výrazný pokrok proti starší „kopečkové metodě“, která přítomnost složitějších terénních situací pouze velmi schematicky naznačovala.

¹⁰ Údaje o fondu: Josefské vojenské mapování (1763 - 1787)

Název fondu (sbírky): Josefské vojenské mapování

Uloženo v archivu: Národní archiv

Místo vzniku fondu (sbírky): Rakousko

Časový rozsah: 1763 -1787

Metráž: 0 bm zpracováno (z toho 0 bm inventarizováno), 5,1 bm nezpracováno

Přístupnost: Archivní soubor je přístupný pro nahlížení

Původce fondu (sbírky): Dvorní válečná rada, Kriegsarchiv, Vídeň

Tematický popis: mikrofilmy, skleněné a listové negativy mapovaných sekcí: Čechy, Morava, Horní Slezsko, Horní Uhry, Slovensko, Halič, Slovensko - Spiš

Mapy stabilního katastru

Stabilní¹¹ katastr představuje soubor údajů o veškerém půdním fondu v Rakouském císařství. Jeho účelem bylo poskytnout přesné podklady pro vyměření pozemkové daně.

Stabilní katastr měl tyto části:

- měřický operát – mapový výstup geometrického zaměření a zobrazení všech pozemků,**
- písemný operát – soupis všech pozemků a jejich vlastníků,
- vceňovací operát – druhové a bonitní rozdělení pozemků.¹²

Mapovací práce trvaly v Čechách od roku 1826 do roku 1830 a pokračovaly od roku 1837 do roku 1843. Na Moravě a ve Slezsku od roku 1826 do 1830 a od 1833 do 1836.

Pro každou obec na území státu se měla zhotovit způsobem uvedeným ve zvláštní instrukci samostatná **katastrální mapa**. V té se zakreslil rozsah katastrální obce a jednotlivých pozemků (parcel) uvnitř její katastrální hranice. Jednotlivé **parcely** (pozemkové a stavební) se zakreslovaly dle skutečnosti v příslušném měřítku, podle své topografické polohy, tvaru, velikosti, s rozlišením kultur a vlastnictví. Vymezení jednotlivých parcel bylo prioritně provedeno podle vlastnictví, druhu obdělávání, příslušnosti k jednotlivým usedlostem a též s ohledem na přirozené nebo umělé v terénu zřetelné hranice (vodní toky, cesty, ploty, ohradní zdi apod.). Podrobné měření bylo provedeno metodou měřického stolu, kdy mapa vznikala přímo v terénu. Měřické práce a mapování prováděli civilní nebo vojenští geometři. Jako standartní bylo stanoveno měřítko **1 : 2 880** (toto měřítko se v závislosti na požadavcích na podrobnost u městských center může zvětšit). Měřické práce byly ve stabilním katastru provedeny v mimořádně krátké době, kvalitně a na úrovni tehdejších technických možností. V zastavěném prostředí se měřicky určil obvod kompaktních stavebních útvarů, popřípadě i jednotlivé význačné budovy. Přesně se měřily jen budovy obytné, stáje a hospodářské budovy se odkrokovaly. Půdorys venkovských stavení byl určován i „s okapy“ (tj. s půdorysným průmětem střechy).

Kromě katastrálních map se vyhotovovaly **indikační skici** (později též „příruční mapy“). Byly to kopie katastrálních map podlepené a rozříznuté na čtvrtky. Sloužily k zachycování údajů zjištěných v terénu. Zapisovala se do nich jména vlastníků, domovní čísla, pojmenování tratí, rozlišení kultur atd. Byly výrazně kolorovány, obvody majetku byly obtaženy silnější čarou. Komisi v terénu ověřená a schválená skica pak byla podkladem ke kancelářskému dokončení katastrální mapy a sestavení parcelních protokolů (tj. písemného operátu). Používala se však i pro vceňování pozemků a další práce v poli. Katastrální mapa byla doplněna parcelními čísly. **Pozemkové parcely byly označovány v původních mapách červenými parcelními čísly, stavební černými.** Současně s přidělováním čísel se vyhotovoval parcelní protokol, původně samostatný pro pozemkové parcely a samostatný pro parcely stavební.

Mapování pro účely stabilního katastru poprvé v našich zemích plošně a přiměřeně přesně zachytilo reálnou podobu a rozložení pozemkové držby. Potřeba vyjádřit hodnotu pozemků vedla k velmi jemnému rozlišení pokryvu krajiny, způsobu jeho užívání a obhospodařování. České země jsou katastrálním mapováním zachyceny v době intenzifikace zemědělství a na prahu průmyslové revoluce. Z cíle tohoto mapování vyplývá, že předmětem jeho zájmu nebyl georeliéf. Mapy proto nezachycují modelaci terénu.

Legendu k mapám stabilního katastru naleznete v originální podobě i v českém překladu

na: http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/Data/legenda/CIOLegenda_index.html

Velmi instruktivní a úplný přehled objektů mapování a značek pro ně užitých najdete v práci: VICHROVÁ, Martina: Katalog objektů stabilního katastru, ZČ Ú v Plzni, Přístupné on-line na

http://mapy.plzen.eu/Files/gis/aplikace_mapy/Katalog_objektu_SK1.pdf

Archivní pomůcky: žádné

¹¹ Název „stabilní“ vyjadřoval dobové přesvědčení, že tento důkladný a podrobný podklad vytvoří trvalý a neměnný základ evidence nemovitostí.

¹² podrobněji: <http://www.zememeric.cz/3+4-98/knkapky2.html>

Zobrazení budov s hospodářským využitím bývá doplněno v závislosti na lokalitě českým nebo německým popiskem.

Celkově byly mapy vyhotoveny ve více výtiscích, kdy jeden byl použit jako podklad pro následné reambulace, do něhož byly indikovány změny přímo v terénu - tedy hovoříme o tzv. **indikační skice**, další výtisk patřil vrchnosti nebo mohl být přílohou veřejných knih a konečně nejdůležitější kopie, tzv. „**povinný císařský otisk**“ určený pro archivaci, který byl zasílán Vídeňské dvorní komisi¹³.

Stabilní katastr se díky své vypovídací hodnotě stal předmětem řady odborných prací.¹⁴

Indikační skici

Indikační skici jsou doplněnými pracovními kopiemi mapového originálu v měřítku 1 : 2 880, intravilány měst a některých vesnic z mapování v 20. letech 19. století jsou v podrobnějším měřítku 1 : 1 440. Jsou výsledkem a průmětem bezprostředního kontaktu zpracovatele s dokumentovaným prostředím¹⁵. Mají význam nezprostředkovaného, i když pro potřeby mapování nutně schematizovaného vidění reality. Zákresy přírodních útvarů, zřícenin, parkových kompozic, skupin stromů nesou mnohdy stopu realistického zachycení neredukovaného do podoby dané standardizovaným systémem značení. Čísla pozemkových parcel jsou zapsána rumělkou, čísla stavebních parcel černě. Pouze v indikačních skicích jsou rumělkou uváděna popisná čísla.

Reambulace stabilního katastru

Protože stabilní katastr nebyl spolehlivě doplňován údaji o nastalých změnách, zejména nebyla doplňována katastrální mapa, začal se její obsah postupně rozcházet se skutečností.

V rámci reambulace (1869 – 1881) bylo nutno zjistit veškeré nastalé změny v kultuře, vlastnictví a předmětech měření, ověřit je a zaměřit, doplnit katastrální mapy, určit plochy jednotlivých kultur a dílů různé bonity a vyhotovit sumáře obcí podle kultur a bonit. **Pracovalo se na litografických otiscích map, využívaly se i stávající indikační skici.** V případě nemožnosti použít pro množství změn stávající katastrální mapu, bylo možné provést nové vyměření. **Změny se v mapách vytahovaly rumělkou (např. Kařez) nebo jen tužkou (např. Plzeň), neplatná parcelní čísla a názvy se škrtyly, změněné hranice se přeškrtovaly dvěma krátkými čárkami. V územích s velkým množstvím změn byly zpracovány nové tzv. „příložné mapy“ (např. Nymburk, Libochovice).** Reambulace již nedosáhla kvality a soustavnosti původního mapového díla. *Tyto dodatečné úpravy včetně jejich datování může uživatel sledovat na elektronicky zpřístupněných indikačních skicích, které se zobrazují s katastrálními mapami příslušných katastrálních obcí.*

¹³ Díky archivní odluce po rozpadu Rakouska - Uherska byly císařské otisky stabilního katastru v uloženy v Ústředním archivu geodézie a kartografie Praha (většina map fyzicky uložena v Libočanech), v Národním archivu (Čechy) a v Moravském zemském archivu v Brně.

¹⁴ K nejnovějším a zároveň sledovanému záměru tematicky nejbližším pracím patří EBEL, Martin: Stabilní katastr a jeho využití pro dějiny staveb, in: Dějiny staveb s. 5 - 14, Plzeň 2004. Autor se podrobně věnuje obsahu jednotlivých mapových řad, jejich vypovídací hodnotě a provedeným změnám. Tato práce zásadním způsobem rozvíjí a zpřesňuje základní informace stručně uvedené v této pomůcce. Jsou v ní rovněž uvedeny odkazy na nejvýznamnější související tituly.

¹⁵ Vyhotovaly se za účasti místních obyvatel a obecní správy. Správnost byla potvrzena podpisy zeměměřiče, zúčastněných a obecním razítkem na rubu mapových listů.

Poznámky k interpretaci map stabilního katastru

Jak staré jevy vidíme na mapách stabilního katastru?

(Možnosti a meze retrospektiv)

Relativní stálost společenského systému v období předcházejícím katastrálnímu mapování vedla k tomu, že rozložení pozemkového vlastnictví a jeho součástí bylo jevem dlouhodobě poměrně stálým. V zobrazení hranic katastrálních území i rastru parcel uvnitř něho se proto mnohdy promítá obraz skutečností mnohem starších, než by odpovídalo datu mapování samotného. Rozhraničovací čáry parcel v některých případech sledují již málo zřetelné nebo dokonce zaniklé celky, v jejichž vymezení se s překvapivou setrvačností promítá dávný stav a majetkové poměry.

Rozhraničovací čáry parcel mohou např. vykreslovat průběh městského opevnění i v případech, kdy hradba již fyzicky zanikla. V charakteristickém zakroužení parcely kolem tvrze se může promítat její zaniklý příkop a val. Řadu takových příkladů obsahují ukázky v příloze pomůcky. Je však třeba vždy zdůraznit, že každé takové pozorování je vždy nutno kriticky přezkoumat a ověřit jeho přijatelnost dalšími metodami historické práce.

V některých případech lze dospět k zajímavým poznatkům o vývoji osídlení i analýzou samotného tvaru hranic katastrálního území. Lze tak lze zaznamenat významné indicie, které v kombinaci s dalšími prameny pomohou identifikovat staré sídelní celky, druhotně vstřebané vitálnějšími nebo naopak nová sídla vyňatá jako samostatné enklávy ze starších celků.

S velikou opatrností a nejvyšší mírou kritičnosti je třeba přistupovat k možnosti retrospektiv, které se opírají o novověkou situaci, tvořenou součástmi bytostně málo trvanlivými a obtížně datovatelnými. Tato opatrnost vede např. k rozpakům jednoduše a bez dalších argumentů pokládat za středověké např. půdorysy sídel, jejichž prostorová struktura a tím i půdorysná osnova byly až hluboko do novověku fixovány právě jen lehkou dřevohliněnou zástavbou (Proměnu tradiční dřevěné zástavby na zděnou zachycuje příklad [Lhoty pod Radčem](#)). Mapa stabilního katastru nám přitom zprostředkovává obraz naší vesnice i typického maloměsta v první polovině 19. století mnohdy s převažujícím podílem staveb ze spalného materiálu a nezřídka zástavbou označenou úplně za spalnou¹⁶ (tj. v mapě vyznačenou žlutě). Ve šťastných případech, kdy se např. samy o sobě stavebně netrvanlivé venkovské usedlosti ukazují jako součást systematicky organizované plužiny, jejíž majetkové rozhraničovací čáry byly dlouhodobě fixovány kamenitými mezními pásy, se můžeme důvodně domnívat, že před sebou vidíme uspořádání zástavby a krajiny, které má svůj původ již v době založení sídla. Městský půdorys analogicky zakotvovala právě zděná domovní zástavba. Tam, kde je její původ prokazatelně středověký, můžeme s větší jistotou předpokládat, že urbanistická struktura, kterou zachycuje katastrální mapování, těsněji souvisí s původním lokačním rozvrhem.

Zobrazení pozemkové držby

Indikační skica stabilního katastru dovoluje velmi jednoduchým způsobem, který nevyžaduje zvláštní obezrnání s úskalími četby historického rukopisného textu, získat přehled o tom, komu na daném území náležely jednotlivé pozemky. Jména vlastníků včetně popisných čísel domů, k nimž pozemky náležejí, jsou vepsána přímo do plochy pozemku.

Na první pohled zde zaznamenáme základní rozlišení na **dominikál**: půdu obhospodařovanou přímo v režii vrchnosti a **rustikál**: půdu poddanskou. V období zachyceném tímto mapováním můžeme sledovat postupná stadia rozpadu vrchnostenského velkostatku a snahy vrchnosti o intenzifikaci zemědělské výroby pronájmem části dominikálu. Mapování zachycuje parcelaci velkých barokních panských dvorů a jejich rozsáhlých polností, luk a pastvin (v příl. [Škvorec](#)), stopy po likvidaci početných starých rybníčních soustav (v příl. [Horka I](#)), vznik nových osad jak zemědělského tak i počínajícího průmyslového charakteru (v přílohách např. [Kařez](#)).

¹⁶ Rozsah dřevěné zástavby přitom mohl být nesrovnatelně větší, než se může jevit na základě barevného rozlišení v mapách. Za nespalné mohly být označeny dřevěné stavby s protipožární úpravou, např. i roubené stavby opatřené omítkou. Viz dále kap. Spalné a nespalné stavby.

Krajina na prahu průmyslové revoluce

Nejmladší fáze mapování a dodatečné zákresy do indikační skic zachycují postupné budování železniční sítě. Zahušťuje se a zdokonaluje silniční síť. Vedení komunikací opouští dávnou zásadu pohybu terénem s minimálními výškovými rozdíly a obcházením míst s neschůdným a bažinatým terénem. Komunikace se s použitím stále náročnějších inženýrských děl napřimují, zkracují a místy opouštějí svoje staleté trasy. Nové technické možnosti otevírají cestu průmyslové výrobě a dobývání surovin v míře, kterou dřívější období neznala (např. okolí Příbrami – Březové Hory, Stehelčevy na Kladensku). Zejména na indikačních skicách můžeme v zákresech změn pozorovat proměnu bezprostředního okolí historických jader měst postupné rozměňování sevřenosti staré zástavby, postupný zánik hradebních systémů a městských bran a vznik prvních průmyslových podniků v rodící se periférii velkých měst (příl. [Nymburk](#), [Plzeň](#)).

Spalné a nespalné stavby

Rozlišení staveb v mapě na červené a žluté bývá často zjednodušeně vykládáno jako průmět použitého stavebního materiálu. Zdaleka totiž nejde o pouhé odlišení staveb zděných a dřevěných. Podrobný průzkum staveb zejména z vesnického prostředí ukázal, že prosté rozdělení na „červené“ a „žluté“ informuje o jejich materiálové charakteristice jen do určité míry. Rozhodující bylo totiž hledisko požární odolnosti. To nebylo vnímáno zdaleka tak vyhraněně, jako v současnosti. Cenila se různá dílčí opatření, která protipožární bezpečnost zvyšovala. Jako nespalné se proto místy označovaly i stavby sestávající ze spalných a nespalných částí a spalné stavby opatřené alespoň dílčími nespalnými úpravami v okolí topenišť a komínů.¹⁷ I v těchto souvislostech je proto třeba informaci získanou z mapy propojit s výpovědí jiných pramenů, nebo nejlépe s terénním průzkumem. Více na příkladu kostela ve [Velinech](#).

Starobylé rysy krajiny

I přes zmíněnou snahu modernizovat zemědělskou výrobu zůstaly přece jen větší zásahy do obrazu krajiny mimo tehdejší technické možnosti. Na první pohled upoutá, jak toky řek a potoků ve svých dolních partiích přirozeně meandrují, provází je lem širokých břehových porostů, lužních lesů, mokřadů, luk a pastvin. Přirozený vegetační doprovod provází prameniště a vytváří tak izolační pás mezi nimi a obhospodařovanou plůžinou. Drobné zdroje místních surovin (kamenolomy, hliniště, pískovny) skýtají snadno dostupný materiál, jehož použití spoluzakládá osobité rysy místní stavební produkce. Celá řada dalších charakteristik krajiny zůstává zatím buď předmětem probíhajícího výzkumu, nebo teprve čeká na své sledování.¹⁸ Podrobný obraz „land use“ a „land cover“, který skýtá stabilní katastr, představuje dosud zdaleka nedočerpaný a nevyužitý zdroj informací (v příloze viz. [Nymburk](#)).

Historické názvy v mapách stabilního katastru

Zájem podchytit užívaná místní pojmenování zobrazovaných jevů vedla k tomu, že mapování zachytilo historické názvy řek potoků, rybníků, měst, vesnic, samot, názvy lesních a polních tratí, jména ulic a náměstí.¹⁹ Pomístní jména označující někdy již skutečnosti zaniklé (Na starých městech, Spáleníště, Na valech, Ku Ptáku²⁰ a pod.) nebo svědčí o dávné podobě místa (např. Holý vrch), jeho původním porostu (V dubinách, Lipý), jeho užívání, nebo o dalších skutečnostech. Místy je však informační hodnota českých názvů znehodnocena neobratnou německou transkripcí.

¹⁷ Řadu instruktivních příkladů zařazení staveb z kolísavého rozhraní mezi „zděným“ a „dřevěným“ přináší ŠKABRADA, Jiří: K problematice barevného rozlišení vesnických staveb na mapách stabilního katastru, Památky a příroda 1984, s. 199 - 206.

¹⁸ K průkopnickým pracím tohoto druhu náleží u nás především publikace Lipský, Zdeněk: Vývoj krajiny Novodvorská a Žehušicka ve středních Čechách, Praha 2011, ISBN 9788024619057. Možnostmi interpretace map stabilního katastru pro potřeby ekologie se nejnověji zabývala Ivana Trpáková: Krajina ve světle starých pramenů, Praha – Kostelec nad Černými lesy, 2013

¹⁹ Trať je označení zemědělského pozemkového celku (lesního, polního, viničního apod.), který často má vlastní pomístní jméno.

²⁰ Střelení „ku ptáku“ – jednalo se o měšťanskou střelnici se střelením na cíl.

Co na mapě nenajdeme?

Účelem map stabilního katastru nebylo zachycení modelace terénu. Veškeré terénní relikty lidské činnosti, které nebyly fixovány majetkovými hranicemi nebo rozhraními kultur proto nebyl důvod zakreslovat i v případě, že byly zřetelně zachovány. Mapy proto nemusí zachycovat takové objekty jako staré úvozy, hráze zaniklých rybníků, vytěžené opuštěné lomy, valy hradišť a mladších opevnění. Často nedohledáme hradní zříceniny uvnitř velkých lesních pozemků, pokud nebyly zachyceny např. jako zdroj druhotně použitého stavebního materiálu (zákres v indikační skice přitom může být ještě poměrně realistický, v čistopise ho pak nahrazuje značka pro lom). Právě tyto nestandardní situace nemívaly vždy, i při vši unifikaci mapového díla universální řešení. Každý případ je proto vždy nutno posuzovat individuálně a s přihlédnutím k dalším pramenům.

K lokalizaci těchto přímo nezachycených objektů mohou v některých případech posloužit názvy tratí, v nichž se po oba místa nebo historická zkušenost často promítají – viz kap. Historické názvy v mapách stabilního katastru (v příloze příklad hradu [Mydlovar](#)). V těchto případech je vhodné kombinovat informace z mapy stabilního katastru se současnými mapami zachycujícími georeliéf ve vysokém rozlišení.

I když jsme upozornili, že parcelní hranice mohou upomínat na majetkové poměry dávno zaniklé, není tomu tak ve všech případech. Vzdálenost zániku majetkových vztahů nebo jejich materiálního zviditelnění (stavby, zdi, ploty apod.) v čase mohla způsobit, že povědomí o původních vztazích v době mapování bylo již dávno setřené (příl. obec [Čistá](#)). Vytracení stop po přítomnosti zaniklých jevů v parcelní struktuře může být příznakem dávné doby jejich zániku, jejich přechodného trvání nebo malé fyzické trvanlivosti jejich součástí. Často pak jde o kombinaci těchto faktorů.

II. vojenské mapování

Nedostatečnost geodetického základu 1. vojenského mapování a nemožnost použít je pro vytvoření souvislé vojenské mapy rakouské monarchie, vedla k tomu, že bylo rozhodnuto podniknout nové měření, tentokrát na základě přesné trigonometrické sítě. Roku 1806 byl ve Vídni zřízen vojenský topografický ústav. Mapování prováděli důstojníci štábu, příslušníci sboru vojenských inženýrů. Měřítka byla stejná jako u 1. vojenského mapování: 1 : 28 000. Jako podklad posloužil i mapový operát stabilního katastru. Z výsledků tohoto mapování byly odvozeny mapy generální (1 : 288 000) a speciální (1 : 144 000).

Obsah mapování je v podstatě totožný s 1. vojenským mapováním. Časový odstup od 1. vojenského mapování posouvá předmět mapování – krajinu Českých zemí do doby nástupu průmyslové revoluce.

III. vojenské mapování

Úsilí po dalším zpřesnění geodetického základu pro vojenské, ale i pro civilní využití vedlo k požadavku pořízení mapového díla, které by sloužilo nejen orientačně, ale které by bylo zároveň technicky plně spolehlivé. Mapování probíhalo v 80. a 90. letech 19. století.

Rozšiřování železniční a silniční sítě, zakládání nových rudných a uhelných dolů a také plány na splavnění některých řek a další rozsáhlejší technické podniky si žádaly přesný topografický podklad.²¹ Pro nové mapování bylo zvoleno moderní měřítka v dekadické soustavě: 1 : 25 000. Oproti 2. vojenskému mapování je vylepšeno znázornění výškopisu – nejen šrafami, ale také vrstevnicemi a kótami. Výsledkem mapování jsou kolorované tzv. topografické sekce, z nichž přetiskem vznikly mapy speciální (1 : 75 000) a generální (1 : 200 000), které již byly tištěny černobíle. Základem polohopisu se opět staly mapy stabilního katastru.

Legenda dostupná na: http://archivnimapy.cuzk.cz/index_download2.html

Podrobnější informace na: <http://mapy.vugtk.cz/specialky/>²²

²¹ Investoři těchto podniků si byli nuceni provádět dílčí potřebná mapování ve vlastní režii.

²² Nově zpřístupněno na: <http://geoportal.gov.cz/web/guest/wms/>

III. vojenské mapování zachytilo vrcholnou etapu průmyslového rozvoje v českých zemích. Překotné změny lze pozorovat zejména na okrajích měst. V důsledku změn ve způsobu vedení války ztratily smysl zemské pevnosti. O statut pevnostních měst přicházejí velká pevnostní města Hradec Králové a Olomouc. Bastionová opevnění uvolňují místo budoucím urbanistickým konceptům. Zbytky opevnění se vytrácely i v městech menších. Železniční spojení, které se stalo jednou z důležitých charakteristik našich měst, se stává jedním z význačných stimulantů rozvoje obytných i průmyslových předměstí. Spojnice nádraží a starého města se v řadě případů stává osou jejich růstu.

Volná krajina se oproti staršímu stavu významněji nemění v těch oblastech, kde převažuje zemědělské obhospodařování. Přirozený zájem vojenského mapování se obrací ke komunikacím, které zachycuje ve velmi jemné rozlišovací škále (viz legenda). Krajinu ukazuje jako bohatě protkanou cestami různého významu. Je díky tomu stále dobře prostupná. Vstup těžby a zpracování surovin je stále razantnější. Velmi podrobná legenda mapového díla dává detailně nahlédnout do druhů půdního pokryvu, porostů, struktury zastavěného prostředí a v některých případech i do funkce jednotlivých staveb. Rozlišují se stále stavby spalné a nespalné. Mapování vzhledem k měřítku i účelu neukazuje hranice parcel.

Co lze vytěžit z informací obsažených v mapách?

Historické mapy obsahují více vrstev informací.

Jevy s menším podílem transformací

Dávají nahlédnout do podoby prostředí před nástupem průmyslové revoluce. Do jisté míry dovolují hlubší retrospektivu. Na mapách z 2. pol. 18. a 1. pol. 19. století můžeme pozorovat stavby, areály a celé komplexy, které v novějších časových horizontech prodělají řady změn nebo zcela či zčásti zaniknou. My je však zastihujeme buď ještě **v původní funkci, vzhledu a se všemi náležitostmi, nebo jen málo změněné**, např.:

- zámecké areály se všemi původními součástmi (zahradami, parky, oborami, bažanťnicemi, hospodářskými dvory, pivovary, lihovary i krajinnými kompozicemi přerůstajícími do volné krajiny)
- klášterní areály s obdobným zázemím
- poutní místa s drobnou architekturou a sochařskými díly v krajině
- křížové cesty v krajině
- panské i selské dvory se vším hospodářským příslušenstvím
- mlýny s náhony a rybníky apod.

Mapování v některých případech zachycuje **torza stavebních děl v méně pokročilém stadiu rozpadu, než je zaznamenávají mladší prameny**, např.:

- zříceniny hradů, tvrzí, klášterů, městských i jiných opevnění apod.

Doklady zaniklé skutečnosti

V některých případech je zakres v mapě buď jediným, nebo **jedním z mála dokladů existence zaniklé součásti prostředí**:

- stavby, její části, zahrady, parku, aleje, rybníku, cesty, přírodního prvku, krajinného jevu apod.
- způsob obhospodařování, půdní pokryv (co se tam pěstuje, co tam roste)
- stopy po užívání krajiny, které byly novým obhospodařováním setřeny: např. stopy po starém dolování

Zachycení jevů již nesamozřejmých (a někdy i nesnadno srozumitelných)

Historická mapování zachycují uspořádání krajiny, typy staveb, zařízení a pod., s nimiž se již v dnešní době nesetkáváme, nemáme o nich představu a kterým nemusíme bez dalšího dobře rozumět.

Např.:

- Z volné krajiny již zcela vymizely krajinářsky komponované remízky a hájky, které členily plochy velkých dominikálních polí. Jejich tvar a rozmístění mohou být zcela překvapivé.
- Mapy stabilního katastru zachycují archaické technické a hospodářské stavby jako dřevěné těžní žentoury, roubené polygonální stodoly, ve městech masné krámy apod.
- Parcelace pražských náplavek je dokladem skladů pro palivové a stavební dříví připravené po vodě.

Výchozí podoba prostředí před změnou, kterou budeme sledovat v mladší vrstvě

Toto srovnávání v sobě skrývá obtíž, která plyne z geodetické nepřesnosti nejstarší vrstvy map. Lokalizaci jevů v mapách je pak třeba řešit ve vztahu k místům (bodům, liniím), které jsou zachyceny příslušným mapováním a které jsou zároveň patrné v současné situaci.²³

²³ S tímto problémem souvisí georeferencování historických map, tj. nalezení a užití převodního mechanismu mezi historickou a současnou mapou s cílem přesně lokalizovat data historického obsahu. Zpracováním historických map z tohoto hlediska se zabývá Prof. Ing. Bohuslav Veverka, DrSc., Katedra mapování a kartografie, ČVUT Fakulta stavební v Praze, podrobněji na http://projekty.geolab.cz/gacr/a/files/vev_sec_04.pdf

Sledování změn a jejich tendencí

Jednotlivá mapování zachycují okamžitý stav prostředí v době pořízení mapového díla. Jen v některých případech se do nich promítají i novější aktualizace (např. v indikačních skicách). Časové rozvrstvení jevů zobrazených v jednom mapování lze v některých případech přímo odvodit z jejich logických stratigrafických vztahů.

Např.: starší plužina s pásy polí druhotně přetátá nově zřízenou císařskou silnicí, starší síť lokálních komunikací přerušena tělesem železniční trati apod.

Teprve řada po sobě jdoucích mapování poskytne dynamický obraz změn, které sledované území prodělalo.

- Při sestavování sledu mapových zobrazení objektu, který je předmětem našeho zájmu, je třeba vždy pamatovat na to, že způsob jeho zachycení se může v jednotlivých mapováních lišit.

- Zdaleka ne všechny jevy se ve všech mapováních staly předmětem sledování. Nesmí nás proto překvapit, že na mapách vojenských mapování nejsou např. zachyceny hranice parcel. Na mapách katastrálních zase chybí modelace terénu.

- Při pozorování změn plošného vývoje sledovaných struktur je vždy třeba mít na zřeteli přesnost geodetického zachycení polohopisu v mapovém podkladu, s nímž pracujeme. Ukázali jsme si, že polohopis starších map může být zkreslený. Je vždy zapotřebí bedlivě zvažovat, zda rozdílnost zákresu zkoumaného jevu na historické mapě např. I. vojenského mapování oproti situaci zachycené přesným současným mapováním je vždy projevem proběhnuvší změny. Odchylky oproti nynější situaci jsou na první pohled nápadné např. u zakreslení některých městských a vesnických půdorysů a půdorysů dalších složitějších stavebních souborů. Můžeme je pozorovat i v těch jejich částech, kde se lze důvodně domnívat, že od situace zachycené na mapách k žádným skutečným změnám nedošlo. Ke kritice vypovídací hodnoty použité historické mapy mohou mimo jiné²⁴ významně přispět výsledky stavebně-historického nebo archeologického průzkumu staveb nebo jejich reliktvů, které se vyskytují na mapou zachyceném území. Těmito metodami lze ověřit, zda fyzicky dochované stavby, terénní situace apod. na sledovaném území v období po dokončeném mapování prodělaly změny nebo ne.

Mezi typické příklady změn, které můžeme pozorovat při srovnávání obsahu sekvence po sobě jdoucích mapových děl, patří tyto poměrně frekventované situace:

rušení a zřizování rybníků

regulace vodních toků

změny komunikační sítě

změny v druzích kultur a využití území

změny zastavěného prostředí (změna urbanistické struktury, růst sídel, jejich degradace a zánik)

změny velikosti a půdorysného tvaru staveb, jejich zánik, vznik novostaveb

zásahy do terénu včetně zahajování, průběhu a rušení povrchové těžby

Srovnání s novějšími a zcela současnými mapovými díly.

Informace ze starých map je vždy užitečné konfrontovat s mladšími i zcela novodobými mapovými díly. Z těch snadno dostupných podkladů je třeba zvláště zdůraznit význam vynikajícího kartografického podkladu, který představuje **soubor ortofotografických snímků povrchu naší republiky pořizovaný pro potřeby vojenské kartografie** Československé republiky od roku 1936 s přestávkou v období druhé světové války.²⁵ Pořízené letecké snímky jsou archivovány ve Vojenském geografickém a hydrometeorologickém úřadu (VGHMÚř) v Dobrušce. Další „vojenské“ mapování proběhlo v 50. letech 20. století, jehož výsledkem bylo 1.

²⁴ Samozřejmě zde hraje nezastupitelnou roli historický výzkum změn prostředí, který se opírá o psané a další ikonografické prameny. Zde se ovírá prostor pro mezioborovou spolupráci s dalšími specialisty - historiky. V centru zájmu této pomůcky však zůstávají zvláště ty disciplíny, v nichž se různým způsobem mohou uplatnit architekti specializovaní na historický výzkum zastavěného prostředí.

²⁵ Původní cyklus byl 1/3 území jedenkrát za tři roky, nyní by se měl změnit na 1/2 území každé dva roky. K činnosti Vojenského topografického ústavu blíže Martin Svoboda: Činnost a civilně využitelná produkce Vojenského geografického a hydrometeorologického úřadu v Dobrušce, Brno 2012, on-line na: http://is.muni.cz/th/256612/pedf_b/text.txt

československé celostátní mapové dílo provedené metodou letecké fotogrammetrie. Podkladové ortofotosnímky pro něj jsou přístupny na: <http://kontaminace.cenia.cz/>.²⁶ Představují zcela unikátní obraz krajiny a sídel na území našeho státu, v němž se ještě nestihly výrazněji promítnout následky společenských změn po r. 1948.²⁷ Nejsou zatím výrazněji patrné stopy kolektivizace zemědělství. Města jsou zachycena ještě před výstavbou sídlišť. Vysídlené pohraničí stále ještě nese zřetelné stopy přerušného života. Toto na webu zpřístupněné fotografické zobrazení povrchu území republiky, je provázáno se souvislou mapou 3. vojenského mapování. Obě mapy lze současně sledovat v průsvitu.

Přítomnost jevů „dlouhého času“

Vedle dynamiky změn, které zvláště plasticky vystoupí při sledování sekvence map od minulosti do současnosti, jistě neuniknou naší pozornosti jevy, které buď nezměněny, nebo proměněny jen nepatrně, prostupují proudem času jako jakési stálice. Zaznamenáme je jak v prostředí přírodním i člověkem vytvořeném či ovlivněném prostředí. Jsme již zvyklí používat pojmy související s ekologickou stabilitou a tušíme již, co ekologická stabilita pro kvalitu životního prostředí znamená. Role dlouhodobě přítomných kulturních jevů v obrazu prostředí se zatím oficiálního pojmenování nedočkala. Porozumět jí je bezpochyby jedním z úkolů nadcházejícího času. Historické mapy k tomu mohou pomoci.

²⁶ Pro Slovenskou republiku obsahově obdobný web: <http://mapy.tuzvo.sk/HOFM/>

²⁷ Je přístupno souvislé zobrazení sestavené z mozaiky snímků z let 1949 – 56. Jednotlivé části mozaiky jsou datovány.

Co naleznete v přílohách pomůcky?

Zaměřili jsme se jak na zobrazení zastavěného prostředí tak i volné krajiny a jejich součástí. Z jednotlivých případů zachycení skutečnosti však vybíráme právě jen ty, které patří k méně známým, nezvyklým a bez dalšího hůře srozumitelným. Je třeba zdůraznit, že nebylo cílem soustavně sledovat tematiku historické typologie staveb či stavebních areálů, dějiny sídelních struktur vesnického i městského typu nebo vývoj zemědělsky obhospodařené či jinak kultivované krajiny. Historické mapy jsou sice k tomuto úkolu mimořádně vhodným podkladem. Jejich využití pro tento účel ale představuje úkol mnohem složitější a komplexnější, který navíc daleko přesahuje zaměření této pomůcky. Účel pomůcky proto nemá ambici učebnice takového rozsahu. Nepřesahuje rámec jednoduchého úvodu ke čtení nesamozřejmých součástí informačního obsahu historických map. S tímto zřetelem byl vybrán soubor 26 ukázek v obrazové části.

Ve výběru jsou zastoupeny tyto typy situací:

- jevy zachycené jednorázově
- sekvence zobrazení určitého jevu v mapách různého stáří (zpravidla dvojice výřezů), které dokumentují jeho proměnu v čase
- soubory ukázek zobrazených objektů nebo míst, které dokumentují různá stadia transformace sledovaného jevu (např. zániková transformace tvrze s vodním příkopem: od celistvé stavby přes torzo až po zánik terénních situací a otisk zaniklého stavu ve struktuře parcelní sítě).

Obrazovou přílohu doplňuje

Místní rejstřík (nynější název obce)

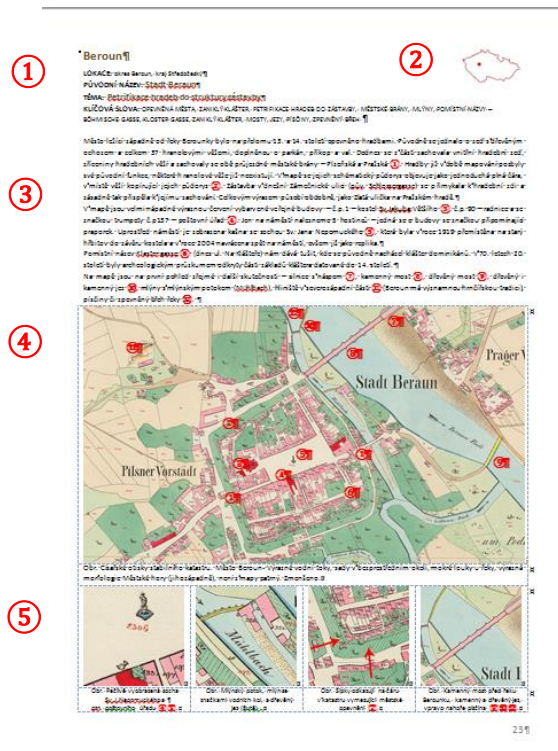
Tematický rejstřík (orientační přehled typů zobrazených objektů, míst a situací)

Na záhlaví každého listu se uvádí lokalizace a klíčová slova, která identifikují dominantní a doprovodné jevy, zachycené na konkrétní list přílohy.

Příručka ve formátu PDF je interaktivní – jednotlivé stránky jsou vzájemně provázány odkazy.

Struktura standardního listu přílohy:

- Základní údaje o obci, údaje o lokalitě, klíčové téma přílohy, klíčová slova vážící se k dané případové studii
- Schéma umístění řešené lokality na mapce ČR.
- Popis vývoje oblasti a zobrazovaných skutečností.
- Výřez z mapy – buď mapa císařského otisku stabilního katastru, indikační skica stabilního katastru, mapa I., II. nebo III. vojenského mapování.
- Doplňkové výřezy z mapy.

Co v přílohách pomůcky nenaleznete.

Součástí všech mapových děl byla legenda, která vysvětlila použití linií, barev a smluvených značek. Odkazy na legendy zpřístupněné na webu jsou uvedeny v textu Pomůcky. Situace, které lze snadno číst na základě těchto informací, proto blíže nerozvádíme a nedokládáme zvláštními ukázkami.

Je třeba zdůraznit, že cílem Pomůcky nebylo soustavně sledovat tematiku historické typologie staveb či stavebních areálů, dějiny sídelních struktur vesnického i městského typu nebo vývoj zemědělsky obhospodařené či jinak kultivované krajiny. Historické mapy jsou sice k tomuto úkolu mimořádně vhodným podkladem. Jejich využití pro tento účel ale představuje úkol mnohem složitější a komplexnější, který navíc daleko přesahuje zaměření této Pomůcky. Účel Pomůcky proto nemá ambici učebnice takového rozsahu. Nepřesahuje rámec jednoduchého úvodu ke čtení nesamozřejmých součástí informačního obsahu historických map.

KATALOG VYBRANÝCH PŘÍKLADŮ

MÍSTNÍ REJSTŘÍK		SEZNAM TÉMAT	
NÁZEV	STRANA	NÁZEV	STRANA
Beroun	23	Petrifikace hradeb do struktury zástavby	23
Bezvěrov	24	Geneze vymezení území	24
Březovice – Valdštejsko	25	Doklady zaniklé skutečnosti	25
Čistá u Svitav	26	Zachycení jevů již nesamozřejmých	26
Hazenburg - Klapý	28	Rozdílnost zobrazování na indikační skice a čistopisu	28
Horka – Borek – Franzdorf	29	Klasicistní hospodářství	29
Horní Metelsko	32	Sledování změn krajinné kompozice	39
Choustník	28	Přítomnost jevů „dlouhého času“	32
Jáchymov	33	Stopy dřívější lidské činnosti	33
Kaňk	34	Stopy starého dolování	34
Kařez	35	Menšiny a ghetta ve městě	41
Lec a Mýdlovar	38	Vesnice před industrializací	35
Lhota pod Radčem	39	Geneze tvaru katastru II	42
Libochovice	41	Město v zemědělské krajině	41
Malá a Velká Hraštice	42	Interpretace map stabilního katastru	49
Miličín	43	Rustikální a dominikální půda	50
Nymburk	44	Zakládání nových osad	51
Olomouc	46	Schematismus – opevněná města 18. století	53
Plzeň	47	Město před nástupem industrializace	55
Polička	49	Spalné a nespalné stavby	54
Škvorec	50	Průmyslová krajina na III. vojenském mapování	30
Terešov	51	Industrializace krajiny	31
Terezín	53	Schematismus – bourání hradeb	46
Veliny	54		
Žatec	55		

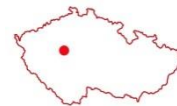
Beroun

LOKACE: okres Beroun, kraj Středočeský

PŮVODNÍ NÁZEV: Stadt Beraun

TÉMA: Petrifikace hradeb do struktury zástavby

KLÍČOVÁ SLOVA: OPEVNĚNÁ MĚSTA, ZANIKLÝ KLÁŠTER, PETRIFIKACE HRADEB DO ZÁSTAVBY, MĚSTSKÉ BRÁNY, MLÝNY, POMÍSTNÍ NÁZVY – BÖHMISCHE GASSE, KLOSTER GASSE, ZANIKLÝ KLÁŠTER, MOSTY, JEZY, PÍŠČINY, ZPEVNĚNÝ BŘEH

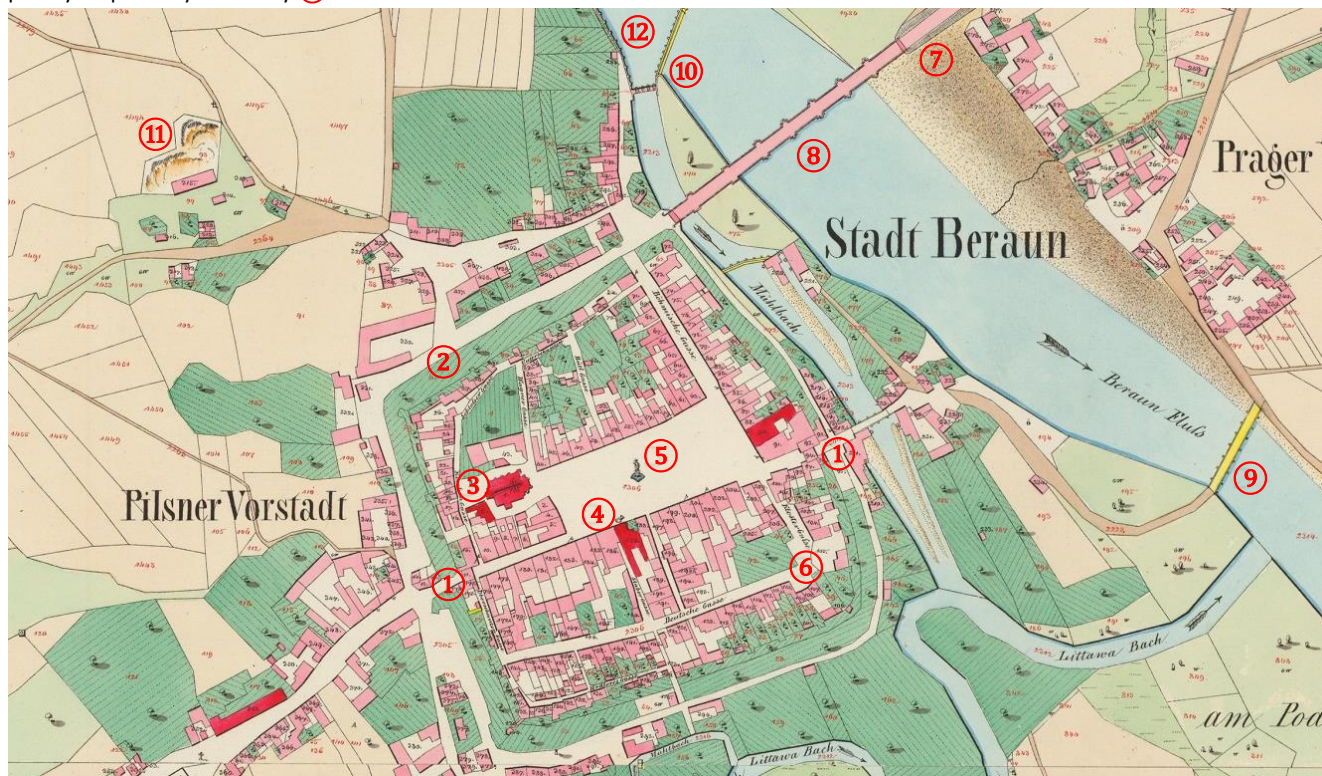

Město ležící západně od řeky Berounky bylo na přelomu 13. a 14. století opevněno hradbami. Původně se jednalo o zeď s dřevěným ochozem a celkem 37 hranolovými věžemi, doplněnou o parkán, příkop a val. Dodnes se z části zachovala vnitřní hradební zeď, zříceniny hradebních věží a zachovaly se obě průjezdné městské brány – Plzeňská a Pražská ①. Hradby již v době mapování pozbyly své původní funkce, některé hranolové věže již neexistují. V mapě se jejich schématický půdorys objevuje jako jednoduchá plná čára, v místě věží kopírující jejich půdorys ②. Zástavba v dnešní Zámečnické ulici (pův. Schlossergasse) se přimykala k hradební zdi a zásadně tak přispěla k jejímu zachování. Celkovým výrazem působí obdobně, jako Zlatá ulička na Pražském hradě.

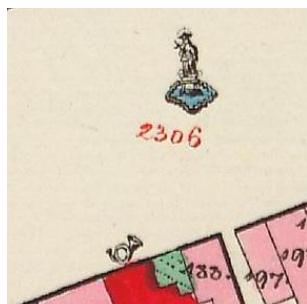
V mapě jsou velmi nápadné výraznou červení vybarvené veřejné budovy – č.p.1 – kostel Sv.Jakuba Většího ③, č.p. 90 – radnice a se značkou trumpety č.p.137 – poštovní úřad ④. Jen na náměstí nalezneme 5 hostinců – jedná se o budovy se značkou připomínající praporek. Uprostřed náměstí je zobrazena kašna se sochou Sv. Jana Nepomuckého ⑤, která byla v roce 1919 přemístěna na starý hřbitov do závěru kostela a v roce 2004 navrátna zpět na náměstí, ovšem již jako replika.

Pomístní název Kloster gasse ⑥ (dnes ul. Na Klášteře) nám dává tušit, kde se původně nacházel klášter dominikánů. V 70. letech 20. století byly archeologickým průzkumem odkryty části základů kláštera datované do 14. století.

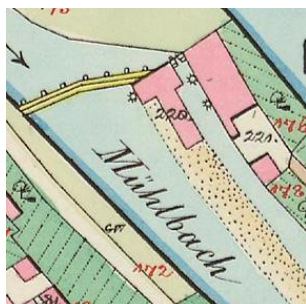
Na mapě jsou na první pohled zřejmé i další skutečnosti – silnice s náspem ⑦, kamenný most ⑧, dřevěný most ⑨, dřevěný i kamenný jez ⑩, mlýnský s mlýnským potokem (Mühlbach), hliště v severozápadní části ⑪ (Beroun má významnou hrnčířskou tradici), písčiny či zpevněný břeh řeky ⑫.

Obr.2. Císařské otisky stabilního katastru. Město Beroun- Výrazné vodní toky, sady v bezprostředním okolí, mokré louky u řeky, výrazná morfologie Městské hory (jihozápadně), není z mapy patrný. Zmenšeno.

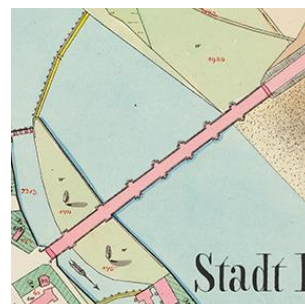
Obr. 3. Pečlivě vyobrazená socha Sv.J.Nepomuckého a ozn. poštovního úřadu ④⑤.

Obr. 4. Mlýnský potok, mlýn se značkami vodních kol, a dřevěný jez (žlutě) .

Obr. 5. Šipky odkazují na čáru v katastru vymežující městské opevnění ②.

Obr. 6. Kamenný most před řekou Berounku, kamenný a dřevěný jez, vpravo nahoře písčina ⑧⑩⑫.

Bezvěrov

LOKACE: okres Plzeň-sever, kraj Plzeňský

PŮVODNÍ NÁZEV: Bernklau

TÉMA: Geneze vymezení katastrálního území

KLÍČOVÁ SLOVA: POMÍSTNÍ NÁZVY, OPUŠTĚNÉ VSI, SLOUČENÍ KATASTRU, PANSKÉ DVORY, NÁVRH PARCELACE, DOMINIKÁLNÍ PŮDA, ZASÍDLOVÁNÍ

Obec Bezděrov vznikla v osídlovacím procesu Tepelské vrchoviny řízené od raného středověku zdejšími velkými kláštéry v Kladrubech a Teplé. Obyvatelé středověkých vesnic vyklučili v jejich okolí les a přeměnili jej v zemědělskou půdu v rozsahu, který byl dán jejich možnostmi obdělávat ji. Vznikly tak oddělené enklávy uprostřed lesů. V jihozápadním sousedství Bezděrova se rýsuje podobná enkláva s pomístním názvem Wustung ① (něm. poustka, zpustlé místo). V tomto místě byla ve středověku vysazena ves Ostřetín. V 15. století zpustla a zanikla. Její území bylo připojeno k Bezděrovu. Jak u Bezděrova, tak i na území opuštěné vesnice se uchovaly stopy původního radiálního uspořádání plužiny ②. Členění plužiny mezními pásy představuje zejména v kamenitých oblastech jev relativně velmi trvalý, který může přežívat změny majetkové držby. Plužina zaniklé vsi včetně hlavních rysů svého uspořádání zůstala zachována. Obhospodařování odlehleho území později zajistil panský dvůr ③.

Mapování pro účely stabilního katastru zachycuje obě jednotky již jako spojené v jednom katastrálním území obce Bezděrov. Jeho tvar a členění představuje významnou památku na historický vývoj zdejšího osídlení.

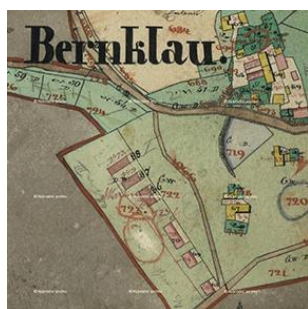
Dosídlení opuštěné vsi začalo v novověku. Mapa zachycuje stadium, kdy je vrchnostenský dvůr již rozparcelován. Pro jeho zaměstnance je zřízena řada zděných domků ④.

Obr. 7. Indikační skica spojených obcí s dnešními názvy Bezděrov a Ostřetín. Na mapě je Ostřetín uváděn jako Wustung – český poustka. Zmenšeno.

Obr. 8. Již rozparcelovaný panský dvůr, který původně zajišťoval obhospodařování odlehle části katastru ③

Obr. 9. - Rumělkou vyznačené nové plán. úpravy zástavby a uspořádání parcel ④

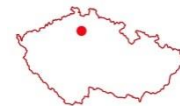

Obr. 10. Pozůstatky radiální plužiny jsou v indikační skice stále dobře patrné ②

Obr. 11. Dominium – panská půda, pod ním rozparcelované pozemky jednotlivých majitelů zděných stavení ⑤

Březovice – Valdštejnsko

LOKACE: Březovice, Bělá pod Bezdězem, okres Mladá Boleslav, kraj Středočeský

PŮVODNÍ NÁZEV: Zolldorf – Waldsteinruh

TÉMA: Doklady zaniklé skutečnosti

KLÍČOVÁ SLOVA: ZANIKLÉ SKUTEČNOSTI, LOVECKÉ CHATY, LESNÍ PRŮSEKY, JÄGERHAUS, MYSLIVNA, POROVNÁNÍ INDIKAČNÍ SKICY A ČISTOPISU

V lesním revíru Valdštejnsko dal postavit ve 20. letech 18. stol. František Arnošt z Valdštejna skupinu loveckých pavilonů, u kaple vysvěcené v r. 1725. Uprostřed mýtiny byla zahrada s kruhovitou vyvýšeninou, na níž stála besídka. U severozápadní aleje byly později postaveny dřevěné sochy granátníků připomínající valdštejnskou granátnickou setninu ze slezských válek v r. 1742. V severovýchodní aleji stála pod kamennou balustrádou socha sv. Jana Nepomuckého z r. 1792.

V polovině 19. stol. byly již pavilony sešlé a v r. 1904 byly zbořeny až na dva č.p. 80 a 81, které byly přeměněny na myslivnu a stáj a nalezneme je zde dodnes.

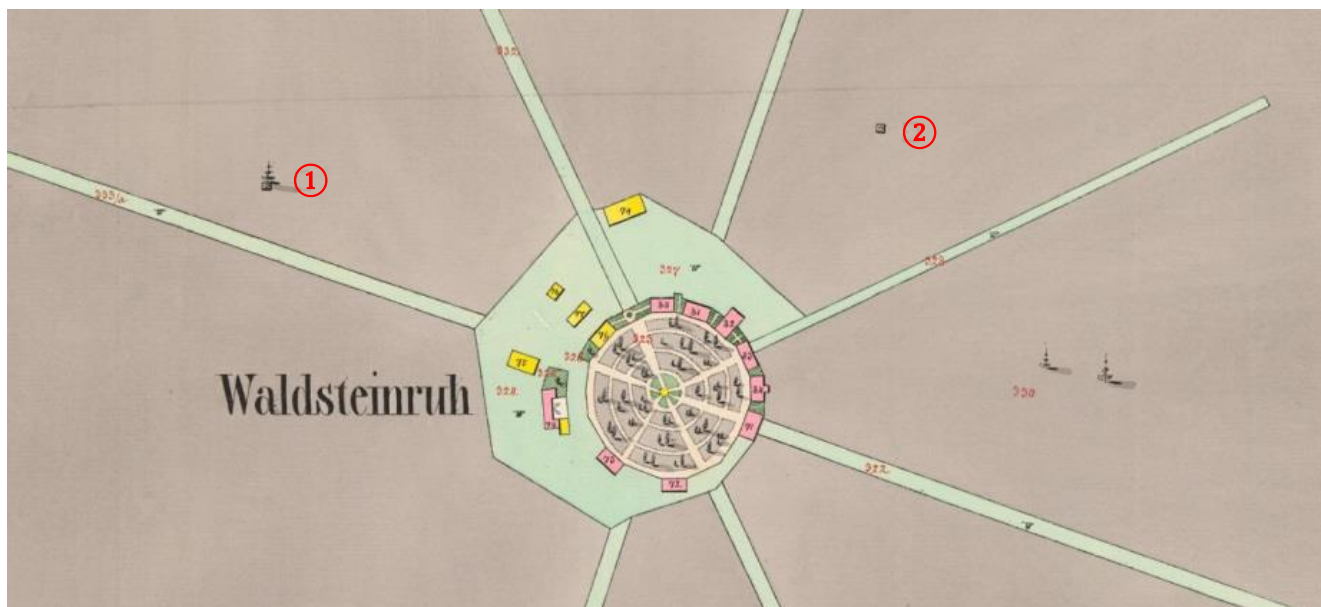
Mapování poměrně detailně zachytilo zahradu obklopující besídku s prstencem loveckých chat. Byla rozdělena osmi alejemi, dosud osázenými lipami. Na tyto aleje původně navazovalo osm průseků: Bezděžský (Hraběcí), Svatojánský, Bělský, Černínský, Březovský, Valovický (Březovický), Bezdědický a Doksý (Pankrácký). Dva z nich se v době mapování již vytratily.

Průseky se používaly při honech jako prostor, do něhož byla naháněna zvěř k odstřelu. Lovecké chaty jsou v mapě zachyceny jako nespalné (červeně).

Areál rozvinutý do krajinné kompozice je zachycen v téměř úplné podobě, k níž bychom se bez tohoto mapového podkladu již nedobrali.

Obr. 12. Indikační skica (1842) Valdštejnska, značka paroží a popisek nás upozorňuje na myslivnu, detailně vykreslené parkové úpravy v centru, D.W. označuje panskou louku/pastvinu

Obr. 13. Císařský povinný otisk 1842 (1846) – Situace sjednocená dle standartního vzoru, myslivna je již značena pouze značkou, bez popisu, louka značená bez další specifikace, v lese jsou označeny grafické body – samostatný a se zn. stromu ①②.

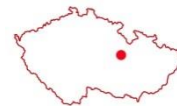
Čistá u Svitav

LOKACE: okres Svitavy, kraj Pardubický

PŮVODNÍ NÁZEV: Lauterbach, Litrbachy

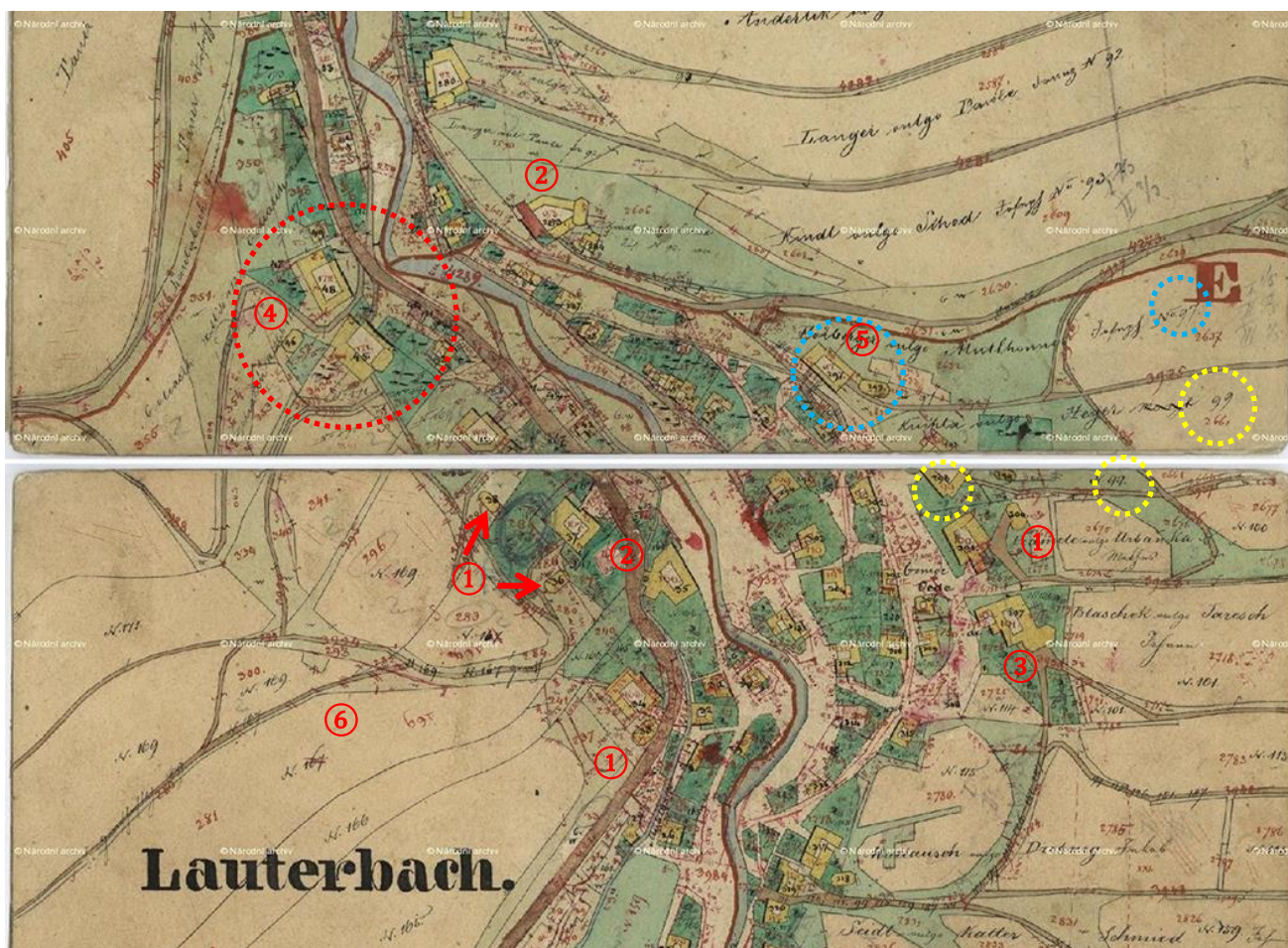
TÉMA: Zachycení jevů již nesamozřejmých (archaické stavby)

KLÍČOVÁ SLOVA: ZANIKLÉ SKUTEČNOSTI, LOVECKÉ CHATY, LESNÍ PRŮSEKY, OPUŠTĚNÉ VSI,

Ves, písemně doložená do pol. 14. století, ve které jsou dodnes dochovány unikátní stavby lidové architektury. Nejstarší dýmná jizba na našem území – dendrochronolicky²⁸ datována do 2.pol.16. stol. Mapa stabilního katastru zachycuje četné polygonální stodoly²⁹ ozn. ① a uzavřené usedlosti a chalupy ②, někdy propojené ③. Velká část jich již zanikla, avšak v některých případech (viz. příklad č.p. 46, 45 – nyní 171) po nich zůstala stopa v katastrální mapě až do současnosti ④.

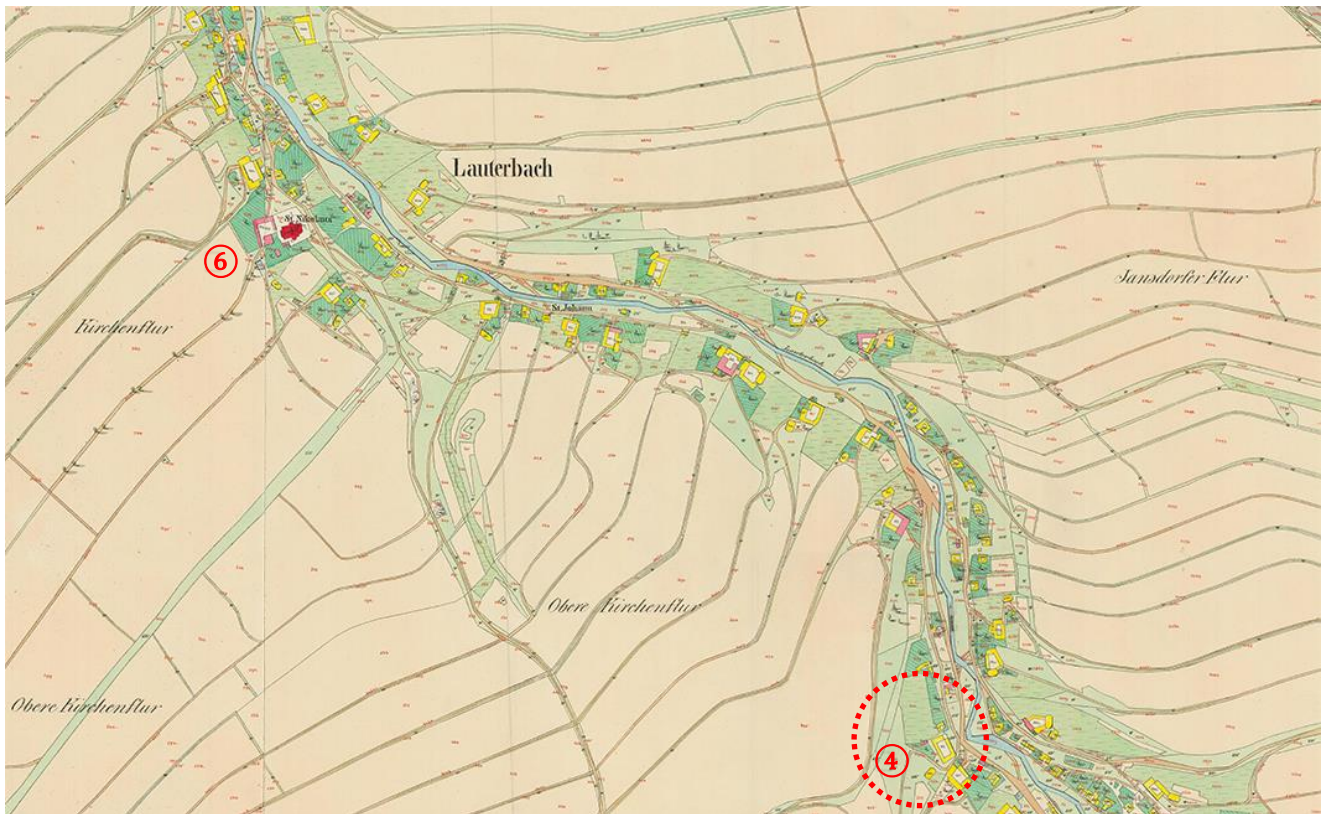
U domu č.p. 247 (dnes 97) se roubená polygonální stodola dochovala do dnešních dnů ⑤. Na mapě indikační skici můžeme pozorovat vztah zastavěných parcel a příslušných polností. Číslo popisné v indikační skice psáno černou barvou, pozemkové číslo rumělkou. Snadno tak na první pohled dohledáme, které nemovitosti ke stavbě náležely, vč. jména tehdejšího majitele. Tato metoda má samozřejmě svá úskalí, nám však jde v tuto chvíli o přiblížení základních vztahů, které lze ve skice rychle nalézt.

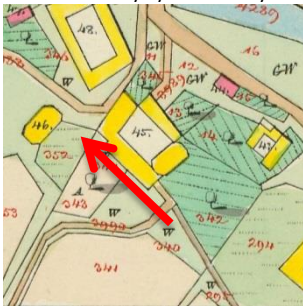
Obr. 14. Indikační skica – Rumělkou zaznamenány četné pozemkové úpravy, změněné hranice jsou rumělkou přeškrtnuty dvěma krátkými čárkami ⑥, žlutý a modrý kroužek přibližuje vlastnické vztahy dvou různých usedlostí.

²⁸ Dendrochronologie je metoda určování stáří dřevěných konstrukcí na principu měření jejich letokruhů a porovnávání s referenčními vzorky. Více na <http://www.dendrochronologie.cz/>

²⁹ Polygonální stodola je zpravidla mnohoboká roubená stavba s nízkými stěnami a poměrně vysokou doškovou střechou. Příklad dochovaných stodol např. v obci Telecí [http://www.lidove-stavby.cz/?teleci-\(pardubicky-kraj\),216](http://www.lidove-stavby.cz/?teleci-(pardubicky-kraj),216)

Obr. 15 Povinný výtisk císařských otisků stabilního katastru. Výřez. Zmenšeno.

Obr. 16. Polygonální stodola č.p.46 (nyní 171) u domu č.p.45 Vedle stodoly louka (č.352), role s ovocnými stromy (A, č.343) viz. ④

Obr. 17. Prolnutí s mapou pozemkového katastru platná cca od konce 20. let do cca 40. let 20.stol. Vedle stodoly je již uváděn ovocný sad.

Obr. 18. Prolnutí se současnou katastrální mapou – stodola již nestojí, připomíná ji pouze tvar pozemku, pozemky jsou v současnosti označeny jako pokryté trvalým travním porostem.

Obr. 19. Indikační skica. Tmavě červenou značen kostel Sv. Mikuláše s farou a hospodářským stavením. Patrné drobné hospodářské prvky ze dřeva (žlutě) i zděné. Za farou zahrádka a alej. Pod č.p.86 jedna z polygonálních stodol. ⑥

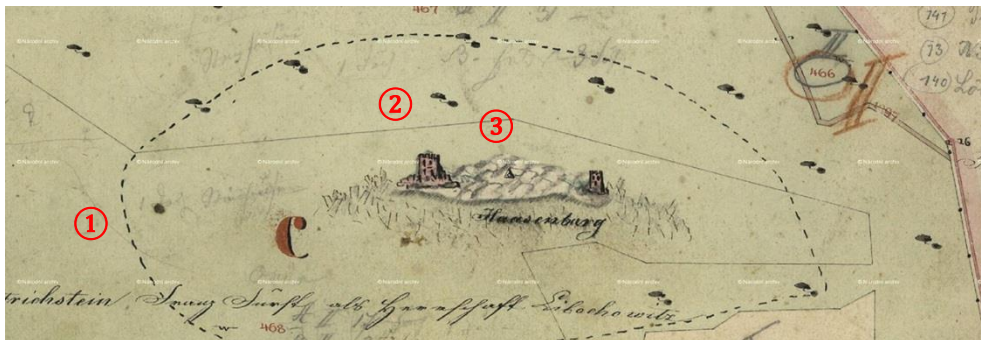
Házmburk – Klapý

LOKACE: Klapý, okres Litoměřice, kraj Ústecký

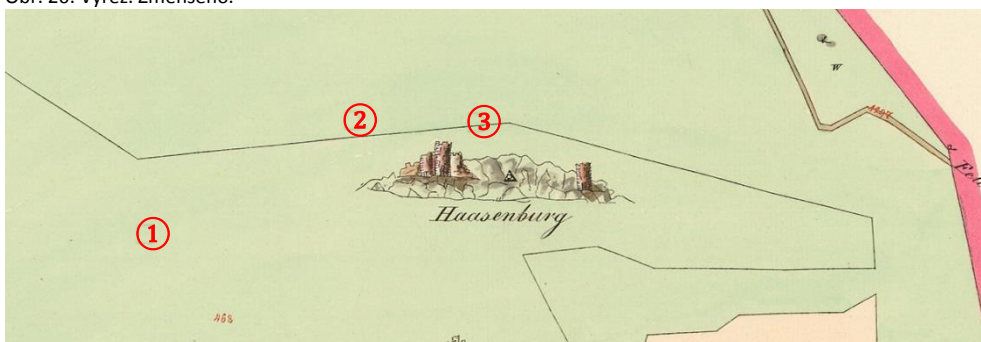
PŮVODNÍ NÁZEV: Haasenburg, Klapey

TÉMA: Rozdílnost zobrazování na indikační skice a čistopisu

KLÍČOVÁ SLOVA: ZŘÍCENINY, SCHEMATICKE ZNAČKY, ZOBRAZOVÁNÍ TERÉNU, TRIGONOMETRICKÉ BODY, HRADY

Obr. 20. Výřez. Zmenšeno.

Obr. 21. Výřez. Zmenšeno.

Na příkladu hradu Hazenburg vidíme rozdílnost zobrazování skutečnosti na indikační skice na císařských povinných otiscích. Zatímco indikační skica obsahuje věrnější zobrazení skutečnosti a pomocná čárkovaná čára vymezuje výraznou změnu terénu – kopec Házmburk ①, na císařském otisku je zřícena namalována poněkud romantičtěji ② a jakékoliv pomocné údaje odkazující na terénní nerovnosti jsou vypuštěny. Trigonometrický bod je zakreslen na obou plánech totožně ③.

Více k trigonometrickým bodům – Maršíková M. – Dějiny zeměměřičství, s.24 (viz obecná literatura)

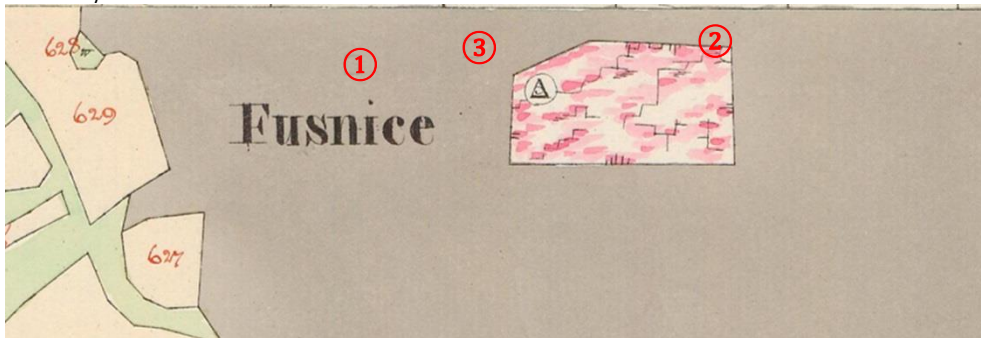
Choustník

LOKACE: okres Tábor, kraj Jihočeský

PŮVODNÍ NÁZEV: Haasenburg

Obr. 22. Výřez. Zmenšeno.

Obr. 23. Výřez. Zmenšeno.

Situace odlišnou od hradu Házmburk nalezneme v jižních Čechách na. Zatímco indikační skica ② zobrazuje hrad tak, jak ho autor mapy nejspíše osobně viděl, vč. zanesení trigonometrického bodu do hradní věže, na čistopisu již vidíme zjednodušenou grafickou značkou označující prostor zříceniny. Výrazný kopec, na kterém hrad stojí je v indikační skice znázorněn šrafovou ①. Trigonometrický bod je v prvním případě vyobrazen na věži, ve druhém případě je pouze určena jeho poloha ve vztahu k vytyčené parcele na které se ruínachází ③.

Horka I – Svobodná ves

LOKACE: okres Kutná Hora, kraj Středočeský

PŮVODNÍ NÁZEV: Horkau I, Josephsdorf, Franzdorf

TÉMA: Klasicistní hospodářství

KLÍČOVÁ SLOVA: I.VOJENSKÉ MAPOVÁNÍ, INDIKAČNÍ SKICA, POZEMKOVÉ ÚPRAVY, ČLENĚNÍ VELKÝCH LÁNŮ, ZMĚNY VYUŽITÍ KRAJINY, REMÍZY, POMÍSTNÍ NÁZVY

Svobodnou Ves založil hrabě Josef Thun v roce 1785 vedle starší obce Horky. Dal jí jméno Josefov. Ani Horka nebyla nejstarším osídlením tohoto místa. Původní ves byla zničena za třicetileté války. Připomíná ji **pomístní jméno Stará Horka ①** (vpravo od jihovýchodního rohu obdélníku tvořeného zástavbou a zahradami). Původní osadníci byli německého původu z Klášterce. Pod obcí se nachází pozdně barokní hospodářský dvůr (Meierhof ②) z konce 18. století.

Zázemí dvora a obce ukazuje důsledně geometricky rozvržené a racionálně organizované území s rozsáhlými hospodářskými plochami náležejícími ke statku (polnosti, štěpnice, louky, bažantnice s loveckým domem (Jägerhaus ③), les) a nemovitostmi poddanskými (úzké pásy polí na severozápadní straně katastru). Oproti předchozímu stavu zachycenému I. vojenským mapováním je včásti nově založené obce geometricky reorganizována i starší cestní síť. Hospodu rozeznáme dle názvu polní trati (Nad hospodou) a srovnáním se starší situací (viz [Horka I – I. Vojenské mapování](#)).

Obr. 24. Indikační skica 1839, Výřez. Zmenšeno.

Horka I. – Borek

TÉMA: Sledování změn krajinné kompozice

Vesnice založená na jihozápadním úpatí Železných hor 1715 Františkem Thunem v roce 1715 a osazená německými osadníky. Nese jméno svého zakladatele. K pravidelně rozvrženým usedlostem (označeným jako spalné stavby ①) náležejí zahrady ② a pravidelně vyměřené pásy polí ③.

Do jednotlivých polí jsou vepsána jména jejich majitelů a čísla domů, k nimž polnosti náležejí.

Jako majitel luk vpravo je uveden majitel panství hrabě Thun ④.

Obr. 25 Indikační skica 1839, Výřez. Zmenšeno.

Obr. 26 Indikační skica 1839, katastr obce Horka I – celková situace. Obce Horka I ①, Josephsdorf ②, Franzdorf ③ a lány polí s kruhovými remízý ⑤. Zmenšeno.

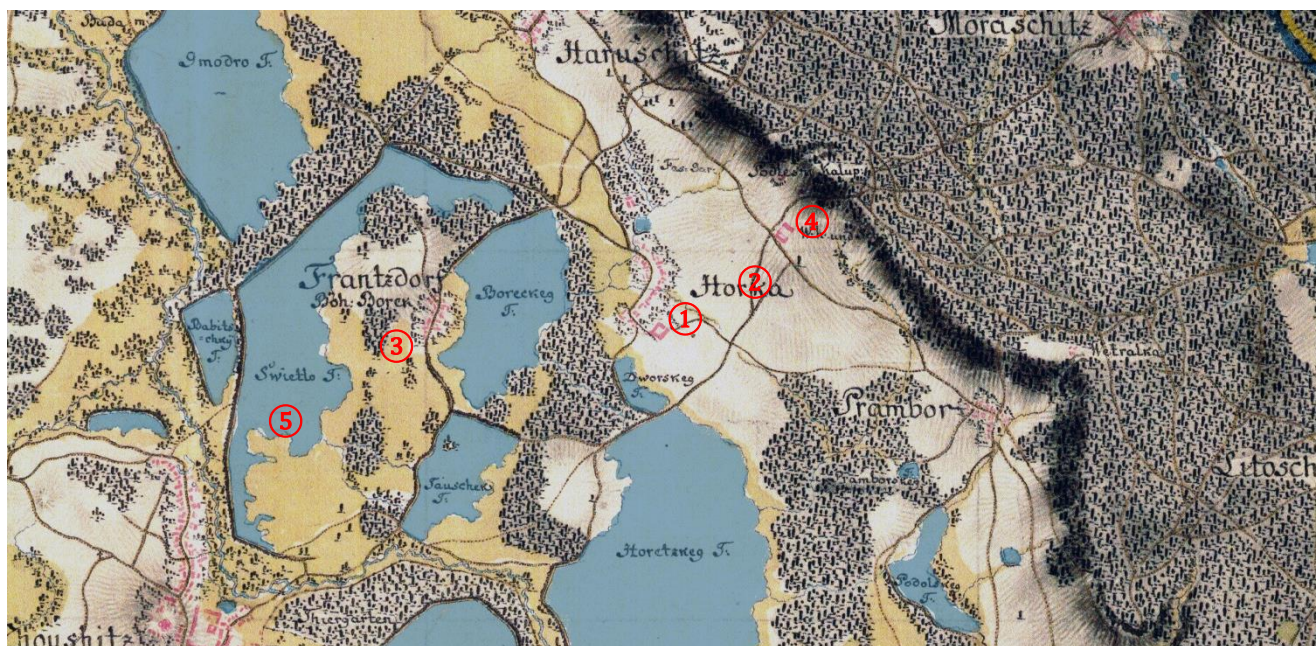
Horka I - I. Vojenské mapování

TÉMA: Sledování změn krajinné kompozice

I. Vojenské mapování zachycuje původní stav území, které prodělává proměnu způsobu obhospodařování. Západně od starší vsi Horky ① byl roku 1715 majitelem žehušického panství František Thun. Zhruba v místech, kde je na mapě umístěn název Horka, bude v roce 1785 založena výše zmíněným hrabětem nová ves Josephsdorf ② (nynější Svobodná Ves).

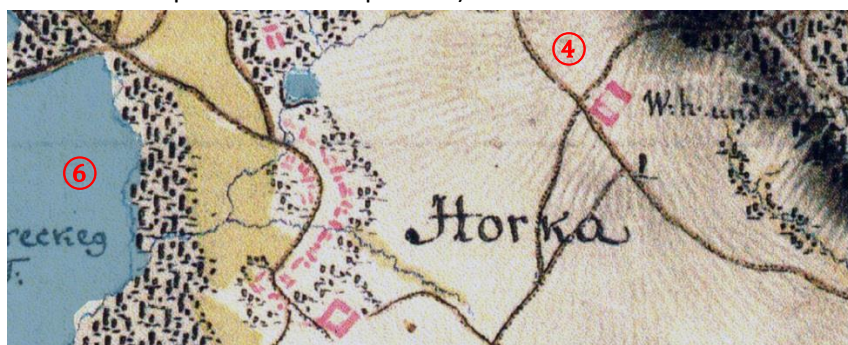
Krajina je bohatě prostoupena rybníky. Ves Franzdorf ③ (Böhmische Borek - český ekvivalent uveden menším písmem), byla na území téměř ze všech stran obklopena vodou. Budoucí snahy o intenzifikaci zemědělství povedou k jejich vysušení v prvních desetiletích 19. století a proměně na louky.³⁰

Při silnici stoupající ze Žehušic k Železným horám je hospoda s ovčincem (W.h.=Wirtschaftshaus und Schäferei). Její přítomnost se promítne do názvu polní trati („Nad Hospodou“) zachyceném v indikační skice stabilního katastru ④. (viz: Klasicistní hospodářství - Josephsdorf).

Obr. 27 I. vojenské mapování - 1764-1768 a 1780-1783 (rektifikace). Modrou barvou zvýrazněny plochy rybníků, které mapování zachycuje. Obec Josephsdorf ② severovýchodně od panského dvora zde ještě není, na místě budoucích velkých lánů polí s kruhovými remízky se nyní rozléhá rybník Swietlo ⑤. Vidíme ves Horka I ① a Böhmische Borek (Franzdorf) ③. Na severovýchodě, pod zkratkou „W.h. und Schäferei“ nalezneme hospodu a ovčinec ④. Zmenšeno. Graficky upraveno.

Mapování zachycuje původní stav území, které prodělává proměnu způsobu obhospodařování. Vedle starší obce Horky zde bude roku 1785 založena hrabětem Josefem Thunem nová ves Josephsdorf (dnes Svobodná Ves). Při silnici stoupající ze Žehušic k Železným horám je hospoda (Wirtschaftshaus ④). Její přítomnost se promítne do názvu polní trati v indikační skice stabilního katastru. Při levém okraji je zachycena část velkého Boreckého rybníku ⑥, který nalezneme ve stabilním katastru již vysušený a proměněný na louku. (viz: Klasicistní hospodářství - Josephsdorf).

Obr. 28. I. vojenské mapování - 1764-1768 a 1780-1783 (rektifikace).

³⁰ K zániku rybníků: http://geography.upol.cz/soubory/studium/bp/2006-geo/2006_Frajer.pdf

Horní Metelsko

LOKACE: okres Domažlice, kraj Plzeňský

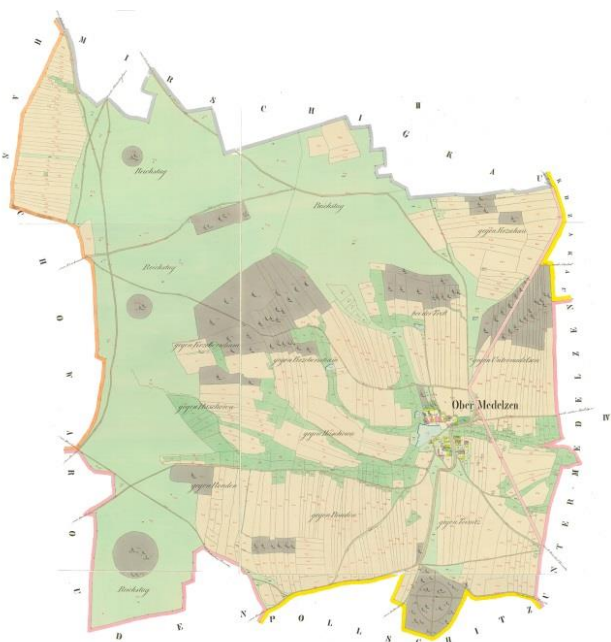
PŮVODNÍ NÁZEV: Ober Medelzen

TÉMA: Přítomnost jevů „dlouhého času“

KLÍČOVÁ SLOVA: PRAVĚKÉ OBJEKTY, ZACHYCENÍ STAVU, REMÍZY

V 70. letech 20. stol. se pozornost archeologů upřela na kruhové objekty „objevené“ v lesích u vesnice Horní Metelsko. Na katastru této obce, se nacházejí dvě mohylová pohřebiště³¹. V lese, který se původně nazýval Reichstag, jsou dodnes zřetelně dochovány dva kruhové objekty. Když se podíváme na mapu 2. vojenského mapování, objevíme ještě jeden. Celá oblast je známá unikátní geologickou stavbou a výraznou koncentrací archeologických nemovitých památek. Těžko odhadnutelný účel těchto útvarů nahrává k vytváření různých legend a přitahuje i pozornost různých neseriózních spolků. Stabilní katastr situaci zobrazuje obdobně jako II. vojenské mapování, I. vojenské mapování tento terénní útvar nezachycuje.

Objektům věnuje pozornost Katedra archeologie, západočeské univerzity³². Závěry dosavadních výzkumů jsou k pravěkému původu spíše skeptické, nicméně ho nevylučují.

Obr. 29. Čistopis stabilního katastru obce Horní Metelsko – srovnej s listem [Horka I](#)

Obr. 30. II. vojenské mapování, severojižně orientované kruhové útvary – zalesněné, uprostřed luk/pastvin a polí sousedního katastru.

³¹ ČUJANOVÁ-JÍLKOVÁ Eva. *Prvé objekty typu „Henge“ v západních Čechách*. In: Archeologické rozhledy XXVII: Informační orgán archeologických a příbuzných vědeckých ústavů v Československu. Praha: Státní archeologický ústav, 1978. ISSN 0323-1267. Dostupné také z: <http://www.arup.cas.cz/?cat=153>.

³² KRIŠTUFOVÁ Tereza, ŠMEJDA LADISLAV – Kruhové objekty v Horním Metelsku, Výzkumný záměr MSM4977751314 (2005-2010), více: <http://www.kar.zcu.cz/ovp/projekt.php?id=21&ViewFoto=296#id296>

Jáchymov

LOKACE: okres Karlovy Vary, kraj Karlovarský

PŮVODNÍ NÁZEV: Joachimsthal

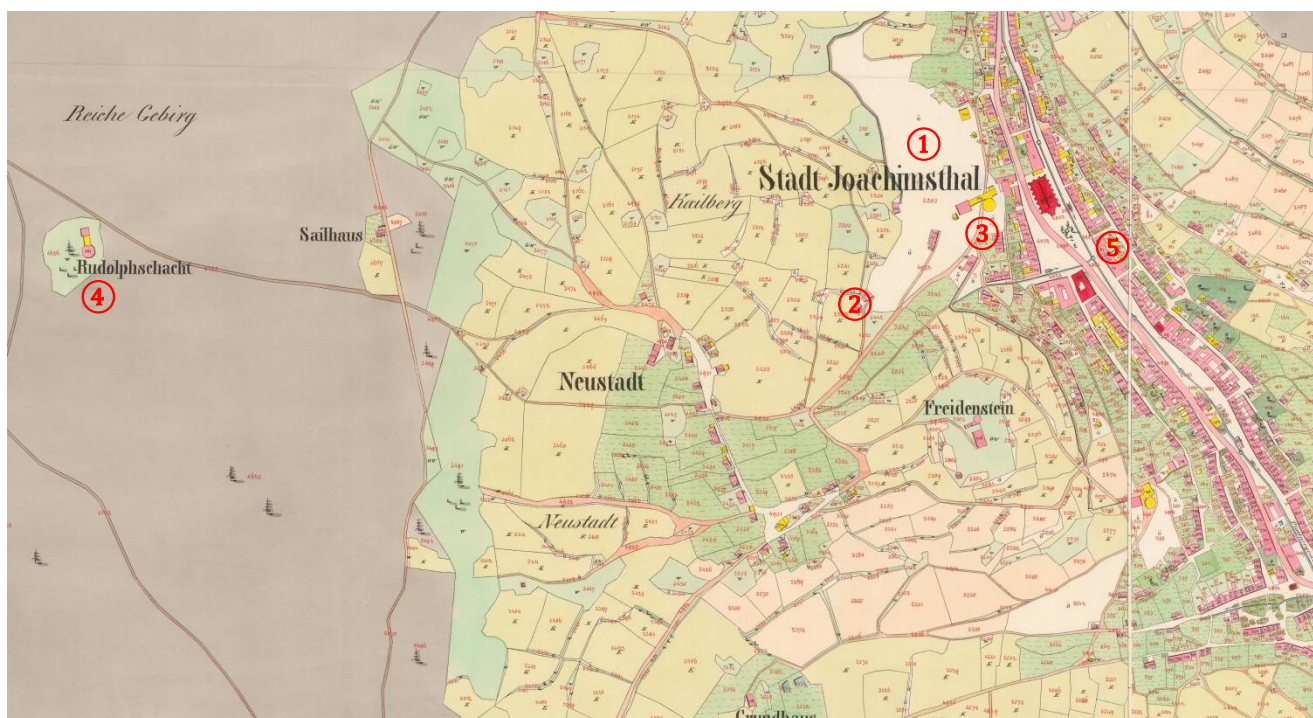
TÉMA: Stopy dřívější lidské činnosti

KLÍČOVÁ SLOVA: DOLY, VÝSYPKY, PUSTINY, CHARAKTER KRAJINY, BONITA PŮDY, DŮLNÍ TECHNIKA,

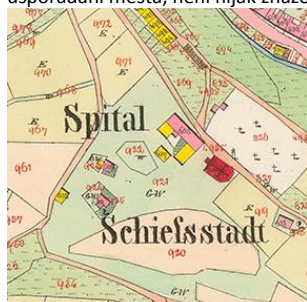

Krajina bezprostřední blízkosti centra horního města Jáchymova nese stopy bývalého dolování stříbra. Výsypky z dolů ① na úbočí Kailbergu místy zarostly trávou. Tvoří ostrůvky (w), Weiden – pastviny a (E), Egärten – rumišťe. Boky některých odvalů však stále zůstávají holé a kamenité (ö), Öde - neúrodný. Velká výsypka z dolu je také označena jako neúrodná ②. Na rozdíl od nynějšího stavu jsou stráně nad městem odlesněny. Na plošině nad náměstím byl ještě v době mapování zachován dřevěný koňský žentour³³ ③, který zajišťoval vertikální komunikaci ve stříbrném dole císaře Josefa II, dnes je k vidění v muzeu v Kutné Hoře. Další žentour, již o něco mladší, zděný, se nachází v lese nad městem s popiskem Rudolphschacht ④. Celkové urbanistické uspořádání města je ovlivněno morfologií terénu. Zasídlování místa probíhalo v 16. století velmi živelně a neorganizovaně. Ne příliš kvalitně pojaté řešení domů bylo příčinou častých požárů.³⁴

Potok uprostřed města vidíme nezatrubněný ⑤ a je přizívován vodou vytékající ze štol. V jižní části města nalezneme špitální kostel, jehož konstrukce je hrázděná, nicméně v mapě je značen červeně – jako veřejná budova. Srovnej s kostelem ve [Velinech](#).

Obr. 31. Císařské povinné otisky stabilního katastru. Pohled na složitou situaci s množstvím důlních výsypek. Složitá morfologie terénu, ovlivňující uspořádání města, není nijak znázorněna.

Obr. 32. Špitální kostel, původně byl propojen s budovou špitálu. Konstrukce kostela je smíšená – hrázděná i zděná.

Obr. 33. Jižní část města. není na výřezu - kaple Sv. Anny, růžově značená silnice a kamenný mostek přes potok.

Obr. 34. Mozaika rumišť, pastvín a neúrodných pozemků.

Obr. 35. Detail dřevěného koňského žentouru ③ umístěného v centru obce, kostel Sv. Jáchyma, středem obce protéká potok. ⑤

³³ Více o žentouru na: <http://www.pamatkyaprirodakarlovarska.cz/jachymov-konsky-zentour/>

³⁴ SCHMIDT, Richard. Soutis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do polovice XIX. století. 40, Politický okres Jáchymovský. V Praze: Nákladem Archaeologické kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1913, str. 28-113.

Kaňk

LOKACE: okres Kutná Hora, kraj Středočeský

PŮVODNÍ NÁZEV: Gang

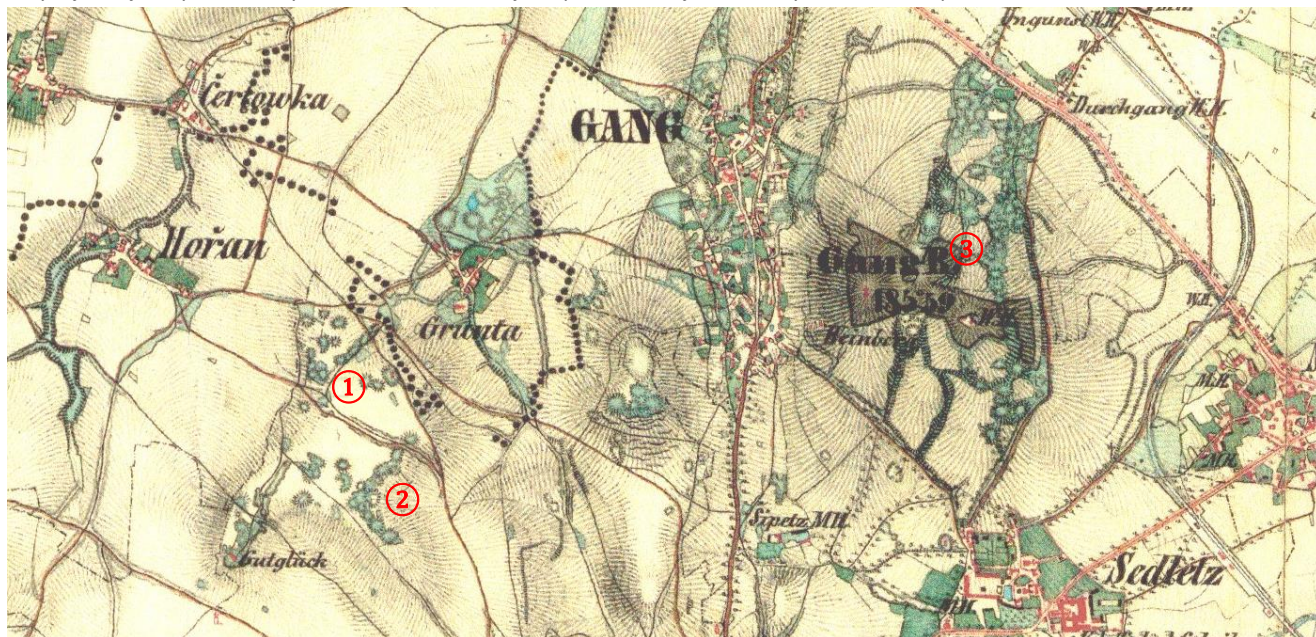
TÉMA: Stopy starého dolování

KLÍČOVÁ SLOVA: STOPY LIDSKÉ ČINNOSTI, TĚŽBA HORNIN, II. VOJENSKÉ MAPOVÁNÍ, ZOBRAZOVÁNÍ TERÉNU

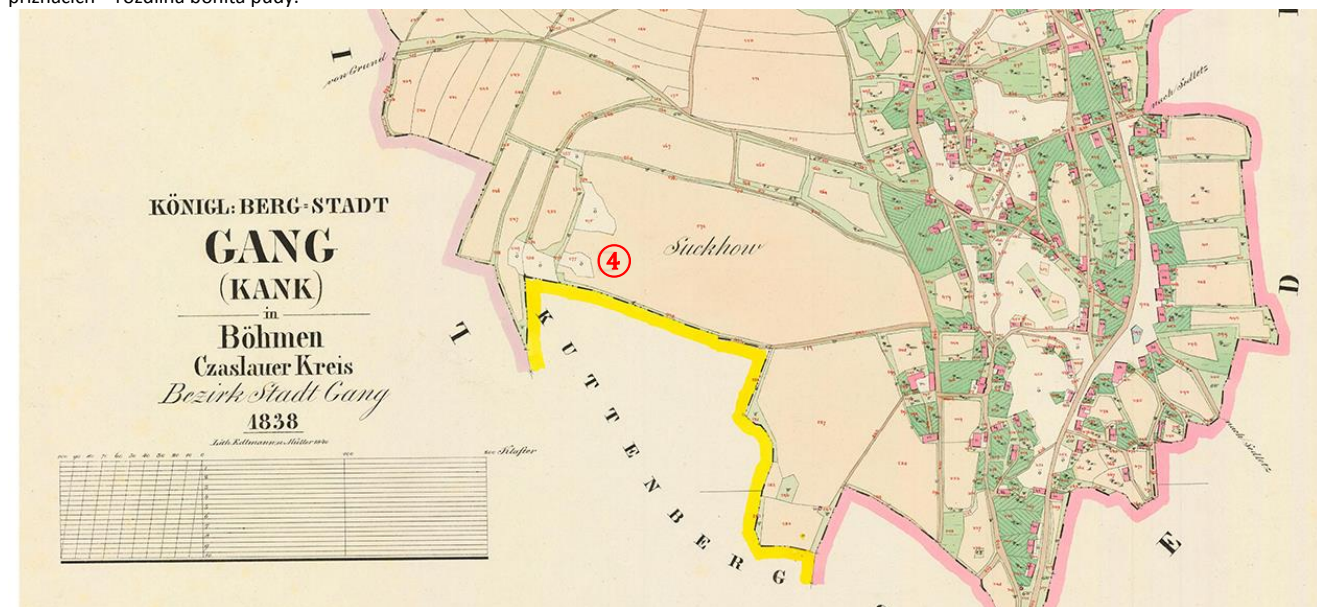
Ostrůvky zeleně výrazné zejména jihozápadně od obce Grunta ① vyznačují jámy a haldy ②, které vznikly v několika vlnách těžby a hledání dalších žil tzv. Kuklického pásma mezi 14. a 19. stoletím. (z německého Gut Glück – Dobré štěstí, počestěno na Kuklík). Vyhledávací pokusy byly ukončeny v roce 1845.

Obdobné vegetační jevy lze pozorovat jak na úbočích kopce Kaňk ③ (Gang B.) a nepojmenovaným kopcem mezi ním a šachtou Gutglück.

V nynější krajině tyto ostrůvky zeleně mizí v souvislejších porostech a jsou setřeny obděláváním polí.

Obr. 36. II. vojenské mapování, zeleně a šrafurou vyznačeny výsypky z dolu. Na leteckých snímcích jsou dnes patrné pouze v nepatrných porostních příznamech – rozdílná bonita půdy.

Obr. 37. Na Císařském otisku stabilního katastru jsou stopy dolování zachycené druhým vojenským mapováním rozeznatelné podle ozn. Ö – Öed – neúrodný ④. Srovnej s příkladem Jáchymova.

Kařez

LOKACE: okres Rokycany, kraj Plzeňský

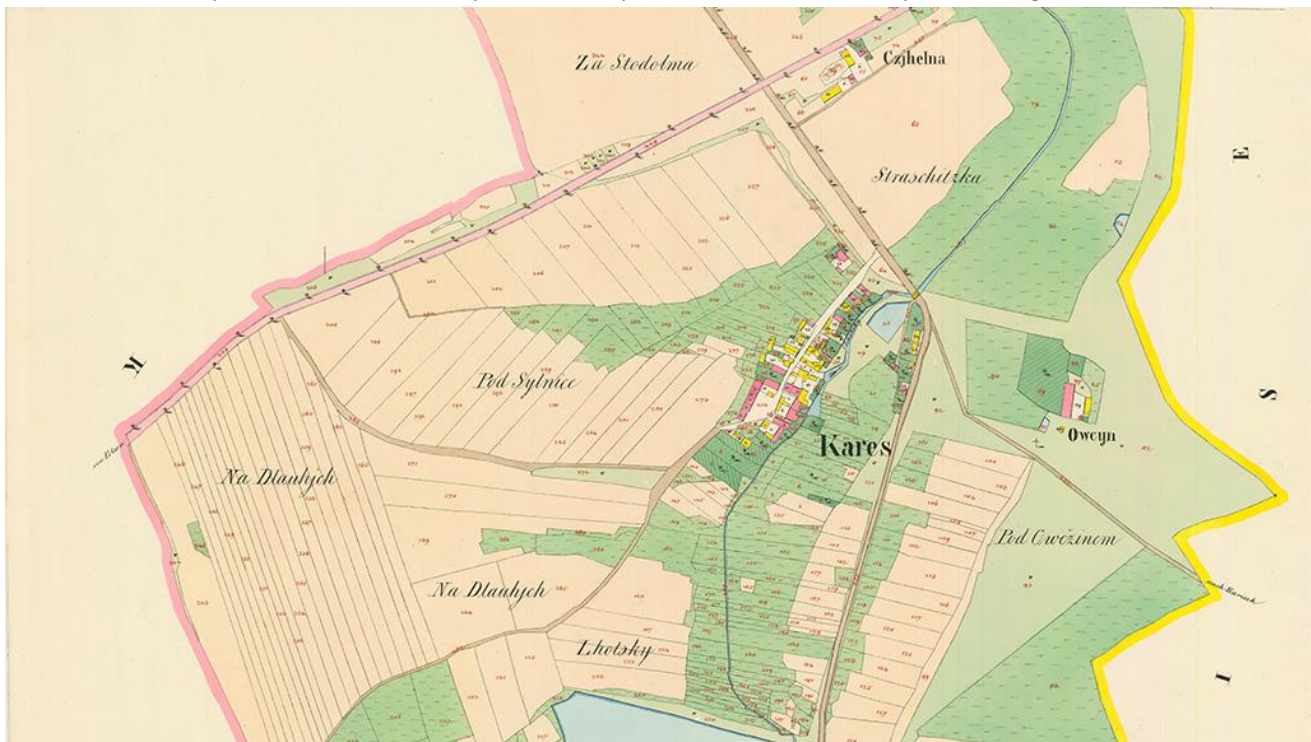
PŮVODNÍ NÁZEV: Karez, Kares;

TÉMA: Vesnice před industrializací

KLÍČOVÁ SLOVA: ŽELEZNICE, POČÁTKY INDUSTRIALIZACE, CIHELNA, DRÁHA, PLÁNOVÁNÍ VÝSTAVBY, III. VOJENSKÉ MAPOVÁNÍ, STROUSBERG-STADT,

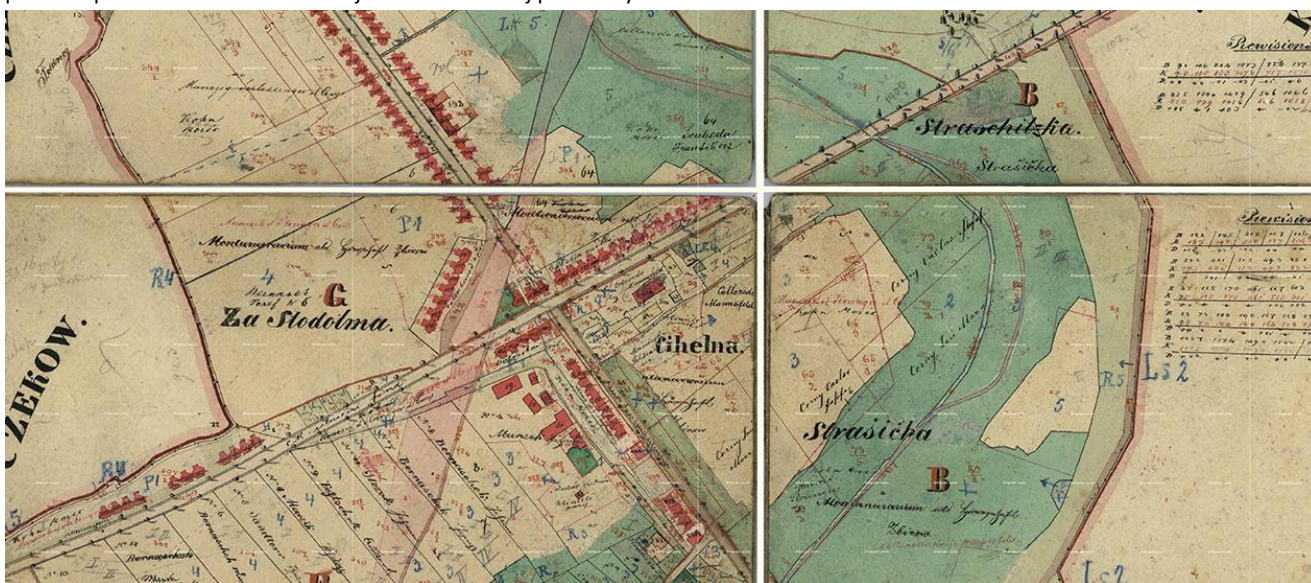

Vesnička Kařez s poddanskými poli rozloženými do tří bloků je hluboce zakotvena v tradičním zemědělském životním způsobu. Část staveb je ještě dřevěná. Dvůr Klein Augezd (Malý újezd) s Dvorským rybníkem nalezneme stranou od obce v severní části katastru viz. Obr. 41. Na severní straně vesničku míjí císařská silnice Praha – Plzeň. Na jejím křížení s cestou z Kařezu začne v 80. letech 19. století růst dělnická kolonie pro zaměstnance sléváren pruského velkopodnikatele Bethelema Henryho Strousberga.

Obr. 38. Císařský otisk stabilního katastru obce Kařez. Mapováno 1839.

Do indikační skicy Kařezu byly dodatečně zakresleny změny odrážející překotný rozvoj území spjatý se železářskými podniky barona Strousberga. Křižovatku cest lemují řady zděných dělnických domků (více detail obr.). Nová zástavba proniká i do prostoru původní vesničky. Průmyslový rozvoj Zbirožska provázený stavební konjunkturou vedl k rozšíření původní cihelny. Katastr obce protíná zářez tělesa železniční trati Západní dráhy (Praha – Plzeň, Furth im Wald) zprovozněné roku 1872³⁵. Půdorys dělnické kolonie se jejím průběhem podřídil a v setkání s existující tratí ztrácí svůj pravoúhlý řád.

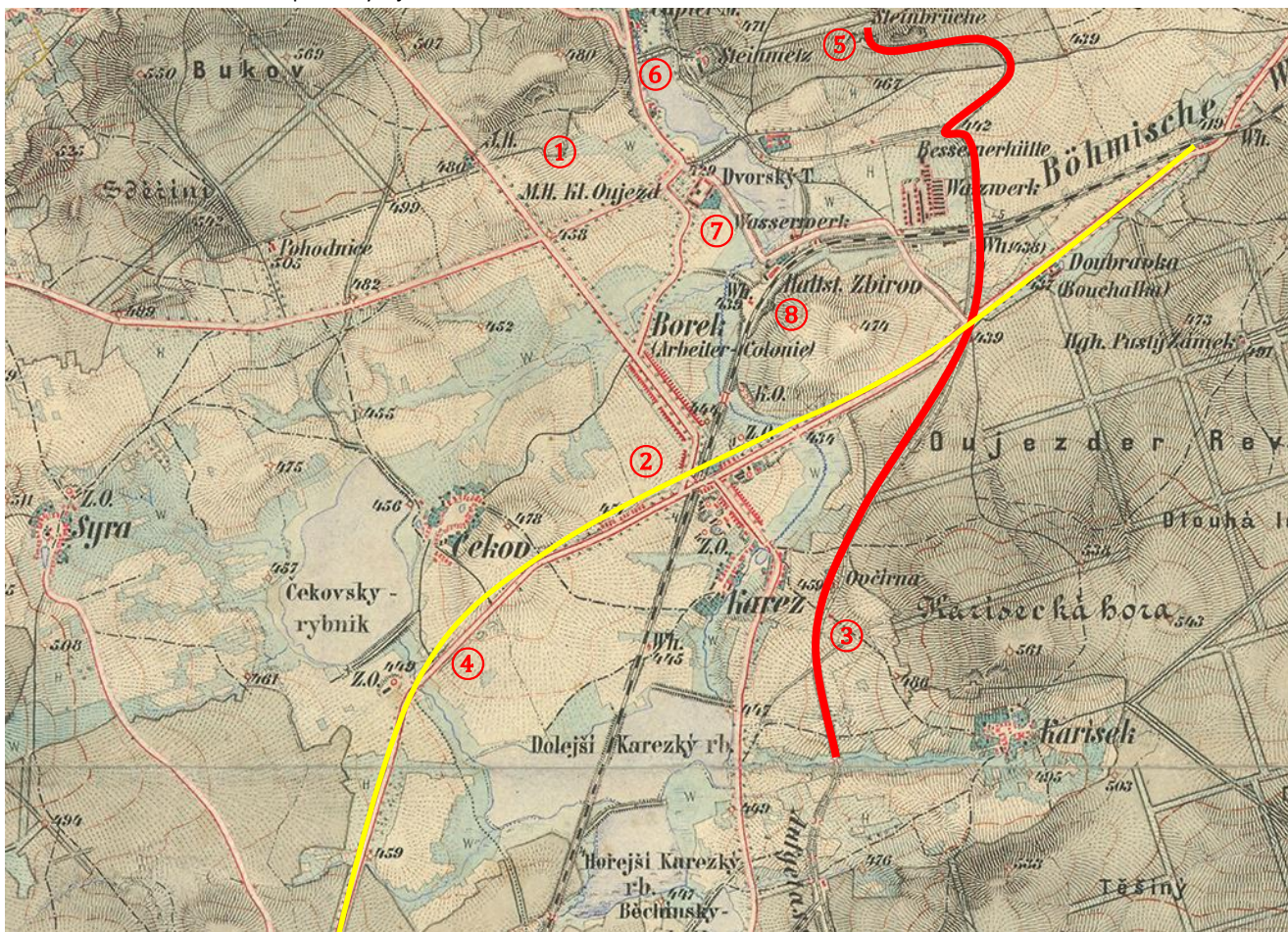

Obr. 39. Indikační skica 1839, upravována 1879

³⁵ Stroussbergova železnice: <http://www.brdy.info/clanky/strousberg/>

TÉMA: Průmyslová krajina na III. vojenském mapování (1879)

Ohniskem dění se stávají Strousbergovy slévárny a válcovny na Borku ① (Bessemerhütte, Walzwerk) a železářny ve Františkově u Zbirohu – mimo záběr. Jihozápadně od nich v sousedství staré vsi Kařezu vyrostla při křižovatce ② silnic dělnická kolonie (Borek Arbeiter - Colonie), její skutečný realizovaný rozsah je a byl mnohem menší, než je tomu na plánech indikační skici i III. voj. mapování. Potřebné dříví z okolních lesů, byla připravena svážit Stroussbergova železnice ③, která spojovala Dobřív se Zbirohem (Aufgelassene Stroussberg Berg-Bahn). Přestože její výstavba byla dokončena, dráha nikdy zprovozněna nebyla. V Borku kříží Západní dráhu ④ a směřuje k železárnám. Pod kopec Kvásek vede do kamenolomů (Steinbrüche) ⑤ nedokončené těleso její odbočky. Na lomy je provozně vázána drtička kamene (Steinmelz ⑥). Průmyslová výroba si žádala zřízení vodárny (Wasserwerk ⑦). Centrum železářské domény spojovala s Prahou a Plzní železnice s nádražím ve Zbirohu ⑧. Stroussbergova podnikatelská vize ztroskotala po krachu na vídeňské burze roku 1875. Mapa zachycuje stadium růstu.

Obr. 40. Lesnatá krajina zachycená II. vojenským mapováním na pomezí středních Čech a Plzeňska s tradičním železářstvím v období překotné industrializace a rozvoje dopravy v 70. letech 19. století.

TÉMA: Industrializace krajiny

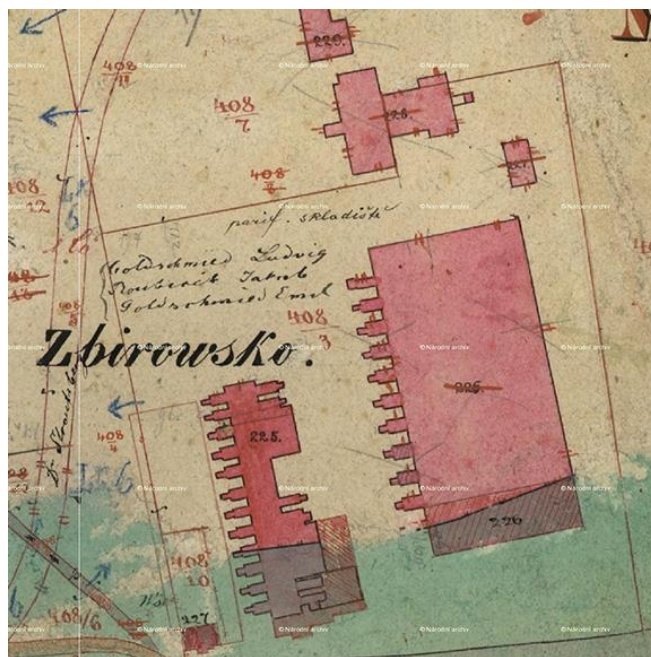
Začátkem roku 1874 začal baron Stroussberg stavět ocelárnu a válcovnu v Kařeze, kde měl vyrábět železniční koleje novou metodou (bessemerování) pro zakázku ve Francii na trati Paříž – Narbonne. Po jeho krachu, areál Zbirožského panství koupil roku 1878 v dražbě od Vídeňské hypoteční banky rod Colloredo – Mannsfeldů který jej s přestávkami spravuje dodnes (konfiskace ve prospěch německé říše 1942 – navrácení 1945, znárodnění v r. 1948 a znovuobnovení vlastnických práv v roce 1993).³⁶

Obr. 41 Kařez - Stroussbergovy slévárny na Borku (detail) – Plán areálu sléváren je zakreslen do indikační skicy rumělkou.

Obr. 42. Rumělkou vytažené plány na zastavění dělnické kolonie. Dvěma čárkami jsou přeškrtnuté stavby, které realizovány nebyly. Škrtnuta jsou i přidělaná čísla popisná.

Obr. 43. Není zcela jasně známo, jak velký rozsah zamýšleného projektu Stroussbergových sléváren byl skutečně realizován a kolik zůstalo jen na papíře. Zbytky tovarů byly bez dokumentace zbořeny roku 1880. Dvěma krátkými čárkami je na detailu indikační skici přeškrtnuta až na výjimky většina objektů sléváren.

³⁶ Společnost Colloredo-Mannsfeld o svých aktivitách informuje na soukromém webu: <http://www.lesyzbiroh.cz/index.html>

Lec a Mýdlovar - Ostrá

LOKACE: okres Nymburk, kraj Středočeský

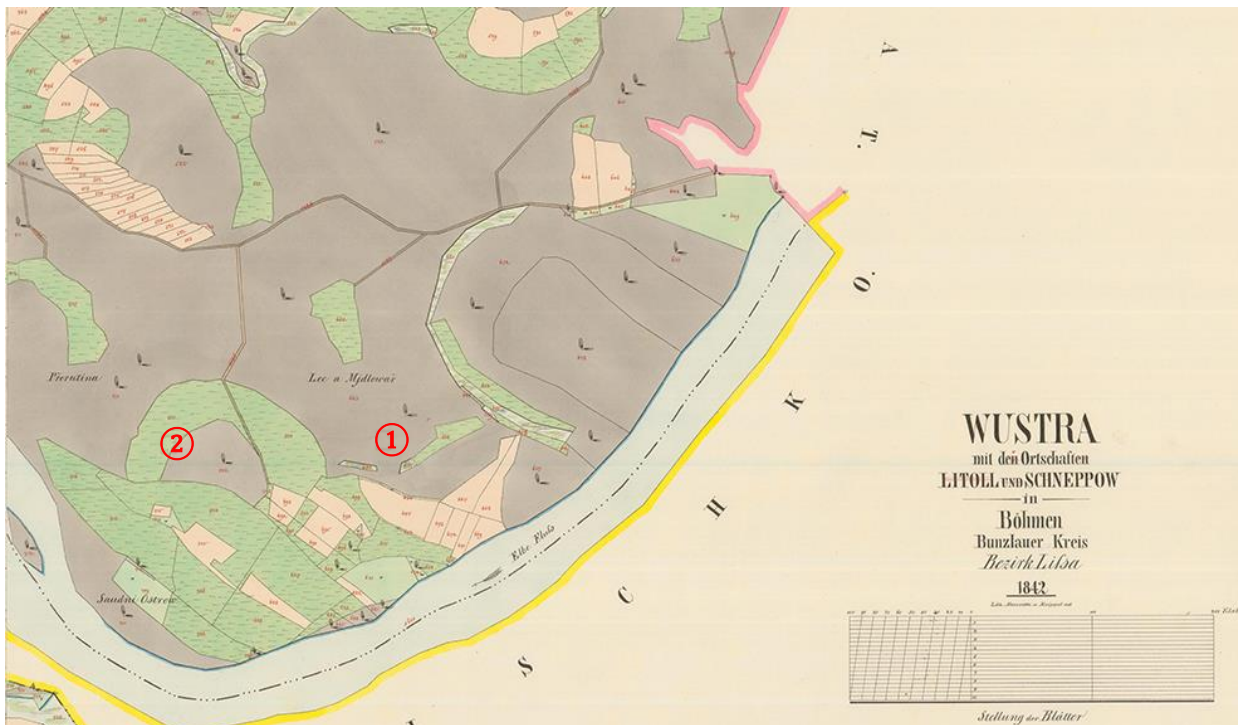
PŮVODNÍ NÁZEV: Wustra

TÉMA: Co v mapě nenajdeme

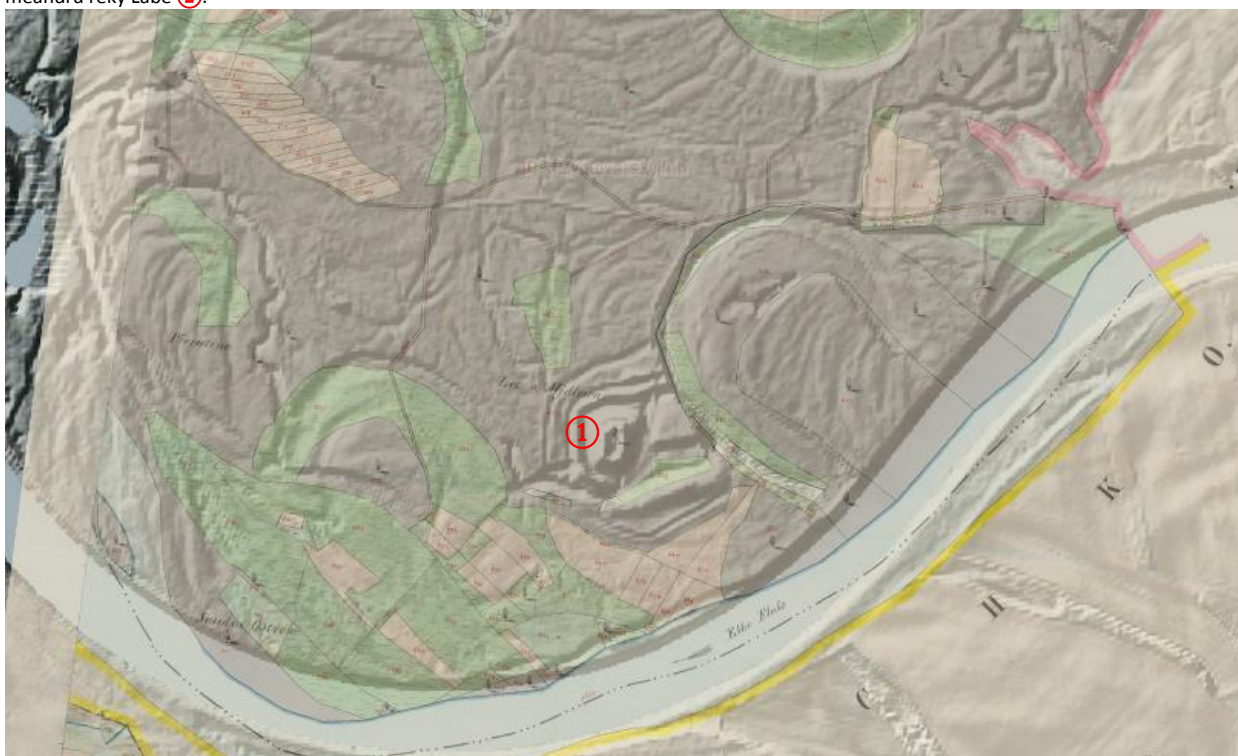
KLÍČOVÁ SLOVA: zaniklé skutečnosti,

Na příkladu obce Ostrá, respektive její části s pomístním názvem Lec a Mýdlovar ①, můžeme pozorovat, že v době mapování již velmi staré majetkové hranice bývají rozpuštěny. Hrad Mýdlovar, také nazývaný Kostomlaty, byl cihelný s plášťovou zdí chránící vnitřní zástavbu před střelbou. Pustý je zhruba od 2. pol. 16. století. Zachovalý areál hradiště je možno rozpoznat pouze terénní prospekci, nebo pomocí stínovaného reliéfu terénu. Tato stínovaná mapa nám odhalí velmi dynamický vývoj oblasti, formovaný meandrující řekou Labe.

Obr. 44. Císařský otisk stabilního katastru obce Ostrá – dnes přírodní rezervace Mýdlovarský luh. Mokré louky jsou dokladem dřívějšího průběhu meandru řeky Labe ②.

Obr.45. Orientační prolnutí mapy stabilního katastru a stínovaného reliéfu nivy řeky Labe. Hradiště je nyní jasně patrné.

Lhota pod Radčem

LOKACE: okres Rokycany, kraj Plzeňský

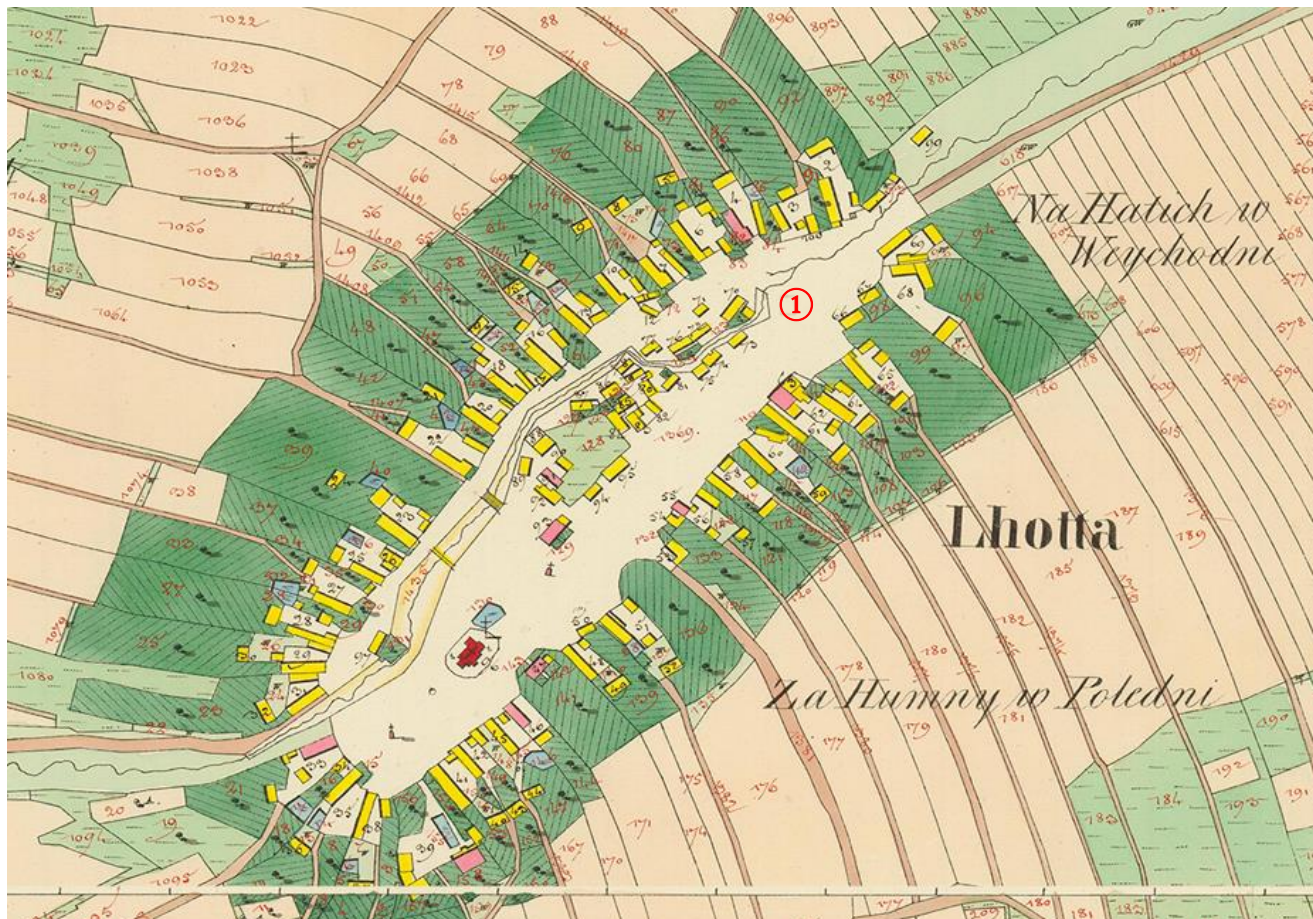
PŮVODNÍ NÁZEV: Lhotta, dříve také uváděna jako Velká, Dlouhá či Vlčková Lhota

TÉMA: Proměny sídel na mapách stabilního katastru

KLÍČOVÁ SLOVA: POŽÁR, REGULACE ZÁSTAVBY,

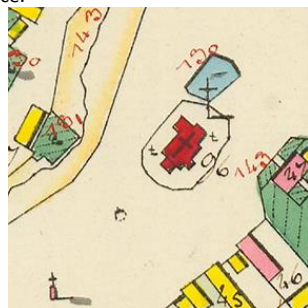
Lhota pod Radčem byla založena asi v 1. polovině 14. století. V roce 1842 ji postihl požár. Po tomto požáru došlo na jihovýchodní straně obce k regulaci zástavby (zúžení) ①. Srovnej s Obr. 51. Chalupnická zástavba uvnitř návsi byla zahuštěna. Na Císařských otiscích stabilního katastru s letopočtem 1839 vidíme zástavbu až na výjimky jako nespalnou, avšak na indikační skice, ačkoliv zachycující ves již po požáru lze vidět, že většina domů je již z materiálů nespalných. Vidíme, že zástavba je již odlišně uspořádána, přírůstek domů ve středu obce a některé domy naopak zcela zmizely. Při bližším pohledu na indikační skicu si lze povšimnout, že mapa je podlepena další vrstvou papíru a situace je nakreslena dle nového stavu. U zahrádek jsou zachyceny malé rybníčky.

Obr. 46. Císařské otisky stabilního katastru – Situace zachycuje ves s většinou zástavby ze spalných konstrukcí. Zástavba je soustředěna po obvodu protáhlé oválné návsi. Její podélnou osu tvoří vodoteč na dvou místech překročena dřevěnou lávkou. Plužina je záhumenického typu. Jedná se o příklad vrcholně středověké kolonizační vesnice.

Obr. 47. Indikační skica stab. katastru – kostel v jihozápadní části návsi s rybníkem, u kostela socha Sv. Jana Nepomuckého – srov. grafiku Berouna

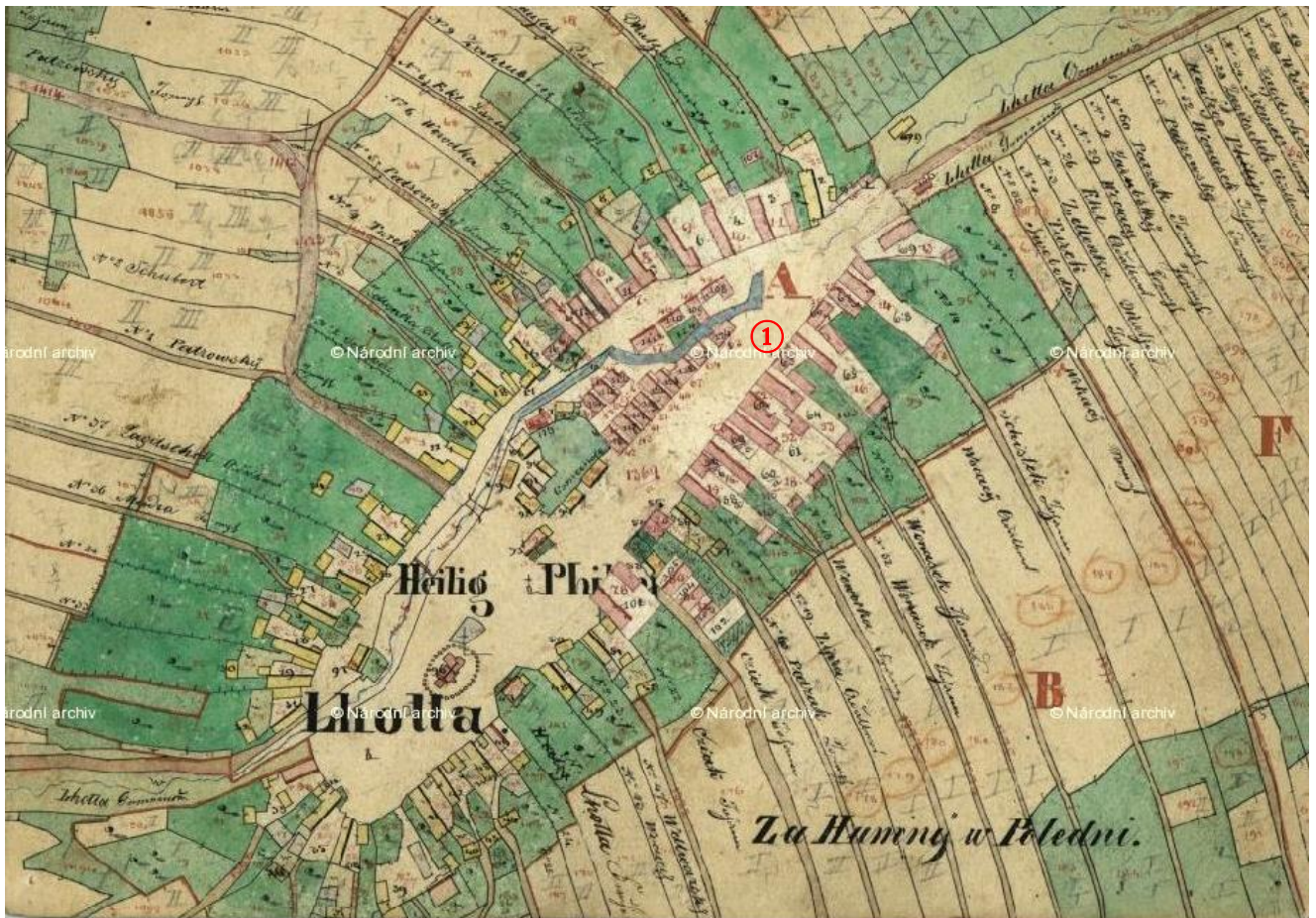
Obr. 48. Na stabilním katastru graf. zn. pro hřbitov kolem kostela. Rozdílná jsou zobrazení koryta potoka.

Obr. 49. Srovnej zobrazení zástavby na C.O. Stabilního katastru – nespořádaná spalná zástavba.

Obr. 50. Ten samý výřez, podlepená situace na Indikační skice – regulovaná nespalná zástavba.

Obr. 51. Indikační skica – severozápadní část podlepena, nově překreslena, regulována.

Libochovice

LOKACE: okres Litoměřice, kraj Ústecký

PŮVODNÍ NÁZEV: Libochowitz

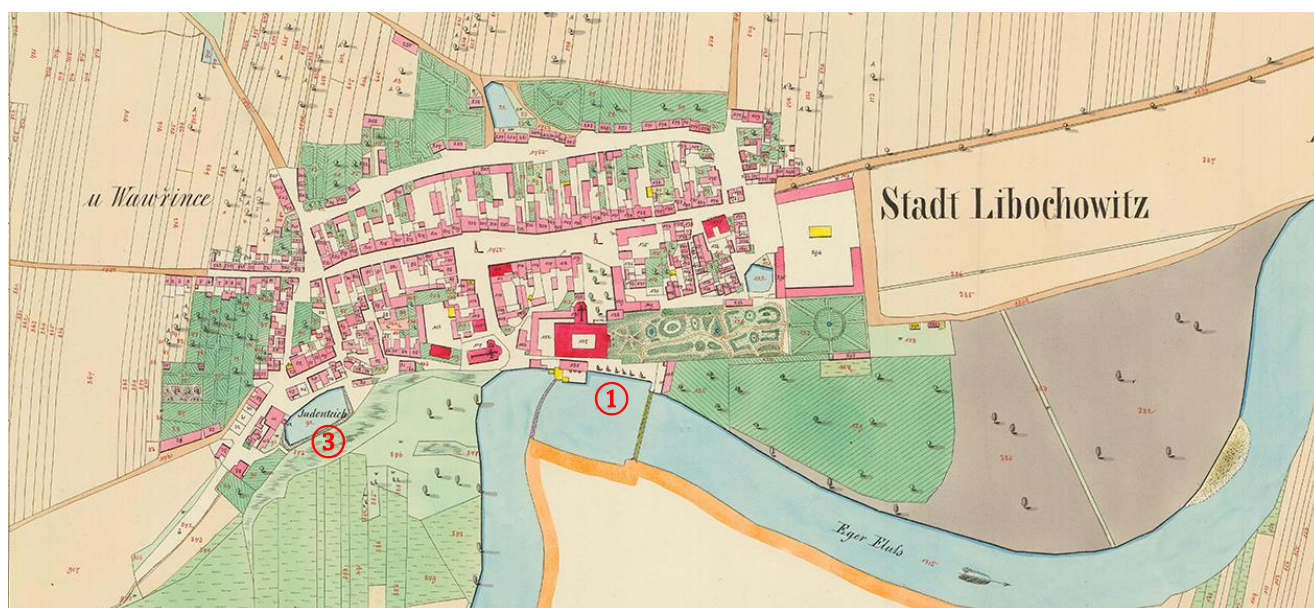
TÉMA: Menšiny a ghetta ve městě

KLÍČOVÁ SLOVA: ŽIDOVSKÁ MENŠINA, PARKOVÉ ÚPRAVY, FEUDÁLNÍ SÍDLO, AGRÁRNÍ MĚSTO, MELIORACE, BUDOVÁNÍ MOSTŮ,

Libochovice jsou agrárním městem s pásem stodol lemující severní hranici intravilánu, s feudálním sídlem v době mapování spadajícím do vlastnictví hraběte Jos. Herbertsteina-Proskau. Sídlo tohoto feudála mělo klíčový vliv na podobu a chod města. Naproti zámku se nachází řada zaměstnaneckých domků bez zahrad ④. Zájem hraběte o město, které bylo městem jeho pobytu, se zasloužil o celkově kvalitní pojetí veřejného prostoru. Jeho zájem o zahradnictví se pak odrazil na udržovanosti zámeckého parku.³⁷

Jihozápadní cíp města byl vyčleněn pro obyvatelstvo židovského vyznání. Na mapě je zachycen Judenteich (Židovský rybník ③) (Obr.55 Indikační skica) s drobnou budovou rituální lázně (č.p.42) označenou v indikační skice jako J.G – Jüdische gemainde. Vidíme i plán na stavbu synagogy, která dnes již původnímu účelu neslouží. Pozemky pro židovské obyvatelstvo sice byly půdorysně omezeny (zhuštělá, drobná, nepravidelná zástavba), avšak o uzavřené ghetta v pravém smyslu slova se nejednalo. Na indikační skice jsou židovské domy značeny římskými číslicemi, na stabilním katastru jsou však již čísla popisná psána číslicemi arabskými.

Obr. 52. Císařský otisk stabilního katastru z roku 1830 zachycuje město Miličín

Obr. 53. III. vojenské mapování – nově zbudovaný most přes řeku Ohři. Sochy ① vyrovnané předtím na nábřeží vedle mlýna jsou na něm umístěny. ②

Obr. 54. Současný stínovaný model reliéfu J části města Libochovic. Vidíme meliorovanou řeku, s novým mostem. Starý most, zachycený III. vojenským mapováním je již stržen. Sochy jsou vráceny na původní místo na břehu řeky.

Obr. 55. Židovský rybník – Juden Teich se zástavbou židovské čtvrti značenou římskými čísly. ③

Obr. 56. Sídlo panovníka s udržovaným parkem na jižní straně - naproti sídlu hraběte zaměstnanecké domky bez zahrad ④.

³⁷ PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ, Božena et al. Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 1. vyd. Praha: Libri, 1999. 521 str. 213 s. obr. příl. ISBN 80-85983-55-9.

Malá a Velká Hraštice

LOKACE: okres Příbram, kraj Středočeský

PŮVODNÍ NÁZEV: Petrova Lhota

TÉMA: Geneze tvaru katastru II

KLÍČOVÁ SLOVA: KATASTRÁLNÍ CELKY, GENEZE TVARU, POZŮSTATKY STŘEDOVĚKÝCH PLUŽIN

Ves Malá Hraštice je poprvé písemně doložena v roce 1454, kdy ji držel Vladyka Vaněk z Vrábí³⁸, dosud spolehlivě nepotvrzená zmínka však pochází z 2. poloviny 12. století, kdy je zmíněna ve výčtu osad Zaoasecké župy (viz Valentova kronika Novoknínska). V 1. polovině 14. století bylo z jihovýchodní části hraštické plužiny vyděleno území osady zvané Petrova Lhota, jejíž jméno bylo v pozdější době změněno na Velkou Hraštici. Plocha osídlení se v průběhu času do okolní krajiny rozrostla pouze minimálně. Jihozápadní část zástavby Malé Hraštice po oddělení Petrovy Lhoty narážela na blízkost hranice vlastního katastru, načež její novověká domkářská zástavba expandovala na území již samostatné vsi Velká Hraštice, hranice však zůstaly zachovány. Tento zvláštní vztah mezi oběma sídlí pokračuje dodnes, kdy se na katastru Velké Hraštice dále rozrůstá čtvrť rodinných domů a vilek, která je však urbanisticky propojená pouze s Malou Hrašticí.

Po spojení katastrálních území obou obcí vznikne kompaktní okrouhlé území a Malá Hraštice se nachází v jeho těžišti. Struktura zástavby i plužiny obce, reprezentující starší osídlení v regionu, je nepravidelná, zatímco vrcholně středověká kolonizační osada je uspořádána kolem rozlehlé obdélné návsi s kostelem uprostřed.

Obr. 57. Spojené katastry obcí Malé ② a Velké Hraštice ① (žlutější odstín). Indikační skici stabilního katastru. Mapováno 1840.

³⁸ Památník okresu dobříšského, str. 123

Miličín

LOKACE: okres Benešov, kraj Středočeský

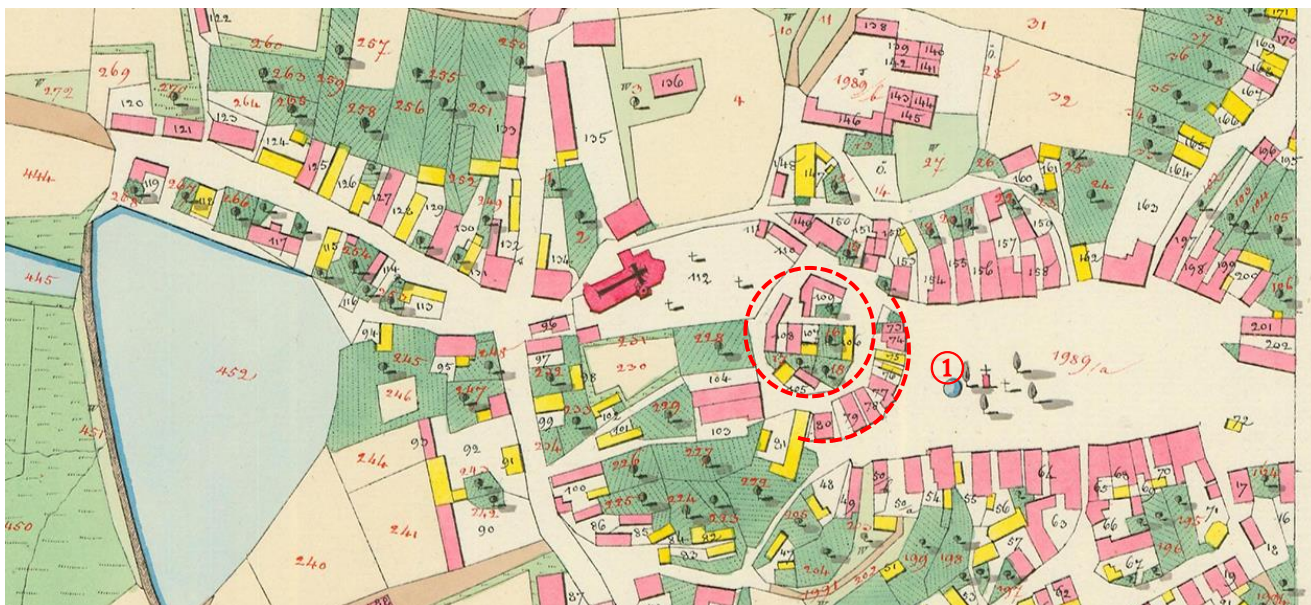
PŮVODNÍ NÁZEV: Militschin

TÉMA: Zaniklé skutečnosti

KLÍČOVÁ SLOVA: TVRZIŠTĚ, PETRIFIKACE, POŽÁRY, KŘÍŽOVÁ CESTA, KALVÁRIE, POMÍSTNÍ NÁZVY, ÚPRAVY PARCELACE, REGULACE ZÁSTAVBY

Mapa stabilního katastru z roku 1830 zachycuje centrum města se zástavbou tvořící okrouhlý areál v západní části náměstí. jednalo se o panské sídlo . tvrz, pocházející ze 13. století, která je od 14. století uváděna jako rožmberský hrad, vybudovaný pány z Miličína. Ve 2. polovině vzniká pod hradním příkopem zástavba domů, což svědčí o úpadku jeho významu. V dalších pramenech již místo není uváděno ani jako hrad, ani jako panské sídlo. Po požáru v roce 1834 dochází k přeparcelování a regulaci zástavby ①. Z okrouhlé zástavby nazývané „Starý zámek“, se po rychlé obnově města nedochovává nic (okrouhlý areál hradu a příkopu červenou čárkovanou čarou). Prameny zmiňují hradby Miličína již ve 14. století. Z nich je slabě patrný jejich okruh u severního okraje města a místní název „Branka“ u kostela.

Obr. 58. Císařský otisk stabilního katastru z roku 1830 zachycuje město Miličín ještě se zástavbou kopírující hranici hradního areálu.

Obr. 59. Nově zakreslené pozemky a domy jsou na místě budov zničených požárem vyneseny do indikační skici na podlepený papír, překrývající starší stav. Pravidelné půdorysy, rozdělení zahrad, pravoúhlé uzavření náměstí. Upraven je i areál hřbitova.

Nymburk

LOKACE: okres Nymburk, kraj Středočeský

PŮVODNÍ NÁZEV: Stadt Nimbürg

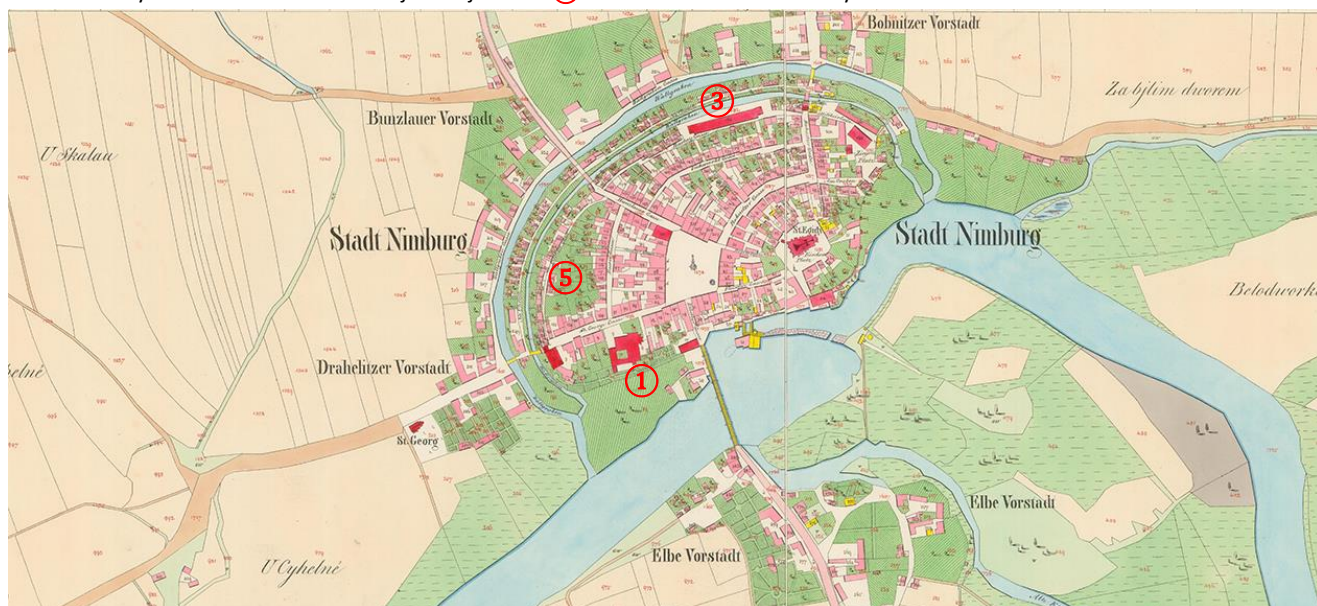
TÉMA: Co v mapě vidět není

KLÍČOVÁ SLOVA: INDUSTRIALIZACE, VLIV MORFOLOGIE, VYUŽITÍ STÁVAJÍCÍHO USPOŘÁDÁNÍ KRAJINY, BOURÁNÍ HRADEB, MEANDRY ŘEKY, VOJENSKÉ OBJEKTY

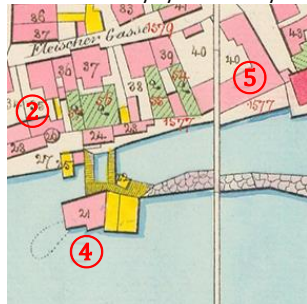

Město Nymburk leží v téměř ploché, odlesněné zemědělské krajině středního Polabí. Řeka Labe zde dříve silně meandrující (srov. [Lec a Mýdlovar](#)), se zřetelně láme v téměř pravém úhlu k jihozápadu. Hranici Labské nivy nad městem dodnes vymezuje dvojice říčních koryt – Staré Labe a Zálabí, která jsou pozůstatkem rozsáhlé spleti říčních ramen a tvořila i součást městského opevnění. Opevnění je datováno do 2. pol. 13. stol., dokončení hradeb do stol. 14., v roce 1757 se započalo s jeho bouráním.

U velkého mlýna se nachází renesanční vodárenská věž s č.p. 26. Zrušený klášter Dominikánů ①, který měl tvořit svou vnější zdí součást hradeb, plní v době mapování funkci školního zařízení. Později v něm byla zřízena radnice, divadlo a skladiště. Kostel slouží jako skladiště dodnes ③. Z doplňkové indikační skici se dozvíme o nově zbudované židovské synagoze (Obr. 64). Novorománská budova s půlválcovou apsidou svému účelu sloužila pouhých 60 let. Později byl její účel změněn na depozitář muzea a v současné době je zde stálá expozice Vlastivědného muzea. V severní části vidíme, že bourání hradeb a budování velkých komplexů nerespektující původní zástavbu nebyla ani v 19. stol. nouze. Vojenská jízdná ③ nakonec svému účelu nikdy nesloužila.

Obr. 60. Povinný výtisk císařských otisků stabilního katastru města Nymburk. Mapováno 1833. Výřez, zmenšeno.

Obr. 61. Velký mlýn ④ u kamenného jezu. S č.p. 26 vidíme vodárenskou věž ②, mezi domy vpravo fortna³⁹ ⑤.

Obr. 62. Detailně vyobrazený morový sloup uprostřed náměstí, vlevo s paprky 3 hostince, vpravo dole kašna.

Obr. 63. Staré jádro s kostelem Sv. Jíjí a do středu náměstí paprskovitě se sbíhající ulice i a parcely domů.

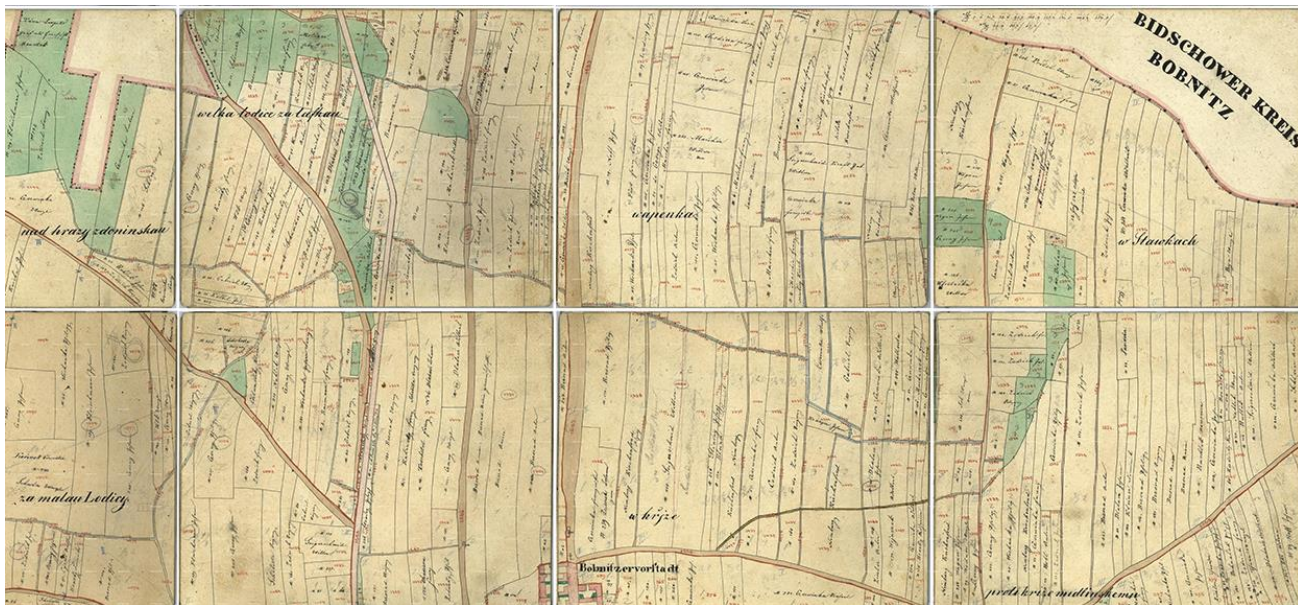

Obr. 64. ⑤ Nová židovská synagoga v bloku zástavby.

³⁹ Fortna je brána pro pěší v kláštřech

TÉMA: Počátky industrializace a nová výstavba

Doplňkové listy indikační skici ukazují rumělkou vynesení plán na zřízení nové židovské synagogy, která zde dodnes stojí. Svému účelu však sloužila jen 60 let. Novorománská budova s půlkruhovou apsidou byla využívána jako depozitář a v současné době jako muzeum. Železnice byla v Nymburku budována v 70. letech 19. století. Na plánech z roku 1879 vidíme zákres drážního tělesa, a rozsáhlý komplex budov dílen a výtopen Rakouské severozápadní dráhy s úřednickou kolonií z let 1870-73.

Obr. 65. Výchozí stav – indikační skica z roku 1843

Obr. 66. Doplňkové indikační skici pro reambulaci katastru z roku 1879 – zakresleno těleso dráhy, nová kolonie a dílny železničního podniku

Olomouc

LOKACE: okres Olomouc, kraj Olomoucký

PŮVODNÍ NÁZEV: Ollmütz

TÉMA: Schematismus – bourání hradeb

KLÍČOVÁ SLOVA: SCHEMATIZACE, OPEVNĚNÍ, FORTIFIKACE, VOJENSTVÍ, BOURÁNÍ HRADEB, RŮST MĚSTA

Ve středověku nejdůležitější moravské město s četnými privilegii, ležící na křižovatce významných obchodních měst. Mapování stabilního katastru hradby detailně nezachycuje (obdobně jsou zpracovány města Hradec Králové, [Terezín](#), Josefov). tato schematizace mohla souviset buď s požadavkem na utajení – katastr je veřejně přístupný, což je v rozporu s obrannými strategiemi nebo s osvobozením těchto pozemků od placení daně. Další uvažovanou možností celkové schematizace pojetí mapy byly úvahy o bourání hradeb a rozrůstání města. O bourání se v případě Olomouce uvažovalo již od roku 1868. 1. městská brána byla zbourána roku 1876. Roku 1886 padl dekret o zrušení pevnosti, roku 1894 město od eráru odkoupilo celkem 170 ha pevnostního území a hned vzápětí začaly probíhat demoliční práce. Město se mohlo začít rozrůstat.

Obr. 67. Povinný výtisk císařských otisků stabilního katastru města Olomouc. Mapováno 1833. Výřez, zmenšeno.

Plzeň

LOKACE: okres Plzeň-město, kraj Plzeňský

PŮVODNÍ NÁZEV: Stadt Pilsen

TÉMA: Město v zemědělské krajině před nástupem industrializace

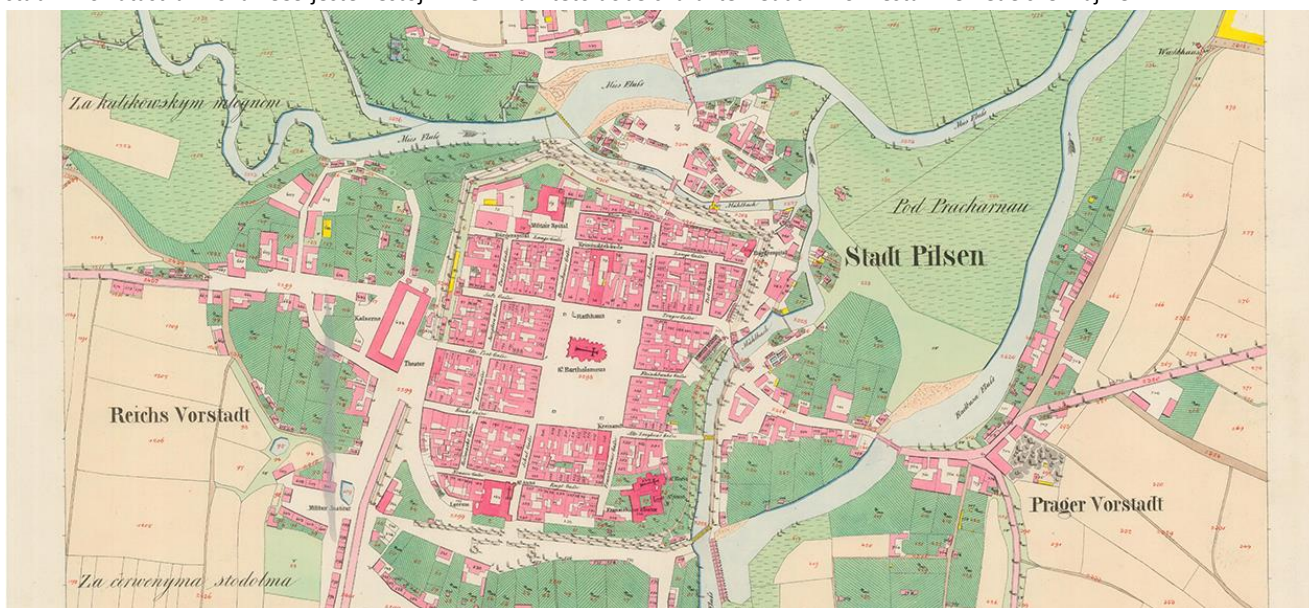
KLÍČOVÁ SLOVA: INDUSTRIALIZACE, ZANIKLÉ KLÁŠTERY, PIVOVAR, ŽELEZNICE, BOURÁNÍ HRADEB, VYUŽITÍ BUDOV ZRUŠENÝCH KLÁŠTERŮ

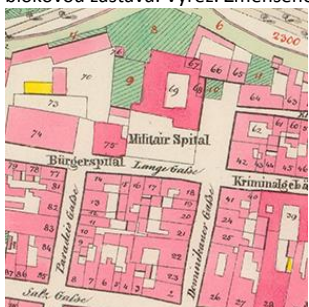
Pozdně středověké město Plzeň bylo založeno jako královské město roku 1295 českým a polským králem Václavem II na soutoku 4 řek, nedaleko Starého Plzeňce. Dodnes je ve městě zachována šachovnicová dispozice s téměř čtvercovým náměstím s dominantou farního chrámu Sv. Bartoloměje. V jihovýchodní části stabilní katastr zachycuje klášter Františkánů (srovnej s [Berounem](#)) s kostelem Sv. Anny. V severozápadní části je pomístním názvem označeno místo zrušeného kláštera dominikánů s parcelou po zbořeném kostelu Sv. Markéty. Tento kostel byl u kláštera vystavěn roku 1430 a po jeho zrušení Josefem II., byl rozprodán mezi několik měšťanů a sloužil jako sklad obilí. Roku 1802 byl zbořen. Konventní budovy až do 20. století sloužily jako městská nemocnice – Militair Spital.

Klášter Matky Boží – minoritů, na stabilním katastru zachycen již jako klášter Františkánů observantů, byl založen v jihovýchodní části města u Kostela nanebevzetí Panny Marie kolem roku 1300. U obou klášterů byl v druhé polovině 18. století zrušen hřbitov. V roce 1950 byl tento klášter zrušen úplně a v současnosti slouží jako sídlo farnosti a Diecézní muzeum. Zrušený klášter dominikánek u kostela Sv. Anny sloužil v době mapování školním účelům.

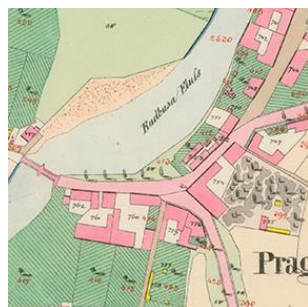
Hradby již u města nejsou – na jihu je v jejich místě zřízena pěší promenáda s parkovou úpravou. Rozlehlý areál pivovaru na mapě stabilního katastru z roku 1839 ještě nestojí. Plzeň má v této době charakter feudálního města v zemědělské krajině.

Obr. 68. Povinný výtisk císařských otisků stabilního katastru města Plzně. Pražské předměstí zachyceno před rozsáhlými úpravami a rozparcelováním na blokovou zástavu. Výřez. Zmenšeno.

Obr. 69. Detail Vojenského špitálu v budově zrušeného kláštera Dominikánů.

Obr. 70. Pražské předměstí silnice s příkopem, kamenný most s pilířem, písčina u břehu řeky.

Obr. 71. Již neexistující hradby – nahrazeny parkem s promenádou.

Obr. 72. Městské hradby ve fázi rušení a rozpadu – Františkánský klášter a zaznamenání průběhu hradeb parcelační čarou.

TÉMA: Industrializace města

V 50. letech 19. století se město směrem na jih rozrůstá. další vliv na jeho vývoj měla železnice, zachycená na doplňkových výkresech indikační skici. Plánované i provedené změny jsou zde zakreslovány rumělkou i tužkou. Vidíme dynamický rozvoj v části Pražského předměstí, rozšířený areál pivovaru, či točnu na lokomotivy u drážních budov. Severně od města, v části „Pod prachárnou“ vidíme nově zřízený anglický park. Drobnější zástavba je pak zakreslena u části Saského předměstí. Srovnej s kartou Kařez.

Obr. 73. Doplňkový výkres Indikační skici zachycující změny pro reambulaci katastru. Výřez. Zmenšeno.

Obr. 74. Detail části nádraží – nově rozparcelovaná plánovaná bloková zástavba, CK dráhy Císaře Josefa s točnou, situace je pro nezavševněného pozorovatele chaotická.

Obr. 75. Detail - rozsáhlé parkové úpravy

Polička

LOKACE: okres Svitavy, kraj Pardubický

PŮVODNÍ NÁZEV: Stadt Politschka

TÉMA: Interpretace map stabilního katastru

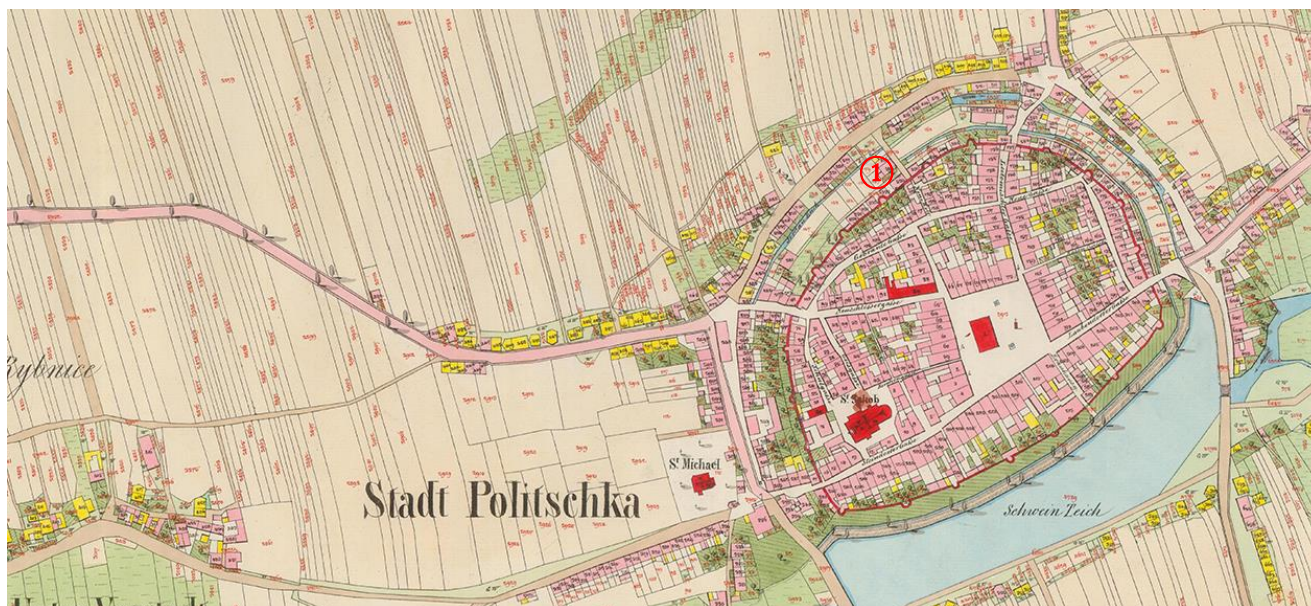
KLÍČOVÁ SLOVA: OPEVNĚNÁ MĚSTA, POMÍSTNÍ NÁZVY, URČOVÁNÍ STÁŘÍ PLUŽIN, HŘBITOVNÍ KOSTEL, SILNICE S ALEJÍ, KOMPOZICE MĚSTA, POŽÁRY

Polička byla městem s komplexním systémem opevnění již od konce 13. století, kamenné hradby zde byly vybudovány v 1. pol. 14. stol. systém hradeb se skládal z hlavní zděné hradby, parkánové zdi, příkopu a valu a jeho součástí byl i rybník zvaný Svinský (Swchein teich, dnes Synský).

Náměstí v Poličce má ve středu dispozici barokní budovu Radnice. V ose východního průčelí je umístěn morový sloup a po bocích této kompoziční osy je dvojice kašen. Kostel Sv. Jakuba je umístěn ve vnitřním okruhu hradeb, na náměstí B. Martinů. Vně hradeb nalezneme hřbitovní kostel Sv. Michaela.

Dle tvaru katastru a způsobu uspořádání lánů je usuzováno, že se jedná o dochované rozparcelování, které bylo rozvrženo již ve 13. století v souvislosti s počátkem osídlení. Na spojených indikačních skicách vidíme, že uspořádání lánů Poličky, Kamence u Poličky (západ) a Pomezí (východ) je velmi podobné. Jistou pochybnost o hypotéze ohledně stáří této plužiny vnáší situace kolem lázni Galgenberg. Více viz.: [Poznámky k interpretaci map stabilního katastru](#). ① Zvláštní situace nastává v ulici Pálené. Vztah uliční sítě a zástavby působí v uspořádaném městě zvláštně. V tomto případě by nesourodost zástavby mohla souviset s požárem města v 17. století. Ničivý požár (zůstalo jen velmi malé procento kamenných domů) v roce 1845 dochovanou barokní podobu města zcela proměnil.

Obr. 76. Povinný výtisk císařských otisků stabilního katastru města Poličky 1839. Výřez. Zmenšeno. Vprovo vidíme pomístní název Na Rybníce. mapa I. vojenského mapování ukazuje, že usedlosti v jihozápadní části (na obr. vlevo dole) stávaly při severním okraji velkého rybníka.

Obr. 77. Spojené katastry z indikačních skic obcí Poličky, Kamence u Poličky (vpravo - západně), Sádku (zcela vpravo) a Pomezí (vlevo - východně). Plužina Kamence, Poličky a pomezí vykazuje podobné charakteristiky. Zmenšeno.

Škvorec

LOKACE: okres Praha-východ, kraj Středočeský

PŮVODNÍ NÁZEV: Skworetz

TÉMA: Rustikální a dominikální půda

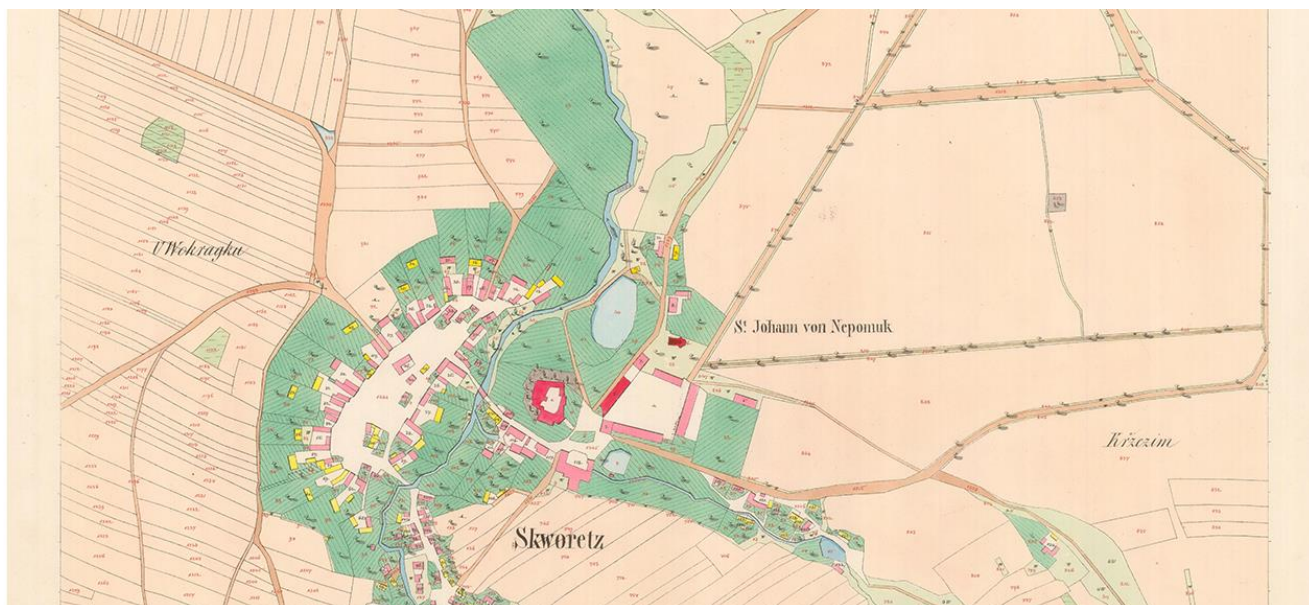
KLÍČOVÁ SLOVA: FEUDÁLNÍ SÍDLO, PANSKÝ DVŮR, ROZDĚLENÍ VELKÝCH LÁNŮ POLÍ, REMÍZKY,

Škvorec je na stabilním katastru vyobrazen jako ves se starým zámekem a velkým hospodářským dvorem, s barokní budovou nového zámku naproti. Původní hrad, na místě starého zámku, písemně doložený až poč. 15. stol, byl přestavěn Zikmundem Smiřickým ze Smiřic na reprezentační zámeček v renesančním stylu. Zbourán byl v letech 1865-73. Poslední významnou osobou pobývajícím na Škvoreckém panství byla kněžna Marie Terezie Savojská z rodu Lichtensteinů. Panství věnovala velkou péči, za dobu jejího působení byly opravovány pobožené kostely, stavěny sirotčince a nejspíš také stála za některými z krajinářských úprav na Černokostecku.

V obci byla za působení kněžny Savojské vybudován kostel Sv. Anny v pozdně barokním slohu. Poddanské⁴⁰ role (pole) (množství menších lánů vlevo) jsou majetkově rozděleny na 3 části - jedná se o způsob trojpolního hospodaření. Velké panské lány jsou v indikační skice popsány zkratkou Dom – dominicum – dominikál a je k nim připsáno jméno vlastníka – Lichtenstein (Obr. 81.). Velké majetky jsou rozděleny s ohledem na polní zvěř i přístup k pozemkům systémem alejí a uprostřed větších lánů nalezneme uměle zřízené remízky.

Ve stabilním katastru je uveden kostel Sv. Anny jako kostel Sv. Jana z Nepomuku (obr. 82). V indikační skice je pak název přeškrtnán a opraven. Tato chyba může souviset s umístěním soch Sv. Šebestiána a Sv. Jana Nepomuckého po stranách oltáře.

Obr. 78. Povinný výtisk císařských otisků stabilního katastru 1841. Výřez. Zmenšeno.

Obr. 79. Areál starého zámku. Dnes již zaniklý, značen jako veřejná budova.

Obr. 80. Cesty na okraji katastru mají slovní popis, kam vedou.

Obr. 81. Indikační skica. Křížení cest v polích, pravo uprostřed uměle zřízený remíz.

Obr. 82. Oprava názvu kostela v indikační skice.

⁴⁰ Rustikál - nemovitost, zvláště půda, která byla dědičně v držbě poddaného za poplatek či jinou úhradu

Terešov – osada Bílá Skála

LOKACE: okres Rokycany, kraj Plzeňský

PŮVODNÍ NÁZEV: Terreschau - Salzburg

TÉMA: Zakládání nových osad

KLÍČOVÁ SLOVA: ŽIDOVSKÁ KOMUNITA, ZAKLÁDÁNÍ VESNIC, II. VOJENSKÉ MAPOVÁNÍ, I. VOJENSKÉ MAPOVÁNÍ,

Vesnice s panským sídlem (označeno Schl. = Schoss, zámek) je středověkého původu.

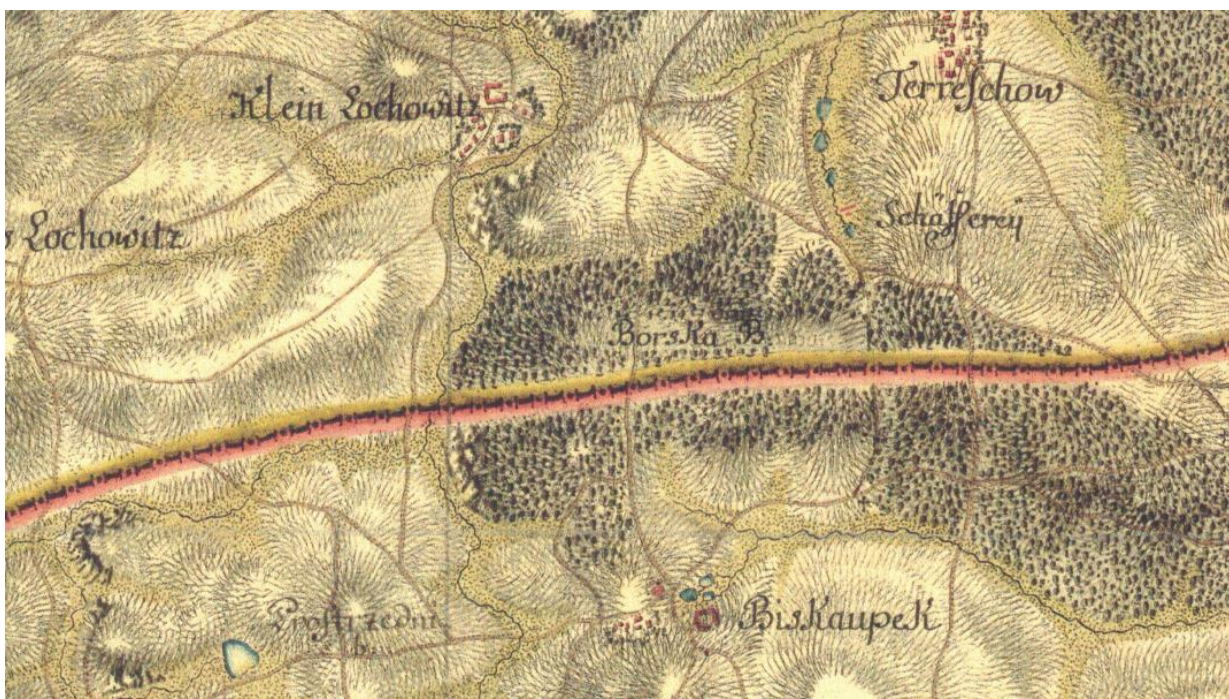
V Terešově se po roce 1520 usadili židé. Vznikla tu nejstarší a nejvýznamnější židovská obec na Rokycansku. Dodnes je dochován židovský hřbitov zarostlý zelení jižně od silnice mezi Terešovem a osadou Salzburg. Po obou stranách silnice na jihozápadním okraji obce se rozložila židovská stavení. Synagoga uprostřed návsi byla zbořena roku 1960.

Osadu Salzburg roku 1788 založil majitel terešovského panství, Tomáš Vítek ze Salzbergu (odtud název. Novodobě změněn na Bílá Skála).

Mapa III. vojenského mapování zachycuje komplex terešovského statku se vsí, osadou, dvorem Neuhoř a skelnou hutí (Hutten), kterou založil Josef Lüssner z Kamenického Šenova. Získal Terešov roku 1835. Významnější cesty jsou lemovány alejemi – nejspíše ovocnými.⁴¹

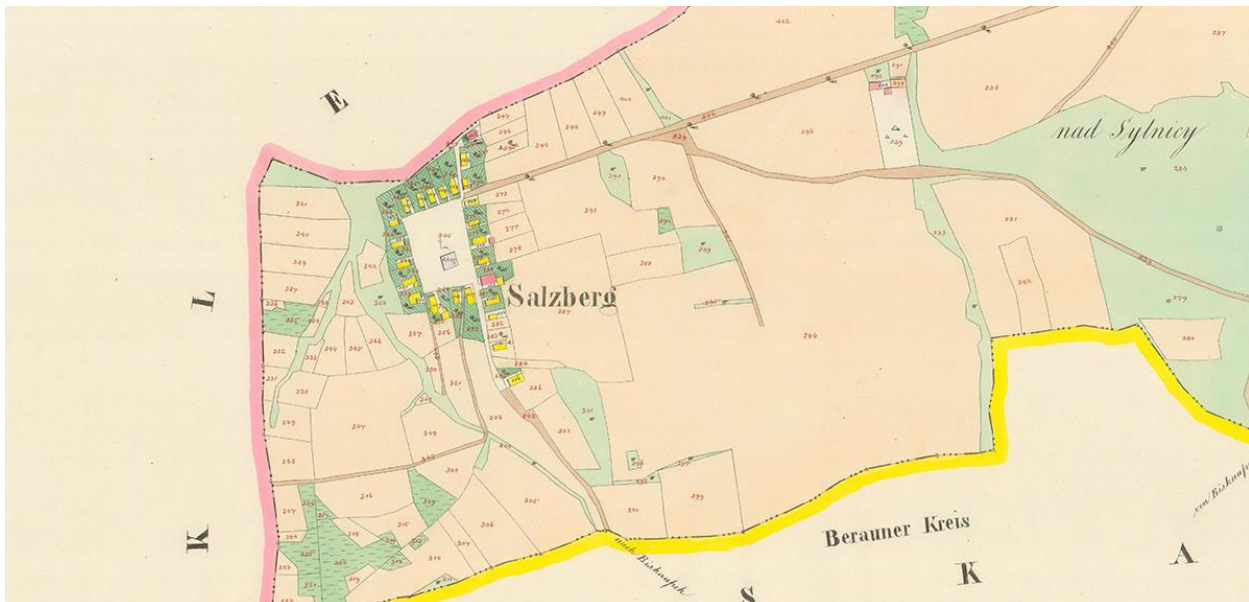

Obr. 87. II. vojenské (Františkovo) mapování - Čechy, mapový list W_9_III

Obr. 88. I. vojenské mapování (list 139) zachytilo místo budoucí osady Salzburg jako neosídlenou plochu západně od křižení cest

⁴¹ K dějinám Terešova např. web: http://vlastovka.org/?page_id=2739

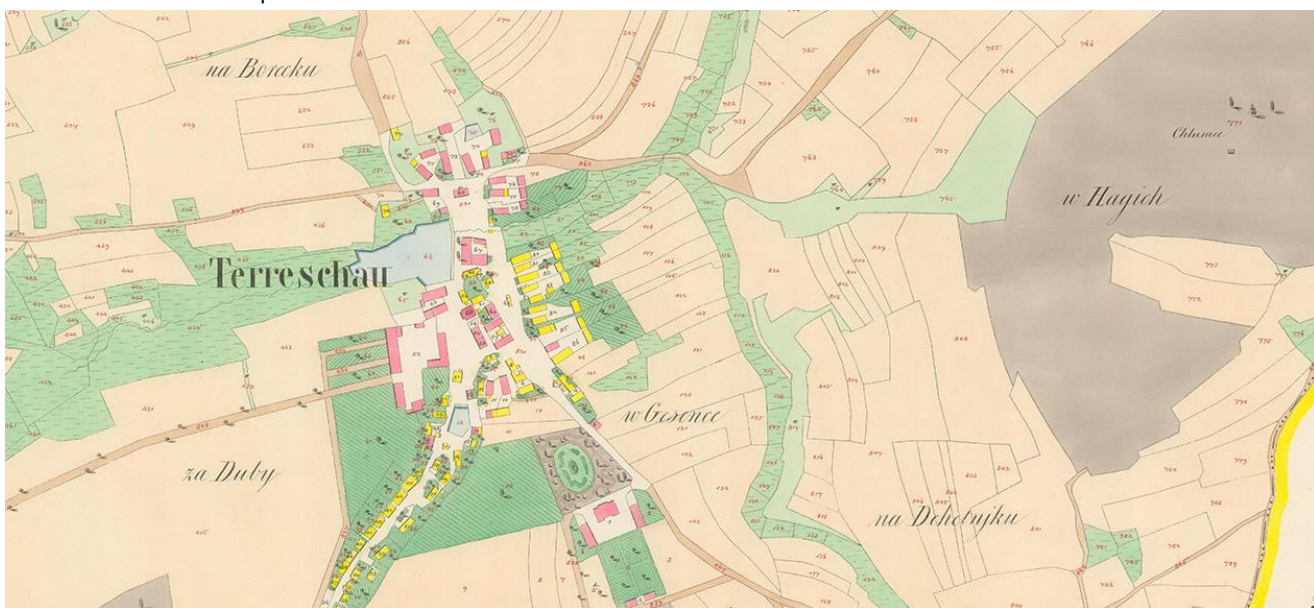

Obr. 89. Povinný výtisk císařských otisků stabilního katastru. Výřez. Zmenšeno.

Totéž křížení cest vidíme na stabilním katastru východně od osady Salzberg. Původní cesta jižním směrem na Biskoupky byla zaslepena a stala se cestou polní. Hlavní komunikační tah byl veden přes náves nové vsi. Lemují ji dřevěné domy štítovými stranami do obrácené do veřejného prostranství s rybníčkem a křížkem. Vidíme mozaiku parcel nových osídlenců.

Terešovská náves trojúhelníkového tvaru je vyplněna druhotnou zástavbou. Jako veřejná budova (tmavá červeň) je v ní šesticípou hvězdou vyznačena synagoga. Silnice vycházející jihozápadním směrem z náměstí obklopují dřevěné židovské domky s malými zahrádkami. Jejich obyvatelé nemají zemědělské hospodářství. Z jiných zdrojů se dozvídáme, že se žijí převážně obchodem. Statky vesničanů na východní straně návsi jsou rovněž dřevěné. Pozadí jejich dvorů však uzavírají příčně situované stodoly. Za nimi leží zahrady a navazující část polností. Výstavné zděné statky majitelů rozsáhlých polností zaujmají severní stranu návsi.

Západní stranu návsi tvoří zděný panský hospodářský dvůr. Detailnost mapy dovoluje zachytit osově komponovaný zámek se zahradou až do detailu zahradních úprav.

Obr. 90. Povinný výtisk císařských otisků stabilního katastru. Výřez. Zmenšeno.

Terezín

LOKACE: okres Litoměřice, kraj Ústecký

PŮVODNÍ NÁZEV: Theresienstadt

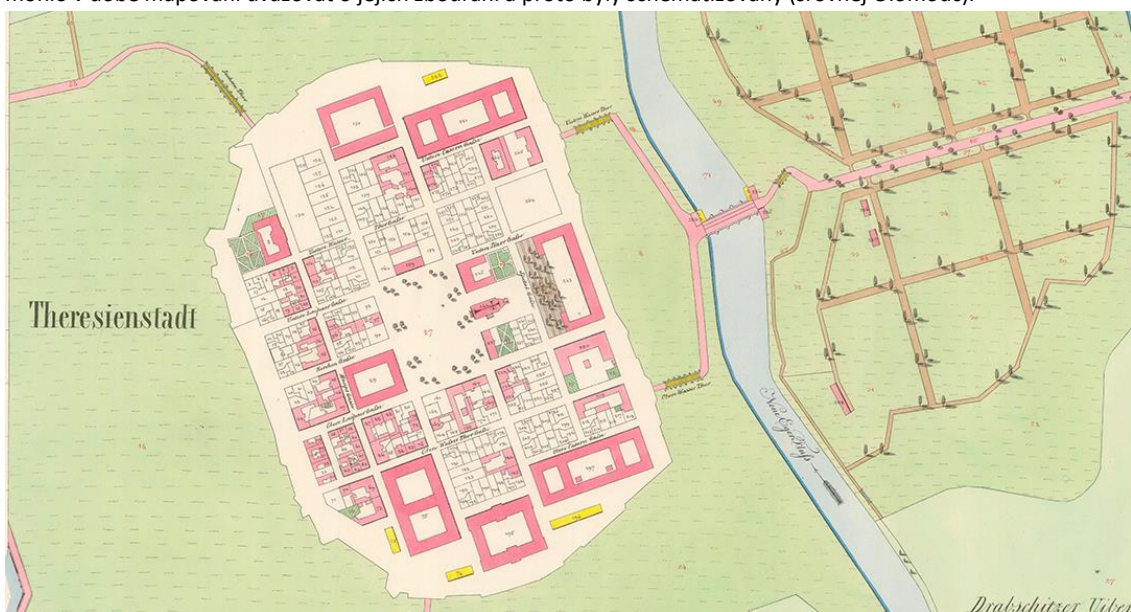
TÉMA: Schematismus – opevněná města 18. století

KLÍČOVÁ SLOVA: MĚSTO 18. STOLETÍ, SCHEMATIZACE, PEVNOSTNÍ MĚSTO, FORTIFIKACE, VOJENSTVÍ, PRAZDNÉ PARCELY, ZASÍDLOVÁNÍ

Císařské rozhodnutí o zbudování Terezínské pevnosti bylo vydáno v roce 1780. Roku 1782 vydal císař Josef II. osídlovací dekret pro pevnosti Terezín a Josefov⁴². Terezín mělo být svobodné královské město s pravidelnými trhy, s vlastním magistrátem a úřady zajišťujícími bezpečnost. Nově příchozí z řad řemeslníků, tovaryšů, mistrů a dalších se měli prokázat vysvědčením o svých schopnostech z místa předchozího působiště. Stavební parcely byly nově příchozím přidělovány podle uvážení fortifikačního ředitelství. Přidělení pozemku i jeho zápis se však měl odehrát bez placení. Na stavbu domu bylo možno získat půjčku. Technické parametry domu byly předem jasně dány – byla specifikována výšková úroveň podlahy přízemí, velikost oken, nakládání s odpadními vodami, materiálová a protipožární specifika aj.

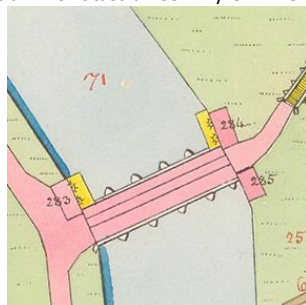
Stabilní katastr z r. 1843 zachycuje město jako částečně zastavěné, rozparcelované na stavební pozemky s přidělenými čísly, s nově zbudovaným kostelem z roku 1842. Nezobrazuje hradby buď z důvodů bezpečnostních (katastrální mapa byla veřejně přístupná, což je v rozporu s případným vojenským utajením), z důvodu zařazení hradeb do tzv. eráru – neodváděla se z něj tedy žádná daň, případně se mohlo v době mapování uvažovat o jejich zbourání a proto byly schematizovány (srovnej Olomouc).

Obr. 83. Povinný výtisk cisařských otisků stabilního katastru 1837. Výřez. Zmenšeno.

Obr. 84. Kostel Vzkříšení Páně, vpravo Vojenská nemocnice (Vrchlabská kasárna) s parkovou úpravou

Obr. 85. Silniční most se 14 pilíři přes řeku Nová Ohře, na obou březích dva obilní mlýny s vodními koly. Fošny spouštěné do zděří v mostních pilířích umožňovaly přehrazení řeky a zaplavení obvodu hradeb.

Obr. 86. Lávka přes příkop vedoucí k Litoměřické bráně. Je značena jako dřevěná.

⁴² Dříve pevnost Ples.

Veliny

LOKACE: okres Pardubice, kraj Pardubický

PŮVODNÍ NÁZEV:

TÉMA: Spalné a nespalné stavby

KLÍČOVÁ SLOVA: LÁNOVÉ VSI, SPALNÉ KONSTRUKCE, NESPALNÉ KONSTRUKCE, VEŘEJNÉ BUDOVY, INDIKAČNÍ SKICA, ÚPRAVY PARCELACE

Obec Veliny byla vysazena ve vlně vrcholně středověké kolonizace starého královského hvozdu východně od Pardubic. Výřez zachycuje střed typické lesní lánové vsi o délce asi 2km. Dlouhé pozemky jednotlivých usedlostí seřazených podél údolní komunikace sahaly na severu i na jihu k hranici katastru obce. Mapování z roku 1839 zachycuje zástavbu obce stále jako dřevěnou (na mapě žlutě). Kostel sv. Mikuláše (S. Nikolaus) uprostřed ulicovité návsi obklopený hřbitovem je vybarven červeně. Dle instrukcí pro legendu stabilního katastru z roku 1841 by se tedy mělo jednat o stavbu zděnou. K vnitřnímu líci hřbitovní zdi se na severu přimyká márnice z materiálu označeného jako spalný. Na severozápadní straně se hřbitovní zdi pojí dřevěná zvonice osmibokého půdorysu.

Způsob zákresu kostela dokládá, že dělení na objekty spalné a nespalné se neobešlo bez obtíží. Kostelní stavba, kterou vidíme zakreslenou na mapě, vznikla v roce 1752 a stojí i s roubenou márnicí doposud. Je celodřevěná, roubená. Autor nedokončeného soupisu památek zaznamenal někdy v průběhu druhého nebo třetího desetiletí 20. století, že její srubovina byla zvnějšku omítaná. Stavba působila navenek jako zděná.

Obdobná nedůslednost často provázela i stavby sestávající ze spalných a nespalných částí a spalné stavby opatřené alespoň dílčími nespalnými úpravami v okolí topenišť a komínů.

V původní indikační skice byly zakresleny rumělkou druhotné úpravy hranic pozemků spojené s trasováním nové silnice.

Obr. 91. Indikační skica stabilního katastru, obec Veliny. Mapováno 1839, Výřez.

Žatec

LOKACE: okres Louny, kraj Ústecký

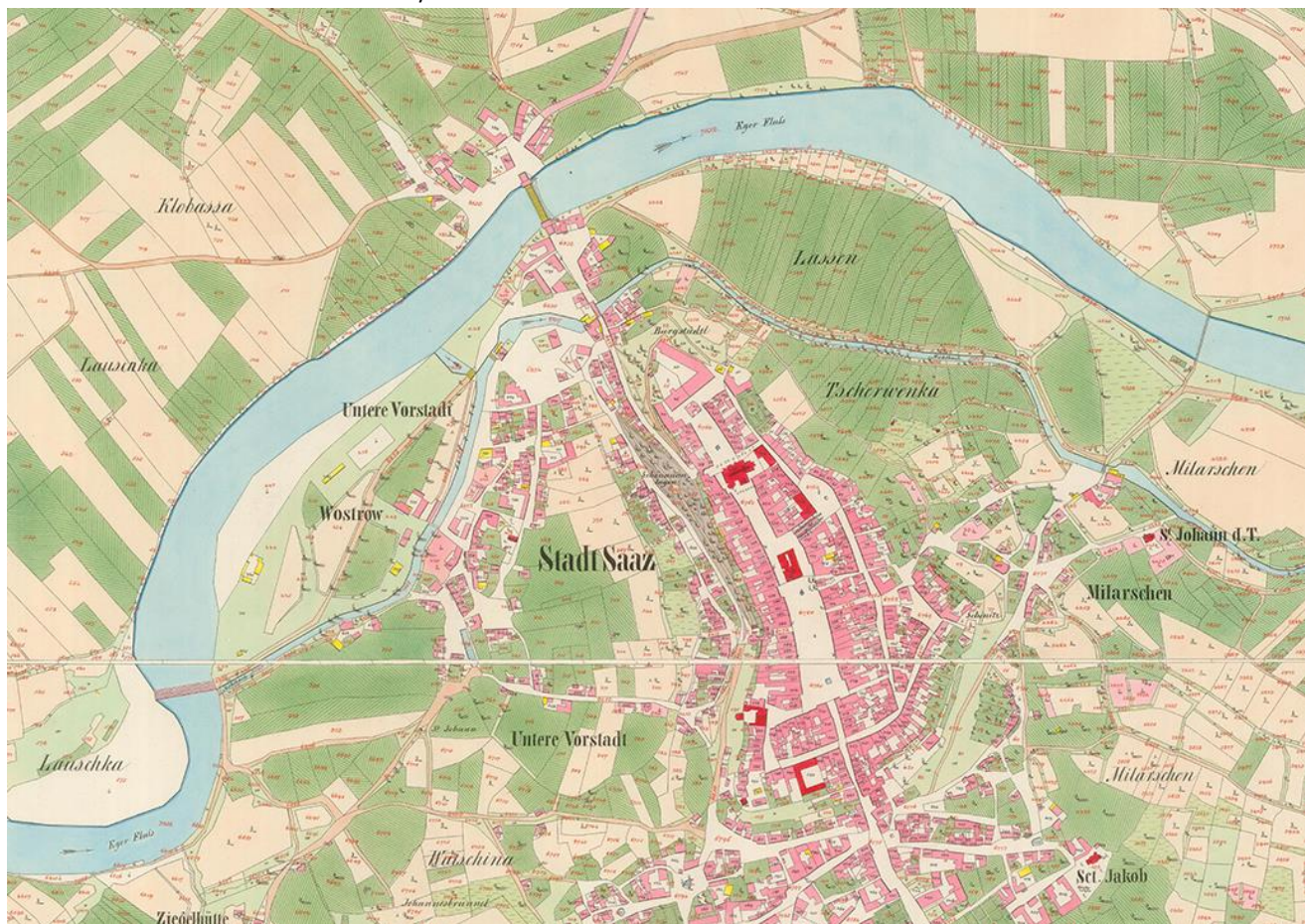
PŮVODNÍ NÁZEV: Saaz

TÉMA: Město před nástupem industrializace

KLÍČOVÁ SLOVA: MASNÉ KRÁMY, ZAHRADY, ARCHAICKÉ KONSTRUKCE, ŘETĚZOVÁ LÁVKA, ANGLICKÝ PARK, VINICE, CHMELNICE, ZAHRADY UPROSTŘED MĚSTA

Žatec je příkladem města, do kterého ještě industrializace, tak jak jsme ji viděli zachycenou na příkladu Nymburka či Kařezu, ještě nedorazila. Hřebíkárna a cihelna západně od města jsou pro výraz industrializované město zatím málo. Uspořádání majetků působí téměř venkovsky. Domy ve středu města mají zahrádky, které jsou na indikační skice zvláště pečlivě vyobrazeny. Část zvaná Wostrow (dnes připomínáno pouze názvem ulice Ostrov), je od zbytku města oddělena mlýnským náhonem. Na Stablním katastru je město zachyceno s řetězovou lávkou přes řeku Ohři. Na úbočí svahu jižně od náměstí nalezneme anglický park. V severovýchodním cípu náměstí nalezneme ukázkové masné krámy.

Obr. 92. Císařské otisky stabilního katastru. Město Žatec, mapováno v r. 1843. Výřez. Zmenšeno.

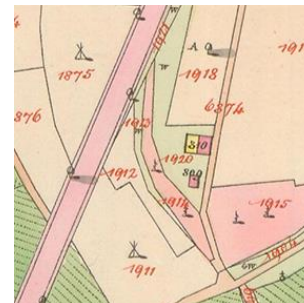
Obr. 93. Vpravo nahoře masné krámy, uprostřed veřejná budova – radnice, vlevo s praporkem hostinec, s trumpetou pošta

Obr. 94. Anglický park na svahu západně od centra města. Kostel trigonometrickým bodem vytažen sytě červenou.

Obr. 95. Řetězová lávka přes řeku Ohři, žlutě značena spalná konstrukce mostovky.

Obr. 96. Vinice s kamennými teráskami (značeno červeně) a chmelnice protnuté silnicí s alejí a příkopem. (více viz Vichrová)

Literatura obecná a zdroje

BRŮNA, V., BUCHTA, I., UHLÍKOVÁ, L. (2002): Identifikace historické sítě prvků ekologické stability krajiny na mapách vojenských mapování. Acta Universitatis Purkynianae, Studia Geoinformatica II., Univerzita J. E. Purkyně, Ústí nad Labem 2002, 46 s. ISBN 80-7044-428-2
http://projekty.geolab.cz/files/studia_geo_II.pdf

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše: Pomístní jména v Čechách, jejich obecná charakteristika a jejich význam pro vědní obory, in: OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše et al. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. 1. vyd. Praha: Academia, 1995. 520 s. ISBN 80-200-0554-4.

BOGUSZAK, F. - CÍSAŘ, J. 1961. Mapování a měření českých zemí od poloviny 18. století do začátku 20. století. Vývoj mapového zobrazení území Československé socialistické republiky, III. Praha: Ústřední správa geodézie a kartografie, 80 p.

Škabrada, Jiří: K problematice barevného rozlišení vesnických staveb na mapách stabilního katastru v Čechách, in: *Památky a příroda* 1984, s. 199 - 206.

Bumba – katastry

LIPSKÝ, Zdeněk a kol. *Vývoj krajiny Novodvorská a Žehušicka ve středních Čechách*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011. 201 s. ISBN 978-80-246-1905-7.

TRPÁKOVÁ, Ivana. *Krajina ve světle starých pramenů*. 1. vyd. [Kostelec nad Černými lesy]: Lesnická práce, 2013. 247 s. ISBN 978-80-7458-053-6.

EBEL, Martin: Stabilní katastr a jeho využití pro dějiny staveb, in: *Dějiny staveb* s. 5 - 14, Plzeň 2004.

ŠKABRADA, Jiří: K problematice barevného rozlišení vesnických staveb na mapách stabilního katastru v Čechách, in: *Památky a příroda* 1984, s. 199 - 206.

Müllerova mapa Čech. BĚLECKÁ, Veronika. VÚGTK. *Mapový portál VÚGTK* [online]. [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: <http://mapy.vugtk.cz/muller/index.php?rs=2>

BUMBA, Jan. *České katastry od 11. do 21. století*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 190 s. ISBN 978-80-247-2318-1.

MARŠÍKOVÁ, Magdalena a MARŠÍK, Zbyněk. *Dějiny zeměměřictví a pozemkových úprav v Čechách a na Moravě v kontextu světového vývoje*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007. 182 s., [3] s. obr. příl. ISBN 978-80-7277-318-3.

SEMOTANOVÁ, Eva, ed. a ŠIMŮNEK, Robert, ed. *Lexikon mapových archivů a sbírek České republiky*. 1. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000. 267 s. ISBN 80-7286-008-9.

SEMOTANOVÁ, Eva. *Historická geografie českých zemí*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR, 2002. 279 s. Práce Historického ústavu AV ČR = Opera Instituti historici Pragae. Řada A, Monographia; sv. 16. ISBN 80-7286-042-9.

I. vojenské mapování – josefské. LABORATOŘ GEOINFORMATIKY UNIVERZITA J.E. PURKYNĚ. *Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně* [online]. 2001-2014 [cit. 2014-11-25]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=70&lang=cs&z_width=0&z_newwin=0&map_root=1vm

II. vojenské mapování – Františkovo. LABORATOŘ GEOINFORMATIKY UNIVERZITA J.E. PURKYNĚ. *Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně* [online]. 2001-2014 [cit. 2014-11-25]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=70&lang=cs&z_width=0&z_newwin=0&map_root=2vm

ČÚZK. *Ústřední archiv zeměměřičství a katastru* [online]. 2012 [cit. 2014-11-25]. Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz/>

KOSTKOVÁ, Pavla a Jitka ŘÍMALOVÁ. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2880. ČÚZK. *Ústřední archiv zeměměřičství a katastru* [online]. 2006 [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/text_co.html

KOSTKOVÁ, Pavla a Jitka ŘÍMALOVÁ. Stabilní katastr. ČÚZK. *Ústřední archiv zeměměřičství a katastru* [online]. 2006 [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/text_sk.html

III. vojenské mapování - Františko-josefské. LABORATOŘ GEOINFORMATIKY UNIVERZITA J.E. PURKYNĚ. [online]. 2001-2014 [cit. 2014-11-25]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=70&lang=cs&z_width=0&z_newwin=0&map_root=3vm

Císařské povinné otisky map stabilního katastru: Legenda. ČÚZK. *Ústřední archiv zeměměřičství a katastru* [online]. 2012 [cit. 2014-11-25]. Dostupné z: http://archivnimapy.cuzk.cz/cocm_leg/cocm_leg_wms.html

Císařské povinné otisky map stabilního katastru: Legenda. ČÚZK. *Ústřední archiv zeměměřičství a katastru* [online]. [cit. 2014-11-25]. Dostupné z: http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/Data/legenda/CIOlegenda_index.html

Speciální mapy III. vojenského mapování z období mezi dvěma světovými válkami. CHODĚJOVSKÁ, Eva. VÝZKUMNÝ ÚSTAV GEODETICKÝ, TOPOGRAFICKÝ A KARTOGRAFICKÝ, V. V. L. *Mapový portál VÚGTK* [online]. [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: <http://mapy.vugtk.cz/specialky/>

Geoportál [online]. [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: <http://geoportal.gov.cz/web/guest/wms/>
VICHROVÁ, Markéta. ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI, fakulta aplikovaných věd, katedra matematiky, oddělení geomatiky. *Katalog objektů stabilního katastru* [online]. [cit. 2014-11-22].

PEŠL, Ivan. Katastr nemovitostí po kapkách: podruhé. *Zeměměřič* [online]. 1998, 3+4 [cit. 2014-11-22]. Dostupné z: <http://www.zememeric.cz/3+4-98/knkapky2.html>

VEVERKA, Bohuslav. KATEDRA MAPOVÁNÍ A KARTOGRAFIE, ČVUT Fakulta stavební v Praze. *Georeferencování map historických vojenských mapování na území ČR* [online]. [cit. 2014-11-22]. Dostupné z: http://projekty.geolab.cz/gacr/a/files/vev_sec_04.pdf

SVOBODA, Martin. *Činnost a civilně využitelná produkce Vojenského geografického a hydrometeorologického úřadu v* [online]. Brno, 2012 [cit. 2014-11-22]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/256612/pedf_b/text.txt.
Bakalářská práce. Pedagogická fakulty Masarykovy univerzity v Brně, katedra geografie. Vedoucí práce Aleš Ruda.

Kontaminovaná místa: Národní inventarizace kontaminovaných míst [online]. 2009 [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: <http://kontaminace.cenia.cz/>

Literatura a zdroje k jednotlivým případovým studiím

Beroun

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 1. díl, A-G*. 1. vyd. Praha: Libri, 1996. 874 s., mp., pl., fot., kresby. ISBN 80-85983-13-3.

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 1, A-J*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1977. 643 s.

Bezvěrov (okres Plzeň – sever)

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 1, A-J*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1977. S.

Březovice – Valdštejnsko, u Bělé pod Bezdězem

ANDĚL, Rudolf et al. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. [III] Severní Čechy*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1984. 661 s.

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 4, T-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1982. 636 s.

BAREŠ, František. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku 19. stol. Sv. 21, Politický okres Mladoboleslavský*. V Praze: Archeologická komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1905. 412 s.

Čistá (okr. Svitavy)

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 1, A-J*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1977. Str.235.

Encyklopedie hradišť v Čechách. 1. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. 431 s. : il., mp. ISBN 80-7277-173-6. Str.61.

Hazenburg

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 1, A-J*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1977. 643 s.

Horka I (okr. Kutná Hora)

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 1, A-J*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1977. Str.400.

Horní Metelsko

<http://www.kar.zcu.cz/ovp/projekt.php?id=21&ViewFoto=297#id297> – archeologický výzkum kruhových objektů v Horním Metelsku

http://www.kbi.zcu.cz/OB/studium/geo/frvs/www_frvs/07_var/Var_ex01.htm - Sedmihoří - popis geologické skladby

ČUJANOVÁ-JÍLKOVÁ Eva. *Archeologické rozhledy XXVII: Informační orgán archeologických a příbuzných vědeckých ústavů v Československu*. Praha: Státní archeologický ústav, 1975- . ISSN 0323-1267. Dostupné také z:

<http://kramerius.lib.cas.cz/search/handle/uuid:be52bb47-3cfa-11e1-a1ea-005056a60003>.

Velká a Malá Hraštice

KLÍMOVÁ Helena. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Berounsko*. Praha: Státní ústřední archiv, 1995. 353 s. ISBN 80-85475-22-7.

KROPÁČEK J. *Památník okresu Dobříšského: jubilejní spis pamětný, vydaný okresním výborem dobříšským v upomínku jubilea dvacetipětiletého starostenství zasloužilého starosty okresu, slovního pána, pana Josefa Hodyse*. Na Dobříši: Nákladem okresu Dobříšského, 1898. 180 s. Nahlíženo online z

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowPageDoc.do?id=2525696&mcp=&idpi=18784772&author=cit.1.1.2013>

PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl I. A-H*. 1. vyd. Praha: Česká akademie věd a umění, 1947. iv, str.676

VALENTA, Josef. *Paměti král. zlatohorního města Nového Knína a sousedních obcí Starého Knína, Velké a Malé Hraštice. 1. díl, (Od nejstarších dob do světové války)*. Příbram: Jech, 1932. Str. 15, 16, 18, 20, 21, 24, 33-36, 39, 42, 43, 60, 63, 67, 81, 104, 127

Choustník

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 1, A-J*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1977. 643 s.

Jáchymov

SCHMIDT, Richard. Soupis památek historických a uměleckých v království Českém: od pravěku do polovice XIX. století. XL. Politický okres Jáchymovský. V Praze: Archaeologická kommisse při České akademii císař. Fr. Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1913. 130 s.
POCHE, Emanuel, ed. a kol. Umělecké památky Čech. 1, A-J. Vyd. 1. Praha: Academia, 1977. 643 s.

Kaňk

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 2, K-O*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1978. 578 s.

Kařez

TUMA, David. Strousbergova železnice, železárna v osadě Františkov u Zbirohu a projekt "Strousberg-stadt" u obce Kařez. In: *Zprávy památkové péče 2013/73*, číslo: 5, str: 384–394

Lhota pod Radčem

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 2, K-O*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1978. 578 s.
PEŠTA, Jan. Encyklopedie českých vesnic: vesnické památkové rezervace, zóny a ostatní památkově hodnotná vesnická sídla v Čechách. Díl III., Západní Čechy. Vyd. 1. Praha: Libri, 2005. str. 203-207. ISBN 80-7277-150-7.

Libochovice

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 2, K-O*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1978. 578 s.
KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 3. díl, Kolín-Míro*. 1. vyd. Praha: Libri, 1998. 952 s., mp., pl., fot., kresby. ISBN 80-85983-15-X.
PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, Božena et al. *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999. 521 str. 249-254 s. obr. příl. ISBN 80-85983-55-9.

Miličín

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 3. díl, Kolín-Míro*. 1. vyd. Praha: Libri, 1998. 952 s., mp., pl., fot., kresby. ISBN 80-85983-15-X.

Nymburk

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 4. díl, Ml-Pan*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. str.524-538, mp., pl., fot. ISBN 80-85983-16-8.
POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 2, K-O*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1978. 578 s.

Olomouc

PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, Božena et al. *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999. 521 str. 249-254 s. obr. příl. ISBN 80-85983-55-9.
KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 4. díl, Ml-Pan*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. 941 s., mp., pl., fot. ISBN 80-85983-16-8.

Plzeň

ŠIMŮNEK, Robert, ed. *Plzeň* [kartografický dokument]. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2009. 1 atlas (36, xxxv s., 50 mapových listů). Historický atlas měst České republiky; 21. ISBN 978-80-7286-140-8.
KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 5. díl, Par-Pra*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. str. 186 – 263. : il. ISBN 80-7277-039-X.

Polička

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 3, P-Š*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1980. 538 s.
KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 5. díl, Par-Pra*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 671 s. : il. ISBN 80-7277-039-X.

Škvorec

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 3, P-Š*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1980. 538 s.

Terešov

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 4, T-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1982. 636 s.

Terezín

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 4, T-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1982. 636 s.

Veliny

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 4, T-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1982. 636 s.

Žatec

POCHE, Emanuel, ed. a kol. *Umělecké památky Čech. 4, T-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1982. 636 s.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 8. díl, V - Ž*. 1. vyd. Praha: Libri, 2011. 891 s. ISBN 978-80-7277-410-4.

Seznam obrazových příloh

Pozn. Císařské otisky stab. katastru - *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné také z: <http://archivnimapy.cuzk.cz>

Tab.1. – Výřezy z map 1. vojenského mapování - © 1st Military Survey, Section No. **51, No.128**, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna, © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně - <http://www.geolab.cz>, © Ministerstvo životního prostředí ČR - <http://www.env.cz>

Obr.1 – Foto Ing. arch. Jitka Poláková

Obr.2, 3, 4, 5 – Město Beroun – Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č. 0131-1-008, 0131-1-011.

Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“

Obr. 7, 8, 9, 10, 11 – Obec Bezvěrov na Indikační skice stabilního katastru. Indikační skici stabilního katastru. Sig. LOK022018410. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/LOK/LOK022018410/LOK022018410_index.html

Obr. 12 – Obec Březovice Výřez. Indikační skici stabilního katastru. Sig. BOL603018420. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/LOK/LOK022018410/LOK022018410_index.html

Obr. 13 – Obec Březovice – Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č. 0602-1-003. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“

Obr. 14, 19 – Obec Čistá. Výřez. Indikační skici stabilního katastru. Sig. CHR232018390. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/LOK/LOK022018410/LOK022018410_index.html

Obr. 15, 16 - Obec Čistá. Výřez. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č. 1030-2-004, 1030-2-005. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“

Obr. 17 – Obec Čistá. Pozemkový katastr. ČESKÝ ÚŘAD ZEMĚMĚŘIČSKÝ A KATASTRÁLNÍ. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://geoportal.cuzk.cz>

Obr. 18 – Obec Čistá. Katastrální mapa České republiky. ČESKÝ ÚŘAD ZEMĚMĚŘIČSKÝ A KATASTRÁLNÍ. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://geoportal.cuzk.cz>

Obr. 20 – Obec Klapý. Výřez. Indikační skici stabilního katastru. Sig. LIT191018430. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz>

Obr. 21 - Obec Klapý. Výřez. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č. 3123-1-003. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“

Obr. 22 – Choustník. Výřez. Indikační skici stabilního katastru. Sig. TAB079018290. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz>

Obr. 23 - Choustník. Výřez. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č. 2617-1-004. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“

Obr. 24, 25, 26 – Horka I. Výřez. Indikační skici stabilního katastru. Sig. CAS178018390. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz>

Obr. 27, 28 - Výřezy z map 1. vojenského mapování - © 1st Military Survey, Section No. **128**, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna, © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně -

<http://www.geolab.cz>, © Ministerstvo životního prostředí ČR - <http://www.env.cz>. Graficky upraveno.

- Obr. 29** – Obec Horní Metelsko. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č.2098-1-001, 2098-1-002, 2098-1-003. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 30** - Obec Horní Metelsko. Výřez z map II. vojenského mapování - © 2nd Military Survey, Section **No.W_12_VII, W_12_VI**, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna, © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně - <http://www.geolab.cz>, © Ministerstvo životního prostředí ČR - <http://www.env.cz>.
- Obr. 31, 32, 33, 34, 35** – Město Jáchymov. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č. 2735-1-014, 2735-1-015, 2735-1-020. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 36** – Obec Kaňk a okolí. Výřez z map II. vojenského mapování - © 2nd Military Survey, Section **No.O_9_VI**, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna, © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně - <http://www.geolab.cz>, © Ministerstvo životního prostředí ČR - <http://www.env.cz>.
- Obr. 37** - Obec Kaňk. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č.3041-1-002. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 38** – Obec Kařez. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č.3060-1-004. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 39, 41, 42, 43** – Obec Kařez. Výřezy. Indikační skici stabilního katastru. Sig. BER154018390. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz>
- Obr. 40.** – Obec Kařez. III. vojenské mapování - 1 : 25 000, mapový list 4051_4. © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně - <http://www.geolab.cz>, © Ministerstvo životního prostředí ČR - <http://www.env.cz>
- Obr. 44** – Obec Ostrá. Výřez. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č.5548-1-008. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 45** – Prolnutí stínovaného reliéfu a Císařského otisku katastrální mapy (Obr.45). Stínovaný reliéf ČR. [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://geoportal.cuzk.cz>
- Obr. 46, 48, 49** – Lhota pod Radčem. Výřez. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č.3941-1-002, 3941-1-003. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 47, 50, 51** – Lhota pod Radčem. Výřezy. Indikační skici stabilního katastru. Sig. BER218018390. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz>
- Obr. 52** – Libochovice. Výřez. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č.4036-1-005. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 53** – Libochovice. III. vojenské mapování - 1 : 25 000, mapový list 3852_1. Výřez. © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně - <http://www.geolab.cz>, © Ministerstvo životního prostředí ČR - <http://www.env.cz>
- Obr. 54, 55** – Libochovice. Výřez. Indikační skici stabilního katastru. Sig. LIT266018430. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz>
- Obr. 57** – Malá a velká Hraštice. Spojené indikační skici stabilního katastru. Sig. BER136018400. Sig, BER135018400. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz>

- Obr. 58** – Miličín. Výřez. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č.4664-1-005. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 59** – Miličín. Výřez. Indikační skici stabilního katastru. Sig. TAB277018300. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz>
- Obr. 60, 61, 62, 63, 64** – Nymburk. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č.5334-1-005, 5334-1-006. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 65, 66** – Nymburk. Výřez. Indikační skici stabilního katastru. Sig. BOL347018420. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z:<http://archivnimapy.cuzk.cz>
- Obr. 67** – Olomouc. Výřez. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Morava – mapový list č.2131-1-001. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 68, 69, 70, 71, 72** – Město Plzeň. Výřezy. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č.5849-1-006. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 73, 74, 75** – Město Plzeň. Indikační skici stabilního katastru. Sig. PLZ368018390. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z:<http://archivnimapy.cuzk.cz>
- Obr. 76** – Polička. Výřez. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č.5985-1-004. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 77** – Spojené katastry na indikačních skicích města Poličky a obcí Kamenec u Poličky, Sádek, Pomezí. Indikační skici stabilního katastru. Sig. CHR443018390, CHR013018390, CHR230018390, CHR343018390. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z:<http://archivnimapy.cuzk.cz>
- Obr. 78, 79, 80** – Škvorec. Výřez. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č.7743-1-003. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 81, 82** - Škvorec. Výřez. Indikační skici stabilního katastru. Sig.KRM363018410. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z:<http://archivnimapy.cuzk.cz>
- Obr. 83, 84, 85, 86** – Terezín. Výřez. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č.7865-1-003. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 87** – Terešov. Výřez z map II. vojenského mapování - © 2nd Military Survey, Section **No.W_9_III**, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna, © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně - <http://www.geolab.cz>, © Ministerstvo životního prostředí ČR - <http://www.env.cz>.
- Obr. 88** – Terešov. Výřez z mapy 1. vojenského mapování - © 1st Military Survey, Section **No.139**, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna, © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně - <http://www.geolab.cz>, © Ministerstvo životního prostředí ČR - <http://www.env.cz>
- Obr. 89, 90** - Výřez. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č.7864-1-003, 7864-1-004. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“
- Obr. 91** – Veliny. Výřez. Indikační skici stabilního katastru. Sig.CHR512018390. NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY. *Archivní mapy ÚAZK* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z:<http://archivnimapy.cuzk.cz>
- Obr. 92, 93, 94, 95, 96** – Žatec. Výřez. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy – mapový list č.9343-1-004, 9343-1-008. Data poskytl Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. „Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.“